Самарские татары
Самар татарлары
ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ О ЖИЗНИ САМАРСКИХ ТАТАР
№ 3 (32), ИЮЛЬ – СЕНТЯБРЬ, 2021

СИЛА СЕЛА – В ЕГО ЛЮДЯХ

“ИҢ БЕРЕНЧЕ ЧИРАТТА, ҮЗЕҢ УРНӘК КҮРСӘТЕРГӘ ТИЕШ”

ОТ ГВАРДИИ РЯДОВОЙ РКК ДО НАРОДНОЙ АРТИСТКИ ТАССР

ТАЛАНТЛЫ ГҮЗӘЛЛӘР БӘЙГЕСЕ

Анның фотолары җанлы, һәм алар нидер сөйләргә телиләр сыман

6+

ГОД ОСНОВАНИЯ 1974
Кулинария
НА РЕВОЛЮЦИОННОЙ
• Праздничные торты и пирожные по индивидуальным заказам
• Готовые изделия из мяса, рыбы, птицы
• Салаты и гарниры
• Охлажденные и замороженные полуфабрикаты
• Большой ассортимент свежей выпечки
• Принимаем заказы на пироги
• Доставка горячих обедов в офис
• Обслуживание банкетов и фуршетов
г. Самара, ул. Революционная, 142
Тел.: 260-10-60, 260-15-60

Хөрмәтле дуслар!

Сезгә журналыбызның чираттагы, көзге, санын тәкъдим итәбез.

Вакыт тиз үтә. Кызу җәйне озатсак та, әле көз башы да үзенең җылы көннәре белән шатландырыр, дип өметләндек. Әмма һава торышы үзенчә итте шул. Көз яңгырлары, салкын көннәре белән килеп җитте. Тик без Аллаһы биргән һәр көнне шатланып кабул итәргә тиешбез. Һәм инде "Самар татарлары" журналында басылган кызыклы мәкаләләребез күңелегезне җылытыр, дип өметләнәбез.

Быел шәһәребезнең Волгарь бистәсендә "Халыклар дуслыгы паркы" этномәдәни комплекс ачылды. Әлбәттә инде, без бу зур вакыйгадан читтә калмадык, һәм сез журналыбыз битләреннән шушы олуг вакыйга турындагы репортаж белән таныша аласыз.

Ә Укытучылар көненә без Иске Җүрәй авылының хөрмәтле мөгаллимәсе Рима Мустаева турында язма әзерләдек.

Гадәттәгечә, Рәшит әфәнде Шакиров танылган якташларыбыз турында бик кызыклы мәкаләләр язды.

Кечкенә укучыларыбыз өчен дә балалар битен әзерләмичә калмадык.

Гомумән, "Самар татарлары" журналында һәркем үзе өчен кызыклы мәкалә таба алачак.

Безнең белән бергә булыгыз. Ә без, бар көчебезне куеп, сезнең өчен Яңа ел санын әзерләүгә керешәбез.

Уважаемые друзья!

Рад представить вашему вниманию очередной, осенний номер нашего журнала. Время летит быстро. Казалось, что необычайно жаркое лето не ограничится данными ему календарными сроками и первые осенние деньки еще порадуют нас теплой летней погодой. Но не тут-то было: осень громко заявила о своих правах заметным похолоданием, затяжными дождями и привычной для этого времени года слякотью. Но, как известно, у природы нет плохой погоды, поэтому пусть утешением нам послужат яркие воспоминания и необычайно красивая палитра осени, которая в нашем Самарском крае особенно хороша.

Скрасить промозглые осенние вечера, уверен, поможет вам и свежий номер журнала «Самар татарлары», который коллектив нашей редакции постарался наполнить интересными и запоминающимися материалами. Одним из ярких событий этого года для Самары стало открытие этнопарка в поселке Волгарь. Безусловно, мы не могли пройти мимо этого события, и со страниц журнала наши читатели смогут подробно узнать об истории его создания. К предстоящему Дню учителя мы подготовили не менее интересный материал об уважаемом педагоге из села Старое Фейзуллово Римме Мустаевой. Традиционно целую серию статей о наших заслуженных соплеменниках, имеющих в своей биографии самарские корни, подготовил наш автор Рашид абы Шакиров. Для наших маленьких читателей мы публикуем детскую страницу. Одним словом, каждый найдет на страницах «Самар татарлары» материалы по душе.

Читайте нас. Оставайтесь с нами, а мы приступаем к подготовке следующего, предновогоднего номера.

Данияр СӘЙФИЕВ,
«Самар татарлары» журналы мөхәррире

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Шакуров Ильяс Гумерович – президент СОТО «Туган тел»; председатель правления НКО «Ассоциация содействия татарским предпринимателям Самарской области»

Хазиев Артур Ахатович – председатель Центра Стратегических Исследований «Платформа XXI»

Сайфиев ДаниярИрекович – гл. редактор журнала «Самар татарлары» («Самарские татары»)

Нуретдинова Римма Равильевна – главный редактор сайта samtatnews.ru

Вакказов Расих Ахметшамилович имам-хатыб мечети «Булгарское наследие»

Ибятова Ляйсян Замиловна – член Совета СОТО «Туган тел»

Надиров Азат Камилович – член Совета СОТО «Туган тел»

Махмутова Альбина Харисовна – член Совета СОТО «Туган тел»

Сафин Иршат Халилович – имам-хатыб Соборной мечети г. Самары

Хузин Ривгат Туктарович – председатель комиссии Общественного совета при ГУ МВД России по Самарской области

Мифтахов Искандер Фуадович – член Совета СОТО «Туган тел»

Рамазанова Гюзяль Ибрагимовна – член Совета СОТО «Туган тел»

Юсупов Рамиль Закряриевич – член Совета СОТО «Туган тел»

Юсупов Фагим Ханифович – член Совета СОТО «Туган тел»

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Биктаев Наиль Данисович
Варфоломеева Эльмира Мугаммаровна
Галимов Шамиль Хайдарович
Мифтахов Искандер Фуадович
Файзуллов Рустам Ильясович
Салахова Лилия Акрямовна
Шириязданов Фарид Хамитович
Шарипов Руслан Кабирович

Содержание:

Новости 3
Владимир Путин: «Парк дружбы народов станет излюбленным местом досуга для горожан и гостей области» 6
В Тольятти отметили День дружбы народов 11
Сәяси очрашу 12
России 30 лет – полет нормальный? 14
Национальность – новый-старый тренд 15
Урман авызы, елга тамагы һәм Маша белән Аю турында 17
Инглиз телен өйрәтәбез, ә татар телен? 17
“Кешеләрне шатландырырга, гаҗәпләндерергә, аларга елмаю бүләк итәргә, күңелләрен күрергә яратты ул...” 18
Сила села – в его людях 30
Яһудиннар - сокландыргыч нәсел 34
От гвардии рядовой РККА до народной артистки ТАССР 48
От «Красного уголка» до «Золотой Звезды» 58
Он пол-Европы прошагал, а полстраны – объездил 63
На страже интересов государства 73
“Иң беренче чиратта, үзең үрнәк күрсәтергә тиеш” 77
Сокланамын сиңа карап, эшлекле, уңган, диеп... 81
Педагог от Бога 82
Слово об отце 86
Не все князья одинаково бесполезны 88
Золотой век хана Узбека 89
Аның фотолары җанлы, һәм алар нидер сөйләргә телиләр сыман 91
“Яхшы табиб булырга, кешеләргә ярдәм итеп, файда китереп яшәргә хыялланам” 97
Талантлы гүзәлләр бәйгесе 100
Растительный образ в традиционной культуре 104
Мин булдырам! 105
Өлкәннәребез – безнең кадерле, газиз кешеләребез 109

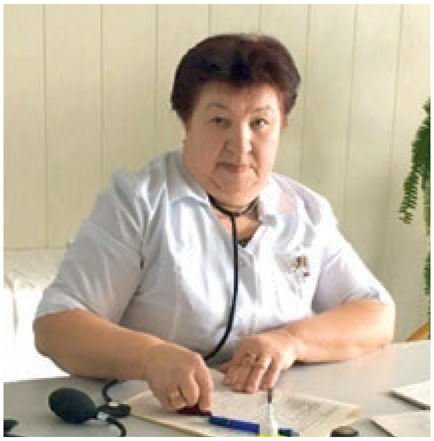

22 “АНЫҢ КИҢ КҮҢЕЛЕНӘ БӨТЕН ДӨНЬЯ СЫЙГАН, ДИЯРСЕҢ...”

42 БЮСТЫ САМАРЦЕВ В ТАТАРСТАНСКОМ НЕФТЕГРАДЕ

71 ОЛЫ ҖАНЛЫ ШӘХЕС УЛ

Приобрести журнал «Самар татарлары» можно по следующим адресам:
- **Самара, ул. Революционная, д. 142 (магазин «Кулинария на Революционной»);**
- **Самара, пр. Кирова, 206 (бывшее здание «ИПОЗЕМбанк»);**
- **магазин «Итле-Сөтле» на территории Соборной мечети Самары.**

Стоимость текущего номера с доставкой – 250 рублей, стоимость номеров за 2020 год – 300 рублей, все предыдущие номера – по 700 рублей.

Доставка журналов по Самаре – тел.: 8-937-64-044-77.

Издатель «Ассоциация содействия татарским предпринимателям Самарской области», адрес: 443087, Самарская область, г. Самара, пр. Кирова, 206, оф. 28

Главный редактор: САЙФИЕВ Данияр Ирекович
Корреспонденты: Миляуша ГАЗИМОВА, Фарид ШИРИЯЗДАНОВ, Шамиль ГАЛИМОВ, Рашид ШАКИРОВ, Нурсина ХАКИМОВА
Дизайн-макет, верстка: Александр ГОРБАЧЕВ
Фото: Миляуша ГАЗИМОВА, Аняс МИНГАЛЕЕВ
Корректоры: Миляуша ГАЗИМОВА, Вадим ОЛЕНИН

Адрес редакции:
443087, Самарская область, г. Самара, пр. Кирова, 206, оф. 28
Телефон редакции: 8-917-104-44-45
Электронная почта: samartatarlary@bk.ru
www.samtatnews.ru

Отпечатано в ООО “Полиграфика плюс”,
Адрес: г. Самара, ул. Верхне-Карьерная, 3а

Журнал «Самар татарлары» («Самарские татары»), № 3 (32), июль – сентябрь, 2021 г.
Учредитель: «Ассоциация содействия татарским предпринимателям Самарской области»
Журнал зарегистрирован Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Самарской области. Свидетельство о регистрации СМИ: ПИ №ТУ63 – 00628 от 15.10.2013 г.
Дата выхода 30 сентября 2021 г.
Тираж 1500 экз. Цена свободная

6+

МИНТИМЕР ШАЙМИЕВ ВСТРЕТИЛСЯ С УЧАСТНИКАМИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОЕКТА «АДЫМНАР»

В Казанском кремле состоялась встреча с участниками реализации второго этапа проекта создания сети полилингвальных комплексов «Адымнар – путь к знаниям и согласию». Председатель попечительского совета Республиканского фонда возрождения памятников истории и культуры Татарстана Минтимер Шаймиев вручил благодарственные письма тем, кто внес особый вклад в развитие социально-значимого проекта.

realnoevremya.ru

Республиканский фонд возрождения памятников истории и культуры совместно с Минпросвещения РФ и Минобрнауки РТ приступил к реализации проекта «Адымнар» в 2019 году. В Татарстане строят и открывают полилингвальные общеобразовательные комплексы с обучением на русском, татарском и английском языках, в соответствии с государственными стандартами и задачами нацпроекта «Образование». Проект был инициирован первым президентом Татарстана Минтимером Шаймиевым и был поддержан президентами России и республики.

Стартовый проект «Адымнар», что в переводе с татарского означает «шаги», предполагает создание шести комплексов и двух загородных центров дополнительного образования. Четыре школы уже сданы, еще три – заложены. Философия школы в этом и заключается – шаги, или путь, к знаниям и согласию. В многонациональном Татарстане крайне важно сохранять и развивать межнациональное и межкультурное согласие в обществе, воспитать молодое поколение воспринимающим разнообразие языков и культур, дать возможность получить качественное образование и всестороннее воспитание, отмечают создатели проекта.

В КАЗАНИ ОТКРЫЛАСЬ ВЫСТАВКА ТУРЕЦКОГО КАЛЛИГРАФА, КОТОРЫЙ ПЕРЕПИСАЛ КОРАН ПОЧЕРКОМ ГУБАРИ

В Казанском кремле открылась экспозиция турецкого художника-каллиграфа Левента Карадумана «Новые слова». Выставка, организованная в сотрудничестве с Генеральным консульством Республики Турция в Казани, приурочена к проекту «Шамаиль арт – 2021».

islamnews.ru

Карадуман известен тем, что впервые в истории турецкого исламского искусства переписал Священный Коран почерком губари, повторив позже этот опыт еще три раза.

На сегодняшний день Карадуман является известным экспертом в сфере турецкого исламского искусства и одним из лучших реставраторов старинных рукописей в Турции, к услугам которого обращаются различные учреждения, в том числе из-за рубежа. Произведения художника, гармонично сочетающего классическое понимание искусства каллиграфии и современные подходы в искусстве, хранятся в различных мечетях, мавзолеях и обителях.

Открытие выставки турецкого каллиграфа посетил президент Татарстана Рустам Минниханов. Он познакомился с творчеством каллиграфа и принял участие в написании одной из картин – президент Татарстана вместе с художником нарисовал на картине фразу «Машалла».

Левент Карадуман родился в 1978 году в Бартыне, Турция. В 1992 году начал работать над изучением старинных образцов каллиграфического искусства, а уже в 1994 году начал заниматься с мастером эбру и каллиграфом Фуатом Башаром, осваивая арабские почерки сулюс и насх (два из шести традиционных арабских почерков). В 2003 году получил иджазет (свидетельство об окончании медресе) и начал выставлять свои работы на суд ценителей искусства в Турции и за рубежом.

Выставка продлится до 17 октября 2021 года.

УЛЬЯНОВСК ӨЛКӘСЕНДӘ БӨТЕНРОССИЯ САБАН ТУЕ ДҮРТЕНЧЕ ТАПКЫР БУЛА

14 сентябрьдә өлкә Хөкүмәте йортында оештыру комитетының чираттагы утырышы узды. Анда оештыру мәсьәләләре һәм милли бәйрәмнең мәдәни вакыйгалар комплексы каралды. Ульяновск өлкәсендә Бөтенроссия Сабан туе 2022 елда үтәчәк.

tatar-inform

Утырышта Ульяновск өлкәсе башлыгы Алексей Русских, Татарстан Республикасы Премьер-министры урынбасары, Бөтендөнья татар конгрессының Милли Шура рәисе Васил Шәйхразиев катнашты.

«Безнең төбәк өчен әлеге мөһим вакыйга, һичшиксез, горурлык хисе уята. Бу бәйрәм күптән инде этник–милли чикләрне узды. Хезмәт һәм җыр тантанасы илебезнең барлык төбәкләрендә дә көн күргән һәм хезмәт иткән татар милләте вәкилләренең бай мәдәни традицияләрен саклап калуны символлаштыра, мәдәниятләрнең бербөрсен баету үрнәге булып тора, безнең күпмилләтле дәүләтебез халыкларының дуслыгын гәүдәләндерә», – диде төбәк башлыгы.

Алексей Русских сүзләренчә, бәйрәмне иң югары дәрәҗәдә үткәрергә кирәк. Өлкә Хөкүмәтенең җаваплы җитәкчеләренә тиешле күрсәтмәләр бирелгән.

Федераль Сабан туе мәдәни чараларының үзәк программасы 2022 елның 18 июнендә Ульяновск ипподромы һәм «Җиңү» паркы территориясендә тәкъдим ителәчәк. Ә 17 июньдә биредә халыкны аеруча күп җыя торган тамаша – ат чабышлары узар дип көтелә.

«Бәйрәмгә әзерләнү эшләре Татарстан мәдәният министрлыгы белән бергә алып барылачак. Төбәк җитәкчелегенең бәйрәмгә әзерләнүне контрольдә тотуы шатландыра. Төп мәйданчыкларга килү юлларын билгеләргә кирәк. Шулай ук ат чабышлары белән татарча көрәш ярышлары аерым игътибар бирүне сорый. Федераль Сабан туе мәйданчыгында ярышларның Бөтенроссия этабын үткәрү күздә тотыла»,– диде Васил Шәйхразиев.

«Җиңү» паркында 14 тематик мәйданчык эшләячәк. Биредә тамашачыны бай эчтәлекле программа – спорт бәйгеләре һәм милли уеннар, шул исәптән уктан ату, армрестлинг һәм гер спорты ярышлары көтә.

Милли бәйрәмнең концепциясендә киләсе елның төп темалары – беренче татар китабын нәшер итүгә 300 ел булуы һәм Идел буе Болгар дәүләтендә Ислам динен кабул итүнең 1100 еллыгын бәйрәм итү чагылыш табачак.

МӘСКӘҮ ТАТАР МИЛЛИ ХӘРӘКӘТЕ АКТИВИСТЫ ГАЯС ЯМБАЕВ КОВИДТАН ВАФАТ

Мәскәүнең Көньяк-көнчыгыш округы татар милли-мәдәни автономиясе җитәкчесенә 81 яшь булган.

tatar-inform

Мәскәүнең Көньяк-көнчыгыш округы татар милли-мәдәни автономиясе җитәкчесе Гаяс Ямбаев ковидтан вафат. Аңа 10 сентябрьдә 81 яшь тулган.

«Гаяс абый Мәскәүнең танылган татар активисты булды. Милләтне саклау өчен бик күп проектлар эшләде. Ул һәрвакыт беренче булып йөрде, Мәскәү активистлары аны белә. Ул шундый хөрмәтле аксакал иде. Олы яшьтә булуына карамастан, чараларда катнашты, яшьләргә ярдәм итте. Безгә билгеле булганча, ул ковидтан үлгән», — дип сөйләде Татарстанның Россиядәге тулы вәкаләтле вәкиле урынбасары Эмиль Фәйзуллин.

Аның сүзләренчә, Көньяк-көнчыгыш округындагы автономия бик танылган, анда татар этнокомпоненты булган мәктәп эшли. Якынча мәгълүмат буенча, Гаяс Ямбаев пәнҗешәмбе көнне көнне Кузьминки зиратында җирләнде.

ПОЗДРАВЛЯЕМ С ВЫСОКИМ ЗВАНИЕМ!

В ходе Национального собрания Всемирного конгресса татар (тат. Милләт Җыены) состоялась церемония вручения государственных наград.

Среди награжденных – представители образовательной сферы, работники культуры, члены татарских общественных объединений. Директору муниципального бюджетного общеобразовательного учреждения «Школа «Яктылык» с углубленным изучением отдельных предметов» городского округа Самара Радику Равгатовичу Газизову присвоено звание «Заслуженный учитель Республики Татарстан». От имени Самарского областного татарского общества «Туган тел» и медиа-группы «Самарские татары» поздравляем Радика Равгатовича с заслуженной наградой!

ДМИТРИЙ АЗАРОВ ПРОИНСПЕКТИРОВАЛ ХОД РЕКОНСТРУКЦИИ ИСТОРИЧЕСКОЙ МЕЧЕТИ В САМАРЕ

В этом году, 2 октября, Самарская историческая мечеть будет праздновать 130-летие со дня открытия. Именно к этой дате было принято решение отреставрировать объект культурного наследия регионального значения. Ход работ проинспектировал Губернатор Дмитрий Азаров.

samregion.ru

Напомним, здание Самарской исторической мечети было построено в 1891 году на средства симбирского фабриканта Тимербулата Акчурина. В годы советской власти здесь размещался детский сад. А 16 лет назад мечеть была возвращена верующим.

«Это одна из старейших мечетей Самарской области, которая сохранилась до наших дней. И сегодня мы активно ведем реставрационные работы, чтобы успеть все закончить к юбилею», – отметил председатель совета местной мусульманской религиозной организации «Самарская историческая мечеть» Усман Илингин.

Масштабная реконструкция исторического здания началась несколько лет назад. За эти годы был укреплен фундамент мечети. К исторической части объекта пристроили двухэтажное здание с куполом и 38-метровый минарет с видом на Волгу и центр областной столицы. «Все подготовили для росписи купола. Нашли самарских умельцев – они оформляли Софийский собор. Поэтому мы их решили привлечь», – добавил Усман Илингин. Кроме того, построен цокольный этаж, в котором размещены инженерные помещения, гардероб и санузел.

Даже во время проведения работ мечеть продолжает работать. «Все мусульмане ждали и ждут, когда завершатся работы и наша мечеть заработает полноценно. Конечно, молитвы не прекращались, мы также оказывали необходимую помощь нуждающимся, устраивали благотворительные обеды. После реставрации мы продолжим оказывать социальную поддержку большему количеству верующих», – отметил имам Самарской исторической мечети Наиль Биктаев.

Руководитель подрядной организации Тахир Аюпов заверил, что к юбилейной дате основные виды работ будут завершены. «Большие работы ведутся на фасадах. Здесь очень много лепнины, которую мы восстановили по эскизам 1903 года, осталось установить два мозаичных панно – одно делают самарские компании, а второе – с записями из аятов Корана – мы заказали в Ташкенте, оно уже скоро прибудет в Самару. Впереди – внутренняя отделка помещений и молельных залов, а также – благоустройство территории», – рассказал он. Здесь же будет возрождена старейшая библиотека с уникальными книгами.

Во время осмотра Губернатор поручил Главе Самары Елене Лапушкиной оказать содействие и привести в порядок фасады домов, расположенных рядом с исторической мечетью.

«Проект очень достойно выглядит. Уверен, что все задуманное будет сделано в обозначенные сроки, и обновленная историческая мечеть вновь порадует своей красотой жителей и гостей самарской земли», – подчеркнул Дмитрий Азаров.

МИНСК ТАТАР ҖӘМГЫЯТЕ АКТИВИСТЛАРЫНА ТУГАН ТЕЛНЕ ӨЙРӘНҮ ӨЧЕН КИТАПЛАР ТАПШЫРЫЛДЫ

Минск татар җәмгыяте активистларына Мөфти Шәех Равил Гайнетдиннән китаплар, шулай ук татар халкының тарихы һәм туган телне өйрәнү өчен китаплар тапшырылды.

tatar-inform

Россия Мөфтиләр шурасы рәисе урынбасары, Мәскәү татарлары автономиясе рәисе Фәрит хаҗи Фарисов Белоруссия башкаласында һәм хәрби дан урыннарында эш сәфәрендә булды. Бу турыда Россия Мөфтиләр шурасы матбугат хезмәте хәбәр итә.

Минск шәһәрендә яшәүчеләрдә «Ак бүре белән татар телен өйрәнәбез» белем бирү проекты зур кызыксыну уятты. Белоруссия башкаласында татар җәмәгатьчелеге үсешенә ярдәм иткән өчен Альберт Таиповка һәм барлык активистларга рәхмәт белдерәбез.

Фәрит хаҗи Фарисов белән Белоруссия башкаласының татар җәмгыяте әгъзалары очрашуында хәзерге дөньяда барган процессларга карашларның туры килүе әйтелде, кызыклы фикер алышу булды һәм инициативалар белдерелде. Нәтиҗәдә ике яклы хезмәттәшлек турында килештеләр.

ВЛАДИМИР ПУТИН:

«ПАРК ДРУЖБЫ НАРОДОВ СТАНЕТ ИЗЛЮБЛЕННЫМ МЕСТОМ ДОСУГА ДЛЯ ГОРОЖАН И ГОСТЕЙ ОБЛАСТИ»

12 сентября, в День дружбы народов, который в этом году отмечается в Самарской области уже в седьмой раз, в день празднования 435-летия Самары, состоялось торжественное открытие этнокультурного комплекса «Парк дружбы народов» в Куйбышевском районе столицы региона.

В церемонии открытия уникального комплекса приняли участие Губернатор Самарской области **Дмитрий Азаров**, заместитель руководителя Администрации Президента РФ **Магомедсалам Магомедов**, Президент Республики Южная Осетия **Анатолий Бибилов**, врио главы Республики Северная Осетия **Сергей Меняйло,** депутаты Государственной Думы.

Приветствие в адрес всех участников, организаторов и гостей направил Президент Российской Федерации **Владимир Путин.**

«Дорогие друзья, поздравляю вас с ярким знаменательным событием – открытием этнокультурного комплекса «Парк дружбы народов». Считаю этот масштабный, познавательный, просветительский проект, реализованный при активном участии региональной организации «Союз народов Самарской области», важной и востребованной инициативой. Объединив на обширной территории подворья, обустроенные по древним самобытным традициям народов, издавна населявших Самарскую область, оригинальные национальные костюмы, предметы быта и творчества, этнокультурный комплекс в наглядной увлекательной форме демонстрирует уникальное многообразие языков, обычаев, религий, которые по праву являются бесценным достоянием нашего Отечества. Уверен, Парк дружбы народов станет излюбленным местом досуга для горожан и гостей области, для всех, кто искренне интересуется историей родного края. Желаю вам всего наилучшего», – зачитал приветствие от Президента страны **Владимира Путина** заместитель руководителя Администрации Президента РФ **Магомедсалам Магомедов**.

С важным, по-настоящему знаменательным событием для Самарской области и всей нашей страны событием земляков поздравил Губернатор Дмитрий Азаров.

«Сегодня мы открываем Парк дружбы народов. Сам парк символизирует братское многовековое проживание на нашей Самарской земле людей разных национальностей, разных вероисповеданий в мире и дружбе, взаимовыручке. И я очень рад, что мы открываем этот парк в День города Самары, что подчеркивает значимость этого события, и, конечно же, в уникальный самарский праздник День дружбы народов Самарской области. Я хочу поблагодарить всех, кто принимал участие в создании этого парка. Наши усилия оценены и замечены на самом высоком уровне», – подчеркнул глава региона.

Символизм открытия этнокультурного комплекса в День дружбы народов Самарской области и в День рождения Самары отметил и Маго-

медсалам Магомедов, который обратил внимание на то, что в регионе уделяется особое внимание развитию гармоничных отношений между народами.

«В Самарской области делается многое для того, чтобы межнациональные отношения были гармоничными, чтобы люди разных национальностей, живущие на этой благодатной земле, были в мире и согласии друг с другом, – сказал заместитель руководителя Администрации Президента РФ. – *Хочу отметить усилия команды Губернатора Дмитрия Игоревича Азарова, который сам, будучи членом Совета по межнациональным отношениям при Президенте Российской Федерации, стоял у основ Государственной национальной политики, принимал участие в разработке, принятии важнейших решений. И сегодня, руководя регионом, он уделяет в своей работе приоритетное значение вопросам государственной национальной политики и обеспечению межнационального мира и согласия».*

Магомедсалам Магомедов подчеркнул: тот факт, что Президент страны направил приветствие в адрес участников этого события, говорит о том, что проект не только региональный, а имеет значение для всей нашей большой многонациональной страны.

О значимости проекта «Парк дружбы народов» высказалась министр культуры РФ **Ольга Любимова.**

«Новый этнокультурный комплекс – итог большой работы людей, искренне любящих родной край. В архитектурном ансамбле наглядно представлен народный быт, культура и искусство различных этносов. Благодаря этому формируется уникальная культурная среда, в которой гармонично переплетены многие национальные традиции», – отметила Ольга Любимова в видеообращении к самарцам и гостям города.

Министр культуры РФ выразила уверенность, что новый комплекс станет не только местом для просвещения молодого поколения, проведения массовых мероприятий и семейного отдыха, но также яркой точкой на карте туристических маршрутов Поволжья.

Слова благодарности за столь масштабный, действительно уникальный проект произнес почетный гость региона Президент Республики Южная Осетия Анатолий Бибилов.

«Огромное спасибо всем национальностям, всем народностям, которые сделали это великолепие. На самом деле в России я еще не видел такого парка, такого единения. И это на самом деле не просто региональный уровень, это масштаб всероссийский. Уверен, такие проекты будут реализовываться и в других субъектах РФ, и за рубежом, допустим, в республике Южная Осетия. Я думаю, что это будет великолепно», – отметил Президент Республики Южная Осетия.

Анатолий Бибилов также обратил внимание на то, как меняется сегодня Самара и вся область в целом благодаря работе главы региона.

«Если руководитель любит свой город, свою область, то эта область, этот город будут развиваться. Я с

радостью отметил, когда приехал сюда, в Самару, сколько проектов уже реализовано, сколько социальных объектов сделано, сколько инфраструктуры построено. Это надо любить свой народ, свою область, чтобы полностью отдаваться развитию своего края, – сказал Анатолий Бибилов. – *Я думаю, что жители Самары должны быть счастливы, что есть патриот своего региона, своего народа. Это самое важное и значимое, что может быть на сегодняшний день в каждом регионе».*

Почетный гость региона временно исполняющий обязанности главы Республики Северная Осетия Сергей Меняйло отметил, что уникальность нового Парка дружбы народов заключается не только в том, что в нем представлена культура многонациональной Самарской области, но и в том, что здесь каждый может найти себя и глубже понять традиции других людей, тех, с кем он дружит и живет на одной земле.

«Президент РФ утвердил в свое время программу укрепления российской нации. Все, кто находится здесь, кто живет в Самарской области, за ее пределами, в других регионах России – это российская нация. Мы сильны своим единством, мы индивидуальны своей многонациональностью, своей многовековой национальной культурой», – подчеркнул Сергей Меняйло.

Огромный вклад в создание Парка дружбы народов внес председатель общественной организации «Союз народов Самарской области», почетный гражданин города Самары, член Общественной палаты Самарской области **Ростислав Хугаев.** Председатель общественной организации «Союз народов Самарской области» поблагодарил за поддержку и помощь в реализации проекта уникального комплекса Правительство Самарской области, лично Губернатора Дмитрия Азарова.

«Мы благодарны Президенту Владимиру Владимировичу Путину за бережное отношение к национальной политике. Огромное спасибо, что он оценил наш общий совместный труд и поздравил нас. Огромное спасибо почетным гостям, которые радуются вместе с нами, видя этот великолепный этнокультурный парк», – поблагодарил Ростислав Хугаев.

С Днем города, Днем дружбы народов Самарской области и открытием Парка дружбы народов жителей и гостей города поздравил депутат Государственной Думы **Александр Хинштейн.**

«Самара становится красивее, мощнее. Она становится городом для жизни, куда хочется возвращаться и откуда не хочется уезжать. И появление здесь такого нового знакового

памятного места, как Парк дружбы народов, конечно же, добавляет ярких красок на палитру Самары, – сказал Александр Хинштейн. – *Самарский регион издревле славился своими интернациональными, межнациональными связями. Здесь никогда не делили людей по народности, по цвету глаз и цвету кожи. Я уверен, что так будет всегда, и этот парк – еще одно тому наглядное подтверждение и доказательство».*

Уникальность этнокультурного объекта отметил депутат Государственной Думы **Леонид Симановский.**

«Я объездил практически всю страну, такого действительно нигде нет. Это, наверное, первый такой объект, который мы открываем. Я вам хочу сказать, что силы России – в единстве народов. Мы развиваемся только потому, что у нас дружба между народами, потому что они все вместе, потому что у них есть общие интересы, общие цели», – сказал депутат.

Депутат Государственной Думы **Виктор Казаков** отметил, что парк станет местом проведения мероприятий всех народов, живущих на территории Самарской области.

Действительно, уникальный этнокультурный комплекс, аналогов которому нет в России, представляет собой архитектурный ансамбль из 20 подворий этносов, проживающих на территории Самарской области. На территории в 12 га расположились подворья немцев, белорусов, дагестанцев, украинцев, евреев, казахов, таджиков, русских, чувашей, татар, осетин, армян, башкир, грузин, чеченцев, узбеков, финно-угорских народов, азербайджанцев и туркмен.

Возведение этнографического парка стартовало в 2016 году. В 2017 году появились первые срубовые дома. Чтобы воссоздать точные копии национальных жилищ, были приглашены ученые, архитекторы, к работе были привлечены представители общественных организаций. Была проведена большая научно-историческая работа по сбору информации о традициях, обычаях, укладе жизни людей разных национальностей.

Благодаря акции, которую запустил Дом дружбы народов совместно с Общественной палатой Самарской области, каждый житель нашей страны мог внести свой вклад в строительство национального парка и передать вещи, предметы быта для наполнения домов. Экспонаты привозились со всей России.

Материалы для подворий доставлялись с исторической родины каждой национальности. А для строительства были приглашены народные умельцы.

Губернатор **Дмитрий Азаров** неоднократно отмечал важность объекта для сохранения культурного наследия народов региона, для воспитания в подрастающем поколении

уважения к национальным традициям, к истории многонациональной страны. Глава региона всегда уделял особое внимание реализации масштабного проекта, обращая внимание на необходимость включения современных интерактивных технологий в этнокультурный комплекс, а также детальной проработки программы, сформированной в формате ежедневной работы комплекса, а не от праздника к празднику.

«Парку быть, парку развиваться. Здесь, я уверен, будут встречаться люди разных поколений: будем слышать детский смех и мудрые речи аксакалов. Наш парк будет наполняться новыми элементами, и уверен, что и новые национальные культурные центры разместят здесь свои дома, и мы будем с удовольствием приходить и знакомиться с богатейшей культурой народов, населяющих нашу Самарскую землю», – выразил уверенность Губернатор.

В ТОЛЬЯТТИ ОТМЕТИЛИ ДЕНЬ ДРУЖБЫ НАРОДОВ

4 сентября в Тольятти прошло торжественное мероприятие, посвященное Дню дружбы народов. Этот праздник давно полюбился жителям города Тольятти.

SAMDDN.RU

По традиции мероприятие началось с национальных выставок. В сквере им. С.Ф. Жилкина представители казачества, русского, татарского, чувашского, мордовского, украинского, таджикского, азербайджанского народов показали предметы быта, изделия декоративно-прикладного искусства, национальные костюмы, музыкальные инструменты, чем продемонстрировали уникальное своеобразие народов Самарского края.

Затем в большом зале КЦ «Автоград» состоялась концертная программа «Люблю тебя, Самарский край!», посвященная Дню Дружбы народов. В рамках официальной части руководитель управления национальной и конфессиональной политики Департамента внутренней политики Правительства Самарской области Надежда Осипова вручила почетные грамоты Губернатора Самарской области представителям Городской национально-культурной автономии татар города Тольятти и благодарность Губернатора Самарской области благочинному Тихоновского благочиния протоиерею Андрею Матвееву. Начальник отдела по реализации государственной национальной политики в г.о. Тольятти ГКУ СО «Дом дружбы

народов» Светлана Гарпинченко передала приветствие от директора Дома дружбы народов Игоря Бурова. Также гостей с праздником поздравил председатель АНО «Единый совет национально-культурных общественных объединений г.о. Тольятти» Юрий Дёмкин.

Концертная программа, в которой приняли участие национальные творческие коллективы города Тольятти и творческие коллективы КЦ «Автоград», поразила своим разнообразием и насыщенностью. В концерте приняли участие: народный ансамбль белорусской песни «Купалiнка», ансамбль армянской песни и танца «Весна», народный украинский хор «Днипро», Интигам Абдулаев и танцевальный коллектив «Алов», ансамбль татарской песни «Идель», Мария Панина и хореографический коллектив «Зазеркалье», народный чувашский фольклорный ансамбль «Телей», Народный ансамбль еврейской песни «Менора», ансамбль немецкой песни «Эрика», народный ансамбль танца «Ритм планеты» и образцовая вокальная студия «Феерия».

СӘЯСИ ОЧРАШУ

Казанда РПСС партиясе әйдаманнары белән очрашу узды. Оештыручылар: Руслан Айсин, политолог, Максим Шевченко, күренекле журналист һәм сәясәтче, Дамир Исхаков, тарихчы, галим, очрашуга килгән кешеләргә яхшы үзгәрешләр өчен көрәшү кирәклеген аңлаттылар.

Фирдәвес ГАЛИЕВА

19 сентябрь көнне Россия Федерациясендәге Дума сайлауларында Татарстаннан әлеге партиядән намзәт булып Дамир Исхаков күрсәтелде, ул - тарихчы, кешеләргә татар халкы, Алтын Урда чорларына караган күп санлы китаплары белән билгеле, аны шулай ук киңкүләм җәмәгать эшлеклесе буларак та беләбез. Дамир әфәнде берничә ел инде: “Туган як” журналын чыгара, битләрендә туган як тарихын өйрәнүчеләр үз язмаларын бастыра, бәхәсле темаларга ачыклык керткән язмалар да шактый еш очрый. Әйтик, күренекле тарихчы, лингвист Нурмөхәммәт Хөсәенов һәм аның дуслары Башкортостандагы татар авыллары тарихын, аерым алганда, һәрберенә нигезне кем салганын Мәскәүгә барып, архив материаллар буенча өйрәнәләр, шул турыда фәнни язма беренче булып “Туган як” журналы битләрендә дөнья күрә.(Әйтеп үтәргә кирәк: Башкортостандагы татар авылларына нигезне татарлар салганлыгын архив материаллары ачык дәлилли икән. Бүген инде бу турыда галимнәр, әлеге авыллар күплеген, аларның тарихын архив материаллары буенча бәян итеп, китап чыгардылар).

Максим Шевченко яңа туган партиянең (РПСС) илдә федерализм мөнәсәбәтләрен торгызу, һәрбер халыкның туган телләрен саклауны кайгырту, җир сатуны тыю, сәяси тоткыннарга азатлык һәм башка төр кешелек кыйммәтләрен торгызу өчен көрәшәчәген сөйләде. Партия якты идеаллары белән күпчелекне ияртә алыр иде кебек. Максим Шевченко очрашуга килгән кешеләргә партиянең Думада үткәрәсе сәясәтен Татарстан буенча Дамир Исхаковка ышанып тапшыруын, аның туган илебез язмышы өчен борчылучылардан булып, әлеге җаваплы эшкә әзерлеген белдерде, 19 сентябрьдә узачак сайлауларда катнашырга, Дамир Исхаков өчен тавыш бирергә чакырды. РПСС партиясе Татарстаннан, аз дигәндә, 3% тавыш җыюга өметләнә. Дамир Исхаков Татарстанда һәм башка республикаларда кешелек кыйммәтләрен торгызу, туган телләрне саклау буенча тырышачагын әйтте. Россия Федерациясендә федерализм принципларыннан тайпылу республикаларда милли мәгарифнең юкка чыгуына сәбәп булды. Һәрбер республикамы, төбәкме булсын ул: милли мәгариф сәясәтен үз ихтыяҗыннан чыгып төзергә тиеш: милли бакчалар төзетү, мәктәпләр ачу, белгечләр әзерләү, һ.б., болар бар да урында хәл ителергә тиеш. Әлегә халыкларга ассимиляция куркынычы яный: бик күп мәктәпләр, шул исәптән Татарстанда да, урыс телендә генә бирелүче бердәм дәүләт имтиханнары аркасында урысча укытуга күчтеләр.

РПСС әйдаманы Максим Шевченко төбәк-республикаларның үзара федератив мөнәсәбәтләр нигезендә генә үсеш алачагын сөйләде. Һәр төбәкнең үз Конституциясе булыр, үз байлыгына үзе хуҗа булып, баш-

ка төбәкләр белән үзара файдалы Килешүләр нигезендә эш итүе табигый күренешкә әверелер, Татарстан һәм башка төбәк–республикалар, һәрдаим кул сузып, Мәскәүгә акча сорарга йөрүдән азат булачак.

Бүгенге хакимият Россия Федерациясе халыклары яшәешенә зур үзгәрешләр кертергә җыена. Шулардан халыкны агломерацияләргә туплау, авылларны бетерү сәясәте барлыгын искәрми булмый. Безнең илдә гомер буе җир сөреп тә, җир чәчеп гомер иткән кешеләр бик күп, андыйларга бу планнар бик сәер билгеле. Татарда мәкаль дә бар: “Син дә мулла, мин дә мулла, атка печән кем сала?” Ягъни, бөтен кеше зур шәһәрләргә тупланса, аларны кем ашатыр? Дөнья булгач, төрле хәл килеп чыга. Корылык булып, ачлык килергә дә бик мөмкин. Максим Шевченко һәм тарафдарлары мондый планнарга кискен каршы булулары, гомумән, җирләрне сатарга юл куймау кирәклеген аңлаттылар. Дамир Исхаков Себер татарларының

яшәү чыганагы булган, тереклек иткән җир-су, урманнарына олигархлар килеп хуҗалану фактларын, кешеләрнең табигый яшәү шартларыннан мәхрүм ителүен телгә алып үтте. Җирләрне тартып алу - авылларны бетерүнең башы. Җирсез кеше авылда ничек яшәсен? Шәһәрдә дә аны көтеп тормыйлар. Кеше ихтыярсыз я сукбайга, я колга әверелә. РПСС мондый хәлләргә юл куймау, авылларны торгызу, һәркемне эшле һәм ашлы итү өчен тырышачак икән. Сөйләнгән сүзләрдән, чыгышлардан РПСС партиясе турында мондый фикер туды: әлеге партия илдә гаделлек һәм шәхес ирекен торгызу хакына берләшкән, төрле карашлы, әмма үсеш һәм алгарышка зарыккан кешеләрне берләштерә. Чынбарлыкта бу партия Россия төбәкләрендә яшәүче халыкларныкы, бу партия бюрократларның башбаштаклыгына каршы, олигархлар диктатурасына каршы. Олигархларның төп принцибы: бүлгәлә һәм хакимлек ит, димәк, һичберкем халыкларга хокук һәм ирек бирмәячәк. Сайлауларда катнашу – ирек һәм хокук яулау да ул. РПСС партиясенең төп максаты: олигархатка каршы көрәш, ил байлыгын гражданнар арасында гадел бүленүгә ирешү, илне халык тормышын кайгыртучы социаль дәүләт итү, коррупционерларның мөлкәтен халык файдасына тартып алу, гадел сайлауларга, гадел мәхкәмәләргә, матбугат чараларын ирекле итүгә, көчле икътисадка ирешү, халыкларга тигез хокук бирү, мөстәкыйль республика-төбәкләрне федератив нигездә берләштергән, суверенлы, көчле дәүләтле булу, халык тормышына авырлык китерүче үзгәрешләрне юкка чыгару (әйтик, “пенсия реформасы”, “урыс телендә генә бирелүче бердәм дәүләт имтиханнары”), һ.б.

РОССИИ 30 ЛЕТ – ПОЛЕТ НОРМАЛЬНЫЙ?

О чем мы мечтали и что получилось

30 лет назад, в августе 1991 года, люди, уверенные, что спасают СССР, окончательно его похоронили – «великий и могучий» развалился, и одним из его осколков стала Россия, справляющая нынче юбилей. О чем мы мечтали тогда, и чего из этого смогли добиться сейчас?

Дмитрий ГРЕКОВ

СССР был страной тотального дефицита всего – от продуктов питания до «товаров широкого потребления». Рожденные после 1991 года вообще не понимают, что это такое – прийти с деньгами в магазин и не найти того, что нужно. На автомобиль записывались в очередь, на телевизор – в очередь, а чешское пиво, румынские штаны или болгарский журнальный столик не давали и по записи, тут надо было либо иметь огромное счастье и попадать в магазин ровно тогда (раза два в год), когда их «выбрасывали», либо «знать нужных людей», которые доставали всё это «на базе». В общем, очереди из пенсионеров за молоком, колбасой и сыром (качество которых, я огорчу тех, кто ностальгирует, и в силу ностальгии вспоминает всё исключительно в розовом свете, совсем не отличалось от того, что пенсионеры могут себе позволить и сегодня) исчезли, и «великая товарно-продуктовая мечта» советских жителей явно сбылась.

В СССР была цензура и не было свободы слова, а в глобальном смысле и свободы совести – помните анекдот про то, что «и я могу выйти на Красную площадь и сказать, что Рейган дурак». И еще лет 15 назад можно было бы заявить, что в России всего этого уже нет. Но… Беда, на мой взгляд, именно в том, что при сравнении с СССР и «сегодня» свободы явно больше, но если сравнивать с тем, что было те самые лет 15 назад – картина резко плохеет. Формально свобода имеется, прописана в законах (как и в сталинской конституции, кстати, тоже было), но выходить на Красную площадь и говорить, что кто-то из «вышестоящего начальства» дурак, снова «чревато»…

В СССР не было независимого местного самоуправления, существовала жесткая «вертикаль власти», да и с разделением властей было так себе – на бумажке, а не на самом деле. И в этом направлении Россия проделала большой и трудный путь… придя практически в начало. Мэров и глав муниципалитетов уже давно не выбирают, а фактически назначают, «независимые» депутаты, выбранные на «самых честных в мире выборах», послушно штампуют любую прихоть исполнительной власти. Да, президента мы сейчас формально выбираем всей страной, а не как генсека КПСС, узким кругом членов политбюро. Хотя постойте, лидера «Единой России» граждане тоже не выбирают, или как?.. Еще мы выбираем губернаторов, но с ними такая же «ерунда», как и с секретарями обкомов. Даже хуже – губернаторы у нас нынче все (почти – за очень редкими исключениями) еще и руководители регорганизаций «ЕР», то есть совмещают и то, что в СССР разделяли (секретарей обкома и председателей облисполкома).

СССР был главным врагом западного кинематографа – коварное «КаДжиБи» охотилось за всеми супергероями и тянуло щупальца к горлу свободного мира. В этом отношении мало что изменилось – голливудские герои по-прежнему сражаются с агентами ФСБ и ГРУ, а генералы и президенты с фамилиями русских писателей (Гогол, Тчекоф, Пушкин) карикатурно вращают злыми глазами и клянутся уничтожить всю демократию на земном шаре. Впрочем, я бы не стал утверждать, что «как они там были русофобы – так и остались», потому что хорошо помню период, как раз с 1991 по где-то 2010 год (условно), когда русские перестали быть в «ихнем» кино злодеями, и Голливуд, кстати, наглядно страдал, разыскивая новых «мальчиков для зла» – югославы, северные корейцы, исламские фундаменталисты. В общем, всё довольно просто, как по мне – когда Россия снова начала пугать Запад (какой бы смысл вы в эти слова ни вкладывали), тогда и опять стала «врагом номер один».

Ну что там еще? Конкурентоспособная экономика? С этим как раз «30 лет бега на месте» – за исключением вышеуказанного сектора «легкой промышленности», ничего сильно не изменилось. Квартиры раньше ждали по полжизни, стоя в очереди – теперь на них полжизни надо копить либо столько же платить ипотеку. Автомобилей хотя и стало заметно больше, но они по-прежнему всё-таки больше предмет роскоши и социального хвастовства, чем средство передвижения, и стоят соответственно. Российские компьютеры, бытовая техника, хай-тек? Нет, не слышали – всё у нас, как и в СССР, существует «в единственном прототипе для военных». Как шли 30 лет разговоры о том, что «надо слезать с сырьевой иглы и экспортировать промышленные товары» – так до сих пор и идут, причем разговаривают эти разговоры в основном те же самые люди.

Видимо, всё это мы хорошо чувствуем – что на самом деле недалеко ушли. Иначе откуда эти бесконечные споры и лозунги о возвращении «назад, в СССР»? Прошлое крепко держит нас всех костлявыми руками и никак не хочет отпускать.

НАЦИОНАЛЬНОСТЬ – НОВЫЙ-СТАРЫЙ ТРЕНД

Почему «пережиток прошлого» никак не умирает?

Великие философы и социологи XX века ждали смерти национализма со дня на день – глобализация и Интернет сотрут барьеры между людьми, в какой бы точке мира они ни находились, и сбудется мечта всех марксистов о том, что люди станут друг другу братьями...

Дмитрий ГРЕКОВ

Ну, они вообще ждали слишком большого количества «смертей» всего, что им не нравилось, как-то уж слишком веруя во всемогущество телевизора и Интернета – религии, социального неравенства, цензуры СМИ, ограничений гражданских свобод и пр. Однако прошли уже первые 20 лет XXI века, а национализм (и прочие перечисленные вещи) не только не умирает – он «цветет и пахнет», преподнося даже в «цивилизованной Европе» такие внезапные сюрпризы, как Брексит, партия «Альтернатива для Германии», «Северная лига» и много иных. В чем же дело – отчего люди, вооруженные знаниями, гаджетами и гуглопереводчиком, всё острее нуждаются в чувстве принадлежности к своему народу, сородичам, «традициям и корням»?

Пока великие социологи и философы века XXI не дали свой глубоко научный ответ на этот вопрос, рискну предположить, что всё дело... нет, не в волшебных пузырьках, а в основном инстинкте человека. Да-да – в стремлении к безопасности. Всё живое обладает инстинктом самосохранения, но люди – они еще и стадные (для тех, кому не хочется ощущать себя животным – существа общественные), и потому безопаснее всего чувствуют себя в коллективе. Но не в любом, а только среди тех, кого считают не представляющим угрозы, и более того, кто защитит в случае чего – среди «своих». «Свой – чужой», на этом строится почти вся общественная жизнь человеческих сообществ, и многие сложные этические системы построены на поиске ответа, кого считать своим, а кого – чужим.

Безусловно, свои – «родные и близкие», причем чем ближе, тем «своее» – родители, дети, супруги, друзья и подруги. Однако именно в XX и следующим за ним XXI веке эти общественные институты «нехило» разрушились. Если даже в начале XX века и даже в Европе для большинства людей семья – это большой коллектив не только отцов, детей и дедов с бабками, а еще и разнообразные дядья, кузены и

прочие племянники, двоюродные и троюродные, то что сейчас? Нуклеарные семьи – то есть родители и дети, даже деды с бабушками уже «входят и выходят». Современная дружба – это чаще всего то, что называют «френдом» в соцсетях, и что не накладывает на человека практически никаких обязательств, даже встречаться и общаться офлайн.

И что же получается? Перед лицом проблем, которые за прошедший век тоже «неслабо выросли», превратившись в глобальные (сдерживание техногенного апокалипсиса, климатические изменения, исчерпание ресурсов и пр.) человек XXI века может опереться только на свою небольшую семью? Естественно, он понимает, что даже титанических усилий его супруги, сына или матери никак не хватит для гарантии безопасности от таких угроз. И инстинктивно ищет общность покрупнее и «помускулистее», к которой может примкнуть, и которая защитит, «если что».

Что это может быть? Государство? Увы, гимн, флаг, нарисованные на карте границы, даже полиция с армией и морским флотом, как оказалось, почти ничего не гарантируют – вот только что, всего 30 лет назад, 200 млн человек жили в большом и могучем СССР, и что? Развалился на полдюжины государств, которые еще и отчаянно друг с другом враждуют – бывшие «братья навек» волками смотрят и готовы в глотку вцепиться, и локальные войны на территории экс-СССР всё никак не утихнут.

Нет, государство гарантом стабильности и безопасности человека в XXI веке быть не может – «и это очень грустно приходится признать». Что же остается? Вещи, «старые как мир», гонимые и критикуемые весь XX век – религия и национальность. Именно поэтому конец XX – начало XXI века порождает такую мощную вспышку религиозно окрашенных течений (и не только, кстати, в исламском мире), и некоторые из них даже весьма агрессивны. Именно поэтому всё больше и больше людей и в России, и в Европе вспоминают свою национальность и прислушиваются к политикам и движениям, апеллирующим к их «корням и почве». Именно эти настроения – поиск новой большой и сильной общности, которая защитит «маленького человека» – и породили всё, о чем было сказано выше, от Брексита до превысившего все «разумные пределы» спортивного «боления» за игроков на Олимпиаде.

Хорошо это или плохо? Ну, любой этик XX века скажет вам, что «добро» и «зло» – категории давно устаревшие… Но если серьезно (без шуточек о социологах), как и в любом искреннем порыве больших групп людей, в этом можно найти и положительные, и отрицательные моменты. Самое же главное (оно же и опасное – «смотря с какими целями интересуетесь») – как и в какую сторону этот порыв могут направить политики (и политиканы), многие из которых, увы, преследуют не только бескорыстные и глубоко гуманные цели. И потому «неонационализм» может стать средством спасения от глобальных катастроф века – или же еще одной глобальной катастрофой…

УРМАН АВЫЗЫ, ЕЛГА ТАМАГЫ ҺӘМ МАША БЕЛӘН АЮ ТУРЫНДА

Туган якка кайтып барыш. Мине озата баручы улым белән көндәлек тормыш мәшәкатьләре турында сөйләшәбез. Үз телебездә, рәхәтләнеп.

Ризида КАМАЛОВА

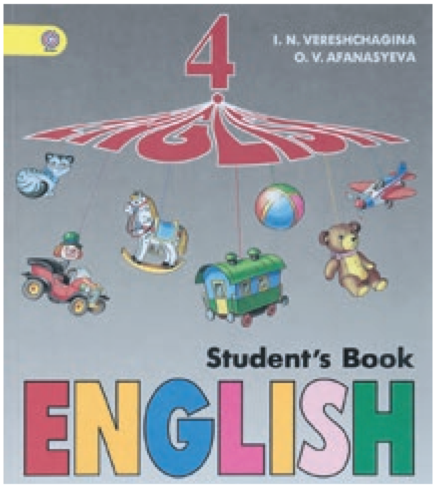

Утыз яшенә җитеп килүче баламның сөйләменә рус теленнән туры тәрҗемә дә килеп кергәли. «Кибеткә ипи артыннан» («в магазин за хлебом» була инде мәгънәсе) кебегрәк сүзтезмәләр колакны ерта, ипләп кенә төзәткәләп барам. Мәгънә аермасын дә төшендерәм. Юл уңае күз алдыннан уза баручы урман, болын, кыр, басу, елга, үзән атамаларының кулланышы турында сөйләп каласым килә. Тауның түбәсе генә түгел, бите, итәге дә булганын, «урман авызы», «елга тамагы» кебек сүзтезмәләрне ул беренче мәртәбә ишеткән кебек. Чынлап та, шулайдыр шул. Кайда, кемнән ишетсен? Безнең буын: «Гөл бәйләме ятып калды Чияле тау итәгендә», – дип җырлап үсте, ә хәзер яшьләр тугайлар, аланнар турында шигырьләр укымый, җырлар тыңламый. Без, өлкәннәр, белән сөйләшү һәм аралашулары да кыска гына хәл белешүдән узмый.

Сүзебез төшенкерәк рухта очланды. «И, әни, бер ун елдан ул сөзәк ярлар, елга култыклары, басу түрләре бөтенләй онытылыр инде», – дип куйды улым. Миңа бик күңелсез булып китте. Әллә кемгә үпкәлисем килгән кебек. Без яшьләр белән татар телендә сөйләшәбез, дип үзүзебезне юатабыз. Ә сөйләмебезнең көннән-көн ярлылана баруы турында уйлап караганыбыз бармы соң? Кемгә үпкәли алабыз инде моның өчен?

Авылга кайтып, бераз торганнан соң, фикерем бераз үзгәрде. Тик кайсы якка уйларга, сөенергәме әллә көенергәме? Сеңелемнең өченче сыйныфка баручы кызы минем белән рус телендә сөйләшә башлагач, балаларыбыз, бик үк камил булмаса да, шөкер, ана телендә аралаша әле, дип үз-үземне юатырга мәҗбүр булдым. Ә менә алардан соң үсеп килүче буын туган телен бөтенләй санга сукмый булып чыга бит. Татар авылында үсә, ә эти-әнисенә, әби-бабасына русча эндәшә сеңелнең кызы. Миңа да. «Мин русча белмим шул», – дип әйтеп карыйм, колагына да элми. Курчаклары белән дә рус телендә «аңлаша». Ә курчак уены «Youtubers Life» формасында: я үзе, я курчагы блогер моның. «Кызыгыз минем белән чит телдә сөйләшә», – дип әнисенә әләкләп карадым. «И, апа, укытучысы өйдә татарча сөйләшмәскә куша бит», – ди гаепле кеше кебек акланырга тырышып.

Сөйләм байлыгы, чисталыгы турындагы уйлар артка күчте хәзер. Телнең исән калуы, яшәве өчен борчылыр вакыт җиткән икән бит инде.

Тик барыбер күңелне төшерәсе килми әле. Әнә өч яшьлек малайлары теттереп үзебезчә тәтелди. Шул балалар белән «Шаян ТВ»ны карап утырганда популяр мультфильмдагы Маша белән Аюның татарча сөйләшкәнен ишетеп тә азрак күңел булды. Бөтенләй өметсезлеккә бирелергә түгелдер, бәлки? Ничек уйлыйсыз?

ИНГЛИЗ ТЕЛЕН ӨЙРӘТӘБЕЗ, Ә ТАТАР ТЕЛЕН?

Мин рус кешесенә тормышка чыгасымны алдан ук белә идем, чөнки әтием рус милләтеннән, ә әнием – чип-чиста татар хатыны. Шулай булды да. Ике ир бала таптым. Олысы мәктәпкә йөри башлады.

Лилия СЕРЕБРЯКОВА

Һәм менә улым өченче сыйныфка җиткәч, сорау туды: мин үз баламның татар телен өйрәнүен телимме? Уйга калдым. Мин, репетитор яллап, балама инглиз телен өйрәтәм, аны камил белергә тиеш, дип саныйм, һәм балалар инглизчәне, сөйләшә алырлык дәрәҗәдә булса да, өйрәнерләр, дип ышанам. Ә минем туган телем, аның белән нәрсә булыр? Әбием белән бабам, аларның мине ничек тәрбия итүләре исемә төште. Безнең тамырларыбыз – һәрбер күзәнәгебездә. Сүз дә юк, инглиз телен белү бүгенге заманда бик кирәк. Ләкин туган телебезне белү дә бик мөһим, чөнки ул – безнең балаларыбыздан калган, буыннан-буынга күчеп килүче мирас.

Ни өчен соң балага кечкенәдән үк инглиз телен өйрәтү өчен мөмкинлек табыла, без аларны өстәмә дәресләргә йөртәбез, репетиторлар яллыйбыз, ә үз туган телебезне кирәксезгә саныйбыз? Ләкин мин һәр кешенең канына милләт коды салынганына ышанам. Минем улларым да, татар телен өйрәнеп, үзләренең көчле нәсел һәм халык дәвамчылары булуларын төшенерләр, милли традицияләрне хөрмәт итәргә өйрәнерләр.

Телләрнең һәм халыкларның һәркайсы үзенчәлекле, уникаль. Ләкин үзеңнең кем булуыңны аңлау өчен тамырларыңны, традицияләрне, ана телеңне белү кирәк.

“КЕШЕЛӘРНЕ ШАТЛАНДЫРЫРГА, ГАҖӘПЛӘНДЕРЕРГӘ, АЛАРГА ЕЛМАЮ БҮЛӘК ИТӘРГӘ, КҮҢЕЛЛӘРЕН КҮРЕРГӘ ЯРАТТЫ УЛ...”

Милләттәшебез Әнвәр Сөнгатулла улы Гыйззәтуллинны Самар татарлары арасында күпләр белә торгандыр. Шәһәребезнең Җәмигъ мәчетен сала башлаган беренче көннәрдән үк ул - гыйбадәтханәне төзүгә, аннары күп еллар аның эшчәнлегенә зур өлеш кертеп яшәгән кеше. Әнвәр әфәнде мәчеттә ревизия комиссиясе әгъзасы иде, кизү торучы булып та эшләде ул. Гыйбадәтханә йортындагы искиткеч гөлбакча да – Әнвәр әфәнде һәм аның хатыны Мәрьям ханым куйган тырыш хезмәтнең күркәм нәтиҗәсе. “Матурлыкны яраткан кеше таш бакчаны да гөлбакча ясар”, - диләр бит. Әйе, чәчкәләрне рухи дөньясы бай булган, нечкә күңелле кеше генә үстерә ала. “Кулыннан гөлләр түгелә”, - дип тә уңган, булдыклы кешеләр турында гына әйтәләр бит.

Миләүшә ГАЗИМОВА

Үз вакытында Әнвәр абый үзенең күңел җылысын биреп утырткан хуш исле чәчкәләр, куаклар, агачлар мәчеткә килгән һәр кешенең күңелен күтәреп җибәрә, соклану хисләре уята. Гөлбакчага хозурланып торганда, күпләр шушы гүзәллекне булдырган кешеләргә рәхмәт укый торганнардыр.

Әйе, гомеренең соңгы көннәренә кадәр мәчеткә юлын өзмәде Әнвәр абый.

84 яше туларга ун көн кала, 14нче августта, Әнвәр Гыйззәтуллин якты дөнья белән хушлашты...

Әнвәр абыйны искә алып, аның турында күп язарга була. Бай күңелле, миһербанлы, уңган, булдыклы кешенең хезмәт җимешләре дә, игелекле гамәлләре дә күп була бит ул.

Ә менә аның тормышын бизәгән тагын бер яраткан эше турында язып үтмичә мөмкин түгел. “Сәләтле кеше - һәрьяклап сәләтле”, - диләр бит. Әнвәр абый Самар татарларына фокус күрсәтүче буларак та таныш иде бит әле. 35 ел буена шәһәребезнең танылган “Ялкынлы яшьлек” ансамбле концертларын үзенең тылсымлы номерлары белән бизәп яшәгән кеше ул.

“Әнвәр әфәндегә мондый сәләт кайдан килгән булган икән?” – дип гаҗәпләнерләр, бәлки, күпләр. Татар сәнгате осталары арасында иллюзиячеләр еш очрамый бит!

Әнвәр абыйны иллюзия сәнгате кечкенәдән кызыксындырган. Ә армиядә хезмәт иткәндә аңа бу оригиналь жанр белән якыннан танышырга насыйп була. Эш шунда ки, аларның хәрби часте урнашкан Муром шәһәренә гастрольләр белән эстрада һәм кино артисты, фокусчы Арютун Акопян килә. Фокусларын күрсәтер өчен аңа ярдәмче кирәк була, һәм Әнвәр өч көн танылган иллюзияче белән бергә чыгыш ясый. Рәхмәт йөзеннән Акопян егеткә ике фокусының серен ачып бирә.

Инде хезмәтен тутырып кайткач, тора-бара Әнвәр әфәнде тамашачылар алдында чыгыш ясап, аларга үзе уйлап чыгарган фокусларны күрсәтә башлый. Башта ул авиация заводының үзешчән сәнгать хезмәтчәннәре коллективында Киров исемендәге Мәдәният Сараенда чыгыш ясый. Ә “Ялкынлы яшьлек” ансамбле оештырылгач, бире дә 35 ел буена татар тамашачысына тылсымлы номерларын бүләк итә.

Бөтен фокусларын Әнвәр әфәнде үзе уйлап чыгара торган булган. Иллюзияче эшендә математик төгәллек, зиһен үткенлеге, артистизм таләп ителә. Тамашачы “хәйләне” сизмичә, сәхнәдән күрсәтелгән күренешкә ышанып калырга тиеш.

Ә моның өчен кулларның җитез хәрәкәтләнүе, реквизитларның дөрес урнашуы кирәк. Әлбәттә

Кечкенә Әнвәр әти-әнисе белән

инде, Аллаһы Тәгаләдән бирелгән талант та мөһим роль уйный. Һәм инде гомер буе шушы сәләтне үстереп, камилләштереп, шомартып, яңалыклар кертеп, бертуктаусыз эзләнеп тору да сорала.

Әнвәр Гыйззәтуллин нәкъ шулай эшли дә. Кеше күңеленә могҗизага (ягъни яктылыкка, яхшыга) ышану салырга тырышып яши ул. Тамашачыларның фокусларны балаларча сөенеп, чын күңелдән гаҗәпләнеп карап утыруы, нарасыйларның, күзләрен зур ачып, чын могҗиза күргәндәй, аптырап калуы Әнвәр әфәндегә ләззәт китерә, тормышына ямь өсти.

Әнвәр Гыйззәтуллин улы һәм оныклары белән

“Бөтен фокусларның сере бер, ә аларны күрсәтү ысуллары төрле. Иң мөһиме - үз көчеңә ышану кирәк, шул вакытта тамашачы да сиңа ышаначак”, - дип әйтә торган булган Әнвәр абый.

Милләттәшебезне искә алып, аның якыннары, дуслары күңел түрләрендәге иң якты истәлекләре-хатирәләре белән уртаклаштылар.

Әнвәр әфәнденең улы - **Рәшит Гыйззәтуллин:**

“Әти кешеләргә елмаю, шатлык бүләк итәргә, аларны гаҗәпләндерергә ярата иде. Шуңа күрә фокуслар белән мавыгып киткәндер дә инде ул.

Һәр чыгышка бик тырышып әзерләнде. Өебез тулы кульъяулыклар, тартмалар, җепләр һәм башкалар, һәм башкалар булыр иде. Инде күп еллар тамашачылар алдында чыгыш ясамаса да, фокус уйлап табуын, реквизитлар ясавын барыбер дәвам итте ул.

Гаҗәпләндерергә ярата иде шул әти... Әниебез чирләгәч, мине дә бик гаҗәпләндерде ул. Ник дисәгез, кызурак холыклы әтиебезнең никадәр йомшак, назлы да булуын күрдем мин. Ул әнигә карата шундый ягымлы хисләр күрсәтеп, аны карап, тәрбияләп яшәде! Ашарына да үзе пешерде, башка эшләрне дә, бер генә дә уфтанмыйча, башкарды. Әни белән 60 ел бергә гомер иттеләр алар.

Гәрчә миңа карата да ул беркайчан да дорфалык күрсәтмәде, тавышын күтәрмәде. Барысын да яхшылап аңлатып бирер иде.

Әтидән үрнәк алырлык нәрсәләр күп булды. Мәсәлән, әтинең һәм аның энесе – Дамир абыйның үзара мөнәсәбәтләренә гел сокландым мин. Туганлык җепләре нык иде аларның. Дамир абый Мәскәүдә яшәсә дә, гел аралашып, күрешеп тордылар алар.

Бер-берсен кайгыртып, ярдәмләшеп, күңелләрен күреп, бер-берсенең кадерен белеп гомер иттеләр. Мин ике улыма да аларны үрнәк итеп куям. Сез дә үзара шундый дус булып, бер-берегезне якын итеп яшәгез, дип әйтеп киләм.

Нәрсәгә тотынса да, әти һәр эшне җиренә җиткереп эшләде. Заводта да, мәчеттә дә үз хезмәтен намус белән башкарды.

Әти белән мөнәсәбәтләребез яхшы булды безнең. Озаклап сөйләшеп утыра идек. Ә вафатына ике ай кала, ул миңа үзенең бәхетле кеше булуы турында белдерде.

Әтиемә әйтелмәгән сүзләр калды, дия алмыйм. Күп сөйләштек без. Әмма бер генә нәрсә – аның белән горурлануым турында үзенә әйтеп өлгерә алмадым шул...”

Әнвәр әфәнденең энесе - **Дамир Гыйззәтуллин:**

“Абыемнан мин ике яшькә кече. Ул мәктәпкә укырга кергәч, аның белән бергә мин дә белем алдым, дип әйтергә була. Аңардан карап, күп нәрсәгә өйрәндем. Беренче сыйныфка барганда, мин инде укый да, яза да белә идем.

Абый минем яклаучым да, саклаучым да булды. Балачагыбыздан алып, гомеренең соңгы көннәренә кадәр ул миңа ярдәм итте. Бигрәк тә авыр чакларымда, тугыз ел элек хатыным вафат булгач, аеруча нык булышты ул, минем белән гел элемтәдә торды, тынычландырды, юатты.

Бер-беребездән читтә яшәсәк тә, без гел аралашып, күрешеп тордык. Мәнә әле язын абыем янында ике ай яшәп киткән идем. Төрледән-төрле темаларга озаклап сөйләшеп утырдык без.

Абый кызурак холыклы булса да, миһербанлы, мәрхәмәтле, гадел кеше иде.

Әнвәр әфәнде хатыны һәм оныгы белән.

Гыйззәтуллиннарның дус гаиләсе.

мәчете имамы **Габделәхат хәзрәт Мингачев:**

«Әнвәр әфәнде турында яхшы сүзләр генә әйтергә була. Мәчет бабайлары да аны мактап кына телгә алалар.

Туры әйтә торган, вәгъдәсендә торучан кеше иде ул. Бик эшчән, уңган, булдыклы, җаваплы. Мәчет бакчасын утыртып, аны яхшы итеп карап торды.

Мәхәббәтле иде Әнвәр әфәнде. Аллаһы Тәгаләгә ихлас күңелдән гыйбадәт кылды.

Урыны оҗмахта булсын, Раббыбыз Әнвәр Сөнгатулла улы Гыйззәтуллинның рухын шат кылсын”.

Үз вакытында “Ялкынлы яшьлек” ансамбленың алып баручысы булган **Исмәгыйль Мостафин:**

“Без Әнвәр абыйның улы Рәшит белән бер уку йортында – Самарның сәнгать академиясендә белем алдык. Ул балетмейстер һөнәрен үзләштерде, ә мин режиссерлык бүлегендә укыдым. Рәшит белән дуслашып киттек без.

Алар үз йортлары белән яшиләр иде. Мин үзләренә кунакка барып йөрдем. Әнвәр абыйның хәләл җефете - Мәрьям апа, бик уңган ханым, безне ачык йөз белән каршы алып, төрледән-төрле тәмле ризыклар белән сыйлар иде. Нинди күңелле чаклар!

Әнвәр әфәнде - лаеклы нәсел дәвамчысы. Аның әтисе - Сөнгатулла абзый, әнисе - Мәзлүмә апа бик дини кешеләр булганнар. Сөнгатулла абый – мәчет әһеле. Совет чорында да алар, качып-посып булса да, намаз укыганнар, корбан чалганнар. Мәзлүмә апа, унике яшеннән ятим калып, балалар

Үпкә саклый, үч тота белмәде ул. Кешеләр белән дә яхшы итеп аралаша иде.

Үз вакытында ул мине “Ялкынлы яшьлек” ансамблена да җәлеп итте бит әле.

Берникадәр вакыт аның белән бергә сәхнәдән фокуслар күрсәттек. Мин аның ярдәмчесе буларак катнаштым инде.

Абыем хатыны, улы Рәшит, ике оныгы, биш туруны (правнуки) өчен үлеп тора иде, үзләренә гел яхшы мөнәсәбәт күрсәтте.

Аның сабырлыгына, эчкерсезлегенә, намуслылыгына сокланып яшәдем.

Әнвәр абыемны бик яраттым мин. Аның үлеме безнең өчен кötелмәгән хәл булды. Әле яшәр кебек иде...

Урыны оҗмах түрләрендә булсын”.

Самар Җәмигъ

Әнвәр әфәнде (сулда) һәм Рәшит Кәримов

Әнвәр Гыйззәтуллин хатыны, илене, туруны белән

йортында тәрбияләнгән. Төрле авырлыкларга карамастан, ул анда да намазын калдырмаган.

Динебез Исламга ихтирам, мәхәббәт Әнвәр абыйга балачактан, әти-әнисеннән канына сеңеп калган булса кирәк. Ул да бит, Самар Җәмигъ мәчете әһеле буларак, күп еллар дин юлында хезмәт иткән кеше.

Әнвәр һәм Мәрьям Гыйззәтуллиннар

“Ялкынлы яшьлек” ансамблендә да Әнвәр абый Гыйззәтуллин белән туганнарча аралашып эшләдек без. Ул фокус күрсәтү серләренә үзлегеннән өйрәнсә дә, бу эшне һөнәрмәндләр дәрәҗәсендә башкарды. Тамашачыларны үзенә җәлеп итеп, хәйран калдыра иде. Һәр чыгышын кызыклы, күңелле итеп әзерләргә көч куйды. Ул бит оригиналь жанр белән шөгыльләнде. Ә татар сәхнәсендә – бу бик сирәк күренеш. Моны ул бик яратып, тырышып башкарды.

Әнвәр абый - энтузиаст, шәфкатьле, хәйләсез, ихлас күңелле кеше иде. Аның туганнары да шундыйлар. Әгәр гастрольләр белән, әйтик, Әбдери авылына барабыз икән, Әнвәр әфәнденең анда яшәүче туганнары безне кунак итмичә калмыйлар иде.

Малаена, оныкларына яхшы тәрбия бирде ул. Аларны үз үрнәгендә үстерде. Дин юлында булулары да Әнвәр әфәнденең тәрбиясеннән килә, дип уйлыйм.

Мин Әнвәр әфәндегә бик рәхмәтле. Ул миңа гел ярдәм кулын сузды, тормыш тәҗрибәсе белән уртаклашты, аталарча мөнәсәбәт күрсәтте. Әнвәр абый кешеләрне шатландырырга яратты. Тәрбияле, тәртипле кеше, лаеклы шәхес иде ул”.

Самар Җәмигъ мәчете коменданты **Рәшит Кәримов:**

“Әнвәр әфәнде мәчет төзелешендә беренче көннәрдән үк катнашып, күп еллар дин юлында хезмәт куеп яшәде.

Олылар белән дә, яшьләр белән дә уртак тел таба белде. Гыйбадәтханәдә кизү торганда да кешеләргә ачык йөз күрсәтте, авыр сүз әйтмәде. Сабыр кеше иде ул.

Әнвәр әфәнде миңа акыллы киңәшләре белән һәрвакыт ярдәм итте. Без бик дус идек. Аралашып яшәдек. Яхшы кеше иде ул. Аллаһы Тәгалә аның рухына кылган догаларыбызны кабул итсен”.

“АНЫҢ КИҢ КҮҢЕЛЕНӘ БӨТЕН ДӨНЬЯ СЫЙГАН, ДИЯРСЕҢ...”

Камышлы районының Рус Байтуганы авылында гомер итүче Минсәхи кызы Нурания Абзалованы инде бик күп еллар белсәм дә, мин бу ханымга һаман да сокланып туя алмыйм. Гомумән, аңа көн саен сокланырга мөмкин. Аның белән аралашкан саен үзенә карата гаҗәпләнү, хөрмәт хисләре туа тора.

Нурания апаның киң күңеленә бөтен дөнья сыйган, диярсең. Үз милләтенең язмышын тормышының һәр мизгелендә кайгыртып, башкаларның күңелен күреп, ярдәм кулын сузып, юмартлык күрсәтеп яшәүче шәхес ул.

Миләүшә ГАЗИМОВА

Бер кешедә шулкадәр күңел байлыгы булсын да, шундый олы йөрәк типсен әле – исләрең китәр! Бер яктан Нурания апа йомшак, нечкә күңелле, хискә бирелүчән ханым булса, икенче яктан ул – үткен, максатына ирешүчән, чая кеше. Әгәр шушы капма-каршы сыйфатларга ия булмаса, ул тормышында шушындый зур уңышларга ирешә дә алмас иде, мөгаен.

Шунысы да игътибарга лаек – рус мәктәбендә белем алып, укыганда “Әлифба” китабын кулына да тотып карамаган Нурания апа татар телен камил белә, ана телендә матур мәкаләләр яза. Ә аның татар сөйләмен ишетсәгез сез! Аһәңле, тәмле итеп сөйләшә ул.

Гомумән, Аллаһы Тәгалә Нурания апаны үзенчәлекле, башкалардан аерылып торучы, аерым сәләтләргә ия булган шәхес итеп яралткан. Гәрчә язмамны укыганда, сез үзегез дә моңа инанырсыз.

“БЕЗ МӘКТӘПТӘ РӘХӘТЛӘНЕП ТАТАРЧА СӨЙЛӘШӘ АЛМАДЫК”

“Нурания апа, балачагыгызга кайтып килик әле”, – дигән соравымны әңгәмәдәшем шатланып кабул итте.

“Ии, Миләүшә, без барыбыз да – балачактан, дигән гыйбарә яши бит. Бу – хак сүзләр. Кечкенә чакларым бер дә күз алдыннан китми минем. Хатирәләремне оныкларыма да сөйләп торам. Мин Камышлыда туганмын. Биш яшь тулгач, әти-әнием туган авыллары – Татар Байтуганына кайтып урнаштылар. Камышлыда алар йорт салганнар иде, әти ат караучы булып эшләде, әнием райисполкомда идән юып йөрде. Шушы өйне Татар Байтуганының Бигәш тавы итәгенә күчерделәр. Ничә ел шунда яшәгәч, өйне су баса башлады һәм аны мәчет янына тагын күчерделәр.

Авылда татар мәктәбе бар иде. Без килгән елны ул ябылды. Миңа рус мәктәбенә укырга керергә туры килде. Ике көннән соң өйгә кайттым да: “Бүтән мин мәктәпкә бармыйм!” – дип елыйм. Русча бер сүз белмим бит, укытучы сөйләгәнне дә аңламыйм. Шунда әнием миңа бик тә акыллы сүзләр әйткән иде: “Белем – үзең өчен юлдаш, дустың өчен – хәзинә, дошманың өчен – корал”. Ул вакытта моның мәгънәсенә төшенеп бетмәсәм дә, әниемнең күз карашыннан белем алырга кирәклеген яхшы аңладым. Ул үзе бер көн дә укымаган һәм гыйлем алуның никадәр мөһим булуын бик яхшы белгән, күрәсең.

Гомумән, әти-әниемнең тәрбиясен бәяләп бетергесез, аларның үгет-нәсыйхәтләрен күңелемә сеңдереп, гомер буе үтәп яшим мин. Ата-анам бик дини кешеләр иде. Апаларым Гөлсинәгә, Гөлфиягә, миңа кечкенәдән догалар өйрәттеләр, Ислам диненә зур хөрмәт, мәхәббәт тәрбияләделәр.

Балачак елларыбыз авыр вакытка туры килде. Динне бетерделәр, ә мәктәптә татарча бер сүз әйтергә ярамый иде. Рәхәтләнеп ана телендә сөйләшмә әле! Бу хәлләр, әлбәттә, җанны телгәләде. Хәзер, шөкер, иреклек. Шуңа күрә яшьләребезгә киңәш йөзеннән шуны әйтәсем килә – туган телегезне өйрәнегез, аңарда курыкмыйча, рәхәтләнеп сөйләшегез. Бу – бит зур бәхет.

Мәктәптә татар телен үзләштермәсәк тә, әти-әниебез безгә аны бик яхшы өйрәттеләр. Мин аларга бик рәхмәтле. Артык акча булмаса да, “Пионерская правда”, “Сельская жизнь” гәҗитләрен, “Азат хатын” журналын гел яздырып алдык. Әни бәлеш сала да күршеләрне сыйларга чакыра. Әти барыбызга да тәрбия темасына кагылышлы яз-

Фәргат һәм Нурания Абзаловлар

маларны кычкырып укый – кыз кеше нинди булырга тиеш, хатынга, киленгә үз-үзләрен ничек тотарга. Аннары әни: “Йә, аңладыгызмы!” – дип мөһер сугып куя. Әни безгә гел шуны әйтеп килде: “Кызым, дошманыңа ачуың килсә дә, аңа начарлык теләмә. Раббым, Үзең хөкем ит, дип әйт”. Нинди дөрес сүзләр бит бу!

Байтуганга күчеп килгәч, әтием мал дәвалаучы табибның ярдәмчесе булып эшләде. Әни бит инде колхоз эшендә кайнады. Әти атларны аеруча нык ярата иде. Бу миңа да күчкән. Безнең йорт кешедән өзелмәде. Авыл халкы әтигә малларын карарга китерә иде.

Әтиебез – сугыш ветераны. Фронтта яраланган аягы гомере буе сызлап, үзен интектерде. Әни сугыш вакытында звено җитәкчесе булган. Тырышлыгы, уңганлыгы, эшчәнлеге өчен үзенә “чаткы” исеме биргәннәр. “Бөек Ватан сугышы елларында тылда күрсәткән фидакарь хезмәте өчен” медале белән бүләкләнде ул. Ашлык сукканнар алар. Әни шул вакытларны гел искә ала иде. Йөрәгенә шулхәтле үткән булгандыр инде. Ачялангач. Авыр эш.

Ульяновский өлкәсенең Кузоватов районында окоп казыган өчен үзләренә өчәр килограмм он биргәннәр. Әни шуңардан коймак пешергән. “Андый тәмле коймакны башка гомеремдә дә ашаганым булмады”, – дия торган иде. Ач булганга, ул коймак бигрәк тә тәмле булып тоелгандыр инде.

Әниебез әтине хөрмәт итеп, зурлап, ир итә белеп яшәде. Атабызның баш булуын күрсәтеп тәрбияләде ул безне. Берәр нинди карар кылырга булса, әтиегез ни әйтер, дия торган иде. Әтидән башка табынга утырмадык без, ашны да, иң беренче, аңа бирә иде әни. Һәм без дә нәкъ шулай ук. Гаиләдә ата кешенең абруе зур булырга тиеш, дип саныйм мин.

Әтиебез 1998 елда, 72 яшендә, вафат булды. Әниебез 2005 елда, 82 яшендә, үлде. Әни: “Бу дөнья белән алмагачлар чәчәк атканда хушлашсам иде”, – дип теләп утыра иде. Мин аңа: “Кем инде алмагачлар чәчәк атканда китә”, – дим. Аның сүзләре Аллаһы Тәгаләнең “Амин” дигән вакытына туры килгән, күрәсең, 20 майда, алмагачлар шау чәчәктә утырганда, якты дөньядан китте ул. Кышын, салкында кабер казучыларны җәфаламас өчен шулай теләгән булгандыр инде.

Мин әти-әниемә үз гомеремә сокланып яшим. Алардагы кешелеклелек, гаделлек, дөреслек, тормыштан ямь таба белү, туганлык хисләрен саклау! Шулкадәр авырлыклар аша үтеп, шушы сыйфатларның берсен дә югалтмаганнар бит!” – дип балачак хатирәләрен яңартты Нурания ханым.

“Студент чакларыгызны да шулай яхшы хәтерлисезме?” – дип сорыйм үзеннән.

“Студент еллары – аерым бер күңелле чак бит инде ул. Сигезенче сыйныфны тәмамлагач, Шенталы медицина училищесына укырга кердем. Әни мине озата барды. Тантаналы линейкада укытучыларга карап торды да: “Бу кешеләрнең күзләре бигрәк

Нурания Абзалова оныгы Альбина белән

нурлы, кызым", – диде. Бер атна укыгач, өйгә шатлыклы хәбәр белән кайттым. Әнине кочакладым да: "Укытучыларның күзләре нурлы, дигән идең. Татарлар икән бит алар!" – дим. Ул укытучыларым белән хәзер дә аралашам мин.

Эх, нинди мөгаллимнәр укытты бит безне! Хирургия буенча дәресләр алып барган Әнвәр Салманович Суфьянов кына ни тора! Аның яхшылыгы, аның һөнәрилеге, гыйлемлелеге. Андый укытучылар күбрәк булса иде. Шундый төпле белем бирәләр ки, студент эскәмиясеннән яхшы белгечләр чыгаралар алар.

Әнвәр абый Суфьяновның лекцияләрен һич онытасым юк. Инде укып бетереп, эшли башлагач та, миңа еракта Әнвәр әфәнденең акыллы күзләре карап тора сыман иде.

Әнвәр абый белән бәйле бер кызыклы хәлне дә искә аласым килә. Без ирем Фәргат белән алтынчы сыйныфтан ук дуслашып йөрдек. Мин училищеда укыганда үзен армиягә алдылар. Аны озатырга бардым һәм Әнвәр Салмановичның дәресенә керә алмыйча калдым.

Әле дә хәтерлим – ул көнне "Столбняк и его профилактика" дигән теманы үзләштергәннәр. Әнвәр абый миннән: "Нигә дәрестә юк идең?" – дип сорады. Мин: "Егетемне армиягә озаттым", – дим.

Аның: "Егет ул ир түгел әле. Егетне озату – ул бер нәрсә, моны барысы да булдыра. Аны көтеп алу кирәк", – дигән җавабын хәзер елмаеп искә алсам да, ул чакта бер дә кызык булмады шул миңа. Шушы тема буенча җавап бирер өчен сигез тапкыр бардым мин Әнвәр абый янына!

Сигезенче мәртәбә килгәч: "Әгәр сез бүген дә миңа билге куймасагыз, биредә куна калам, китмим!" – дидем.

Әнвәр әфәнде белән бүген дә аралашып яшибез.

Фаинә Нәгыймовна Хәбибова, Әнвәр Сөләйманович Әхмәтшин да бик көчле укытучылар иде", – дип исенә төшерде күңелле студент чакларын Нурания апа.

"БЕР РӘХМӘТ МЕҢ БӘЛАДӘН КОТКАРЫР"

Нурания Абзалова 41 ел буена фельдшер булып эшләп, бер ел элек лаеклы ялга чыккан. Медицина белгечлеген сайлап алуы да очраклы түгел аның. Моңа кешеләргә ярдәм итү теләге этәргән аны.

"Кечкенә чагымда кем генә булырга хыялланмадым мин – агроном, зоотехник, укытучы... Бертуган апам Гөлфия медицина училищесында укыганда авылга кайта да безгә, фәләнфәлән кеше шундый хәлдә иде, табиблар аңа ярдәм итеп, үлемнән коткарып калдылар, дип сөйли.

Ә мин үз-үземә: "Кара әле, нинди кирәкле, әһәмиятле һөнәр икән бит бу!" – дип, апам кебек, медицина хезмәткәре булырга карар кылдым", – ди бу турыда Нурания апа.

Һәм аңа үз гомерендә күпләрне шулай ук үлемнән коткарып калырга туры килә, чөнки кешегә беренче медицина ярдәмен күрсәтү, чыннан да, бик тә мөһим нәрсә бит ул.

Укуын тәмамлагач, аны юллама буенча Бозбаш авылына эшкә җибәрәләр. Шул ук елда ул армиядән көтеп алган егете Фәргаткә кияүгә чыга. Татар Байтуганында каенана-каенатасы белән яшәп, Бозбашка эшкә йөри.

"Мин беренче киленнәре идем. Фәргатнең әти-әнисе мине үз кызларыдай кабул иттеләр, ике энесе дә гомер буе "апа, апа", дип кенә тордылар. Миңа да алар үз әти-әниемдәй булдылар. Бик яхшы кешеләр иде. Аллаһыга шөкер, дус яшәдек без", – дип җылы сүзләр белән искә ала каенатасы белән каенанасын Нурания апа.

Аннары яшь гаиләгә башта Татар, аннары Рус Байтуганыннан өй бирәләр.

Нурания ханымның апасы Гөлфия – Татар Байтуганы, ә үзе Рус һәм Чуваш Байтуганында хезмәт күрсәтәләр. Апасы пенсиягә чыккач, Нурания апа өч ел буена өч авылда да берүзе эшли.

“Фельдшер эше – солдат хезмәте ул. Тәүлекнең теләсә кайсы вакытында ярдәмгә килергә әзер булырга кирәк. Төн уртасында да чыгып киткән чаклар бик күп булды. Иремә рәхмәт. Теләсә кайчан машинада илтеп кайта иде.

Кешеләр бит бездән һөнәри ярдәм генә түгел, ә рухи ярдәм дә көтәләр. Бигрәк тә олы яшьтәгеләр проблемалары, кичерешләре белән уртаклашалар. Аларга сабырлык күрсәтергә, үзләрен тыңларга, киңәш белән ярдәм итәргә, тынычландырырга кирәк. Татар халкы: “Яралы җанга яхшы сүз дә – дәва”, – дип юкка гына әйтми бит. Шуңа күрә кешеләрне җылы сүз белән дә дәвалый белергә кирәк. Шулай булганда аларның күңеле күтәрелә, хәлләре яхшыра, тизрәк терелләләр.

Эшемне бик яратып башкардым мин. Ә инде кешеләрнең терелүен күрү без, медицина хезмәткәрләре, өчен зур бәхет һәм шатлык булып тора. Халык онытмый, хәзер дә рәхмәтләрен белдерәләр, хәл белергә кереп чыгалар, шалтыратып, бәйрәмнәр белән котлыйлар. Алар бит чын күңелдән рәхмәт әйтәләр. Әнием: “Бер рәхмәт мең бәладән коткара”, – дия торган иде. Аллаһы Тәгалә шушы кешеләрнең ихлас рәхмәтләрен, изге теләкләрен кабул итеп тә, миңа Үз ярдәмен бирә торгандыр, дип уйлыйм”, – дип сөйли Нурания Абзалова.

Милләттәшебез медицина эшчеләре, югары профессиональлектән тыш, мәрхәмәтлелек, түземлек, кешелеклелек, хөрмәт кебек сыйфатларга ия булырга, кеше хәленә керә, аларны тыңлый белергә тиеш, шул ук вакытта таләпчәнлек тә кирәк, дип саный.

Хезмәтенә күрә – хөрмәте. Нурания Абзалованың лаеклы эшенә югары бәя биреп, үзен күп санлы Мактаунамәләр белән бүләкләгәннәр. Самар өлкәсенең һәм Россия Федерациясенең сәламәтлекне саклау министрлыклары тарафыннан бирелгән Мактаунамәләре дә бар аның. “Ел профессионалы” бәйгесендә “Самар өлкәсенең иң яхшы фельдшеры” номинациясе, ә “Халык тануы” конкурсында “Иң яхшы земство фельдшеры” номинациясе лауреаты да ул. Самар өлкәсе Губернаторының Мактаунамәсен дә кадерләп саклый Нурания апа. Ә 2020 елда аңа “Самар өлкәсенең Атказанган сәламәтлек саклау хезмәткәре” исеме бирелә.

“МИНЕМ ӨЕМ НИ ХӘЛДӘ?”

Нурания Абзалованың эшчәнлегенә, аның активлыгына сокланмый мөмкин түгел. Ул бит әле – “Әлифба” китабының авторы, татар мәгарифен үстерүгә бәяләп бетергесез зур хезмәт керткән танылган шәхес Сәләй Гатат улы Вагыйзовның туган авылы – Татар Байтуганында аның хөрмәтенә йорт-музей ачкан кеше.

Сәләй ага Вагыйзов һәм аның хатыны, хезмәттәше Рәмзия апа Вәлитова – татар мәгарифенә 50 елдан артык хезмәт иткән “Әлифба”ның һәм 40ка якын башка уку-укыту әсбапларының авторлары.

“Нурания апа, мин – мәктәптә Сәләй ага Вагыйзов белән Рәмзия ханым Вәлитова төзегән “Әлифба”ны укып үскән кыз бит. Шуңа күрә бу тема миңа да бик якын. Шушы бөек шәхес хөрмәтенә музей ачу идеясе ничек барлыкка килде? Бу күләмле эшне ничек башкарып чыга алдыгыз?” – дип сорадым милләттәшебездән.

Ул бәйнә-бәйнә сөйләп китте:

“1998 елда Татарстан телевидениесеннән бер тапшыру күрсәттеләр. Казан Кремлендә “Әлифба”ның авторы Сәләй Гатат улы Вагыйзовның 90 яшьлек юбилеен билгеләп үтәләр. Сәләй әфәндегә сүз бирделәр, һәм ул үз чыгышында: “Мин – Байтуган малае”, – диде.

Дөрес, үзем бу тапшыруны карамадым. Миңа бу турыда авылдашым Ракия апа хәбәр итте. “Син ишеттеңме, “Әлифба”ның авторы Байтуган кешесе икән бит”, – диде ул. Шуннан мин туган авылының тарихын яхшы белүче әниемнән бу турыда сораштым. Ул миңа: “Почмак йортта Сәләй исемле бер малай үскән, Казан ягына киткән дә зур кеше булган икән. Тик син, балам, белер-белмәс моны сөйләп йөрмә. Башта дөресен бел. “Әлифба” – бик әһәмиятле китап бит ул”, – диде.

Шуннан мин бу турыда апама да сөйләдем. Элек авылыбызда татар мәктәбе бар иде, дигән идем бит. Апам шунда эшләгән укытучылардан “Әлифба” китабын табып алып кайтты. Авторлары Сәләй Вагыйзов һәм Рәмзия Вәлитова, дип язылган.

Шуннан мин, тәвәккәлләп, Сәләй әфәнде укытучы булып эшләгән

Фәргат (сулдан уңга), Илюсә, Гөлфия, Нурания, Нәргизә, Илшат

Арча педагогия көллиятенә хат яздым. Ике атнадан соң миңа Сәләй Вагыйзовтан җавап хаты килеп төште. Шатлыгым эчемә сыймады! Ул минем хатыма бик куанган. Бик күп сораулар язган. Туган авылында соңгы мәртәбә 1969 елда булган икән. Шулай без аның белән хат языша башладык.

Ә 1999 елда Сәләй ага безне Арчага "Әлифба" музеен ачу тантанасына чакырды. Без анда икенче көнне генә бара алдык. Сәләй әфәнде, камышлылылар, байтуганлылар килә дип, төне буе күз йоммаган. Хатыны Рәмзия апа безгә: "Үзе дә йокламады. "Рәмзия, син ничек йоклап ятасың, минем авылдашларым килә бит", – дип, мине дә йоклатмады", – дип сөйләде.

Безне Арча педагогия көллияте бусагасында каршы алдылар. Сәләй әфәндегә берничек тә 90 яшь бирерлек түгел иде. Төз гәүдәле, пинжәк, галстуктан. Беркайчан да онытылмаслык очрашу булды бу. Безнең белән Камышлыдан татар теле методисты Рәмзия Мирзаевна Сәлахова барган иде. Ул бик матур хатын инде. Сәләй Вагыйзов, безне күргәч, кайсыгыз Абзалова була, дигән сорау бирде. Без Рәмзия апа белән, алдан сөйләшкәндәй, бертавыштан: "Үзегез белегез", – дип җавап бирдек. Ә ул: "Мин беркайчан да кешедә ялгышмыйм", – диде. Шуннан Рәмзия Мирзаевна алдына килеп басты да, күзләренә туры карап: "Бик чибәр хатын, әмма сез Абзалова түгел", – ди. Аннары миңа карап: "Күзләре дә кечкенә, буе да кечкенә, ә үзендәге үткенлек, ә үзендәге күңел байлыгы", – диде. Безнең исебез китте. Кайдан шулай белә алгандыр инде ул!

Аннары Сәләй абый миннән: "Әлифба"ның кайсысын укыдың?" – дип сорады. "Әлифба"ны укымадым", – дигән җавап ишеткәч, аның күзләре мөлдерәмә яшь белән тулды. "Искиткеч, "Әлифба" укымаган кеше мине эзләп табарга булган. Мин олырак кеше көткән идем", – дип тә әйтеп куйды.

Димәк, аның күңеле кемнедер көтеп яшәгән. 90 яшьлек юбилеенда чыгыш ясаганда да: "Мин – Байтуган малае", – дип юкка гына әйтмәгәндер ул. Нинди дә булса нәтиҗәгә өмет иткәндер.

Гомеремә бер үкенечем бар. Шунда куна калмадым. Сәләй ага белән бу беренче һәм соңгы очрашуыбыз булды. 2005 елда ул якты дөньядан китеп барды...

Без аның белән шул көнне озак сөйләшеп утырдык. Ул миннән авыл урамнары, Песи тыкрыгы, Алтын тау турында сорашты. Безнең китәр вакытыбыз килеп җитте. Машинага утырабыз. Шулчак моңа кадәр безне каршы алган төз гәүдәле, 90 түгел, 70 яшь кенә бирерлек Сәләй аганың кинәт ничектер бәләкәйләнеп, картаеп киткәнен күрдем. "Кунып китегез инде", – дип үтенде ул. Калырга булган икән...

Ә машина кузгалып китәргә торганда, Сәләй абый яныма килде дә, яшь тулы күзләрен миңа төбәп: "Өемне сорамадым бит. Минем өем ни хәлдә?" – дигән сорау бирде. Аның шушы үзәкне өздергеч сүзләре әле дә колагымда яңгырый.

Кайтып барганда башыма сыйдыра алмадым – шундый шәхеснең безнең авылда туып-үскәне турында үзебездә белмиләр дә бит! Ә мин Арчада аның турында шундый сүзләр ишеттем бит. Андагы укытучылар миңа: "Авылыгыз дөньяга нинди бөек кешене бүләк иткән!" – диделәр.

Өе исән иде Сәләй аганың, әмма бикле, ташландык хәлдә...

Сәләй Вагыйзов белән очрашу, анда аның турында ишетеп кайткан сүзләр, мәшһүр якташыбызның: "Минем өем ни хәлдә?" – дигән соравы миңа тынгылык бирмәде. Күрешүебездән соң без Сәләй абый белән хат язышуыбызны дәвам иттек. Ул авылын бик сагына, йорты турында гел сораша иде.

Сәләй абый белән Рәмзия апаның язмышы бик аянычлы. Сәләй ага сугышта әсирлектә булган, аннары, Ватанга хыянәт итүдә гаепләнеп, 10 елга Печора елгасы тирәсендәге лагерьга җибәрелгән. Аның белән очрашкач: "Сәләй абый, шушындый авыр тормыш юллары үткәнсез, ничек түзә алдыгыз икән?!" – дип сорадым. "Яманлыкка гел яхшылык белән кайтардым", – дигән иде ул миңа. Көчлеләр генә шулай итә ала бит!

Ә бервакыт телевизордан Туфан Миңнуллинның чыгышын тыңладым. Ул анда шундый сүзләр әйтте: "Кеше чит җирләрдә нинди генә уңышларга ирешмәсен, аны туган ягында белмиләр икән, димәк, ул бернәрсәгә дә ирешмәгән".

Шуларның барысы турында да уйланып йөрдем мин. Ә 2012 елда ирем белән Бакирово шифаханәсенә ял итәргә баргач, анда "Туган авылым" бәйгесендә катнашып, авылыбыз, бездә Сәләй Вагыйзов туып-үскәне турында сөйләдем. Шулай дип әйтүем булды, андагы халык мине ялт-йолт фотога төшерә, сораулар яудыра башлады. Һәм бөтенесенең бер уртак соравы булды: "Сез аның өен сакладыгызмы?"

Шуннан мин йокымнан уянып киткән шикелле булдым. Сәләй абый үз йорты турында биргән теге сорауга тагын шушы сорау да өстәлде. Һәм

мин, җиң сызганып, эшкә керештем. Сәләй Гатат улы Вагыйзовның туган авылы – Татар Байтуганында, аның йортында мәшһүр якташыбызның музеен булдыру турында хатлар яза башладым – Бөтендөнья татар конгрессына, җәмәгать эшлеклеләренә, эшкуарларга һәм башкаларга, һәм башкаларга.

2015 елда Арча педагогия көллияте алдында "Әлифба"га һәйкәл куелды. Без ачу тантанасына бардык. Анда шагыйрь, Татарстан Республикасы Дәүләт Советының фән, мәгариф, мәдәният һәм милли мәсьәләләр буенча комитет рәисе Рәзил Вәлиев та килгән иде. Мин аңа Татар Байтуганында Сәләй Вагыйзов музеен булдырырга теләвебез, моның өчен исәп-хисап счетын ачуыбыз, инициатив төркемне җитәкләвем турында сөйләп бирдем. Ул исә миңа Татарстан Республикасы Президенты Рөстәм Миңнехановка хат язарга тәкъдим итте.

Шуннан Президентка хатны ничек языйм, нәрсә языйм икән инде, дип уйлап йөрим. Уй-фикерләр килми генә бит. Бер көнне эштән кайттым да телевизорны кабыздым. Ә анда диңгезне күрсәтәләр. Аның шаулавы! Президентка хат язарга шул диңгез шаулавы җитмәгән булган бит миңа, бу миңа илһам бирде! Уй-фикерләр үзеннән-үзе килә, сүзләр үзеннән-үзе туа тора.

Хатымда шундый сүзләр бар иде:

"Хөрмәтле Рөстәм Нургалиевич!

Мин сезгә изге Байтуган авылыннан язам. Иң борынгы авылларның берсе ул. Нигә изге, дисәгез, бездә "Әлифба" китабының авторы Сәләй Гатат улы Вагыйзов туган. Без аның белән күрештек. Бу беренче һәм соңгы очрашуыбыз булды. Аның: "Минем өем ни хәлдә?" – дигән соравы күңелемә бер генә дә тынгы бирми.

Милләтнең тамыры – тел, тел ачкычы – "Әлифба". Тел булмаса, милләт югала.

Тормыш – ул диңгез кебек. Анда төрле милләт дулкыннары. Башка милләт дулкыннары ачулык белән безне диңгездән куып чыгарсалар да, без, ярга чыгып, анда яткан ташларга бәрелеп, алардан көч алып, яңадан диңгезгә төшеп, татар милләте дулкыннары булып калабыз..."

Хатымны язып бетердем дә, күңелем тулып, елап җибәрдем.

Ә туган көнем алдыннан миңа Бөтендөнья татар конгрессы Башкарма комитеты җитәкчесенең Россия Федерациясе төбәкләрендәге татар иҗтимагый берләшмәләре белән эшләү буенча урынбасары Марс Тукаев шалтыратып, бик тә шатлыклы хәбәр җиткерде: "Президент Рөстәм Миңнеханов Сәләй Вагыйзов музеен төзергә акча бүлеп бирү турындагы карарга кул куйды". Бу сүзләрдән соң түбәм күккә тиде.

Сәләй Вагыйзовның ташландык өен сүтеп ташлап, яңа өй төзедек. Шунда бар күңелем белән Аллаһы Тәгаләдән: "И, Раббым, шушы музейны гөрләтеп эшләтергә насыйп ит", – дип сорадым. Төзү – ул бер нәрсә бит, музейга сукмак өзелмәсен иде, дип борчылдым мин. Аллаһыга шөкер, музеебыз эшләп килгән шушы биш ел эчендә нинди генә төбәкләрдән нинди генә кешеләр килмәде. Унтугыз фән кандидаты, сигез профессор, "Халык укытучысы" исемен йөртүче мөгаллимнәр, Сәләй Вагыйзовның укучылары, яшьләр, балалар һәм башкалар.

Кызганычка, Сәләй әфәнденең үзенә туган авылын кайтып күрергә насыйп булмады шул. Ә аның улы – Камил абый безгә берничә тапкыр килде. Гаиләсе белән дә кайтты. Бик тыйнак кеше иде үзе. Гомере буе космонавтика өлкәсендә эшләгән. 2020 елда ул вафат булды.

Татар Байтуганы каршындагы тауга тимер калайдан ясалган "Әлифба" язуын урнаштыргач та килгән иде Камил абый. Бу язу Самар өлкә "Туган тел" татар җәмгыятенең президенты Ильяс Шәкүров биргән акчага куелды. Әлеге оешманың әгъзасы Фәһим Йосыпов оештыру эшләрен үз өстенә алды. Аларга мин бик рәхмәтлемен.

Шул вакытта килгәч, мин Камил абыйны кунак иттем. Үзен урманга җиләк җыярга алып бардым. Эх, нинди матур чаклар иде! Сандугачлар сайрый, урманның хуш исе башны әйләндерә. Шунда Камил абый миңа болай дип әйтеп куйды: "Беләсеңме, Нурания, әти миңа Байтуганның җиләкле аланнары турында сөйли иде бит. "Камил, моны мин нигә сөйлим – син бит моны беркайчан да күрмиячәксең", – дия иде".

Табигать турында сөйләшүебезне дәвам итеп, мин Камил абыйга ак каеннар яфрак ярган чакны үлеп яратуым турында әйттем. Шулчак ул балаларча елап җибәрде. Сәләй әфәнденең авылны нәкъ шул чакта бик күрәсе килгән булган икән бит...

Музеебызда Сәләй ага белән Рәмзия ханымның кулъязмалары, китаплары, киемнәре, аларның эш өстәлләре урын алды. Арчага барган саен буш кул белән кайтмадым мин.

Үземне бәхетле татар хатын-кызы, дип саныйм. Сәләй Вагыйзов миңа үз куллары белән тапшырган "Әлифба"ны аеруча кадерләп саклыйм.

Быел музей алдына асфальт җәйделәр. Районыбыз башлыгы Рафаэль Баһаутдиновка рәхмәтләр

Нурания ханым (уртада) ире Фәргат, улы Илшат, кызы Илюсә, оныгы Альбина, апасының кызы Гөлия белән

яусын. Ул һәрвакыт игътибарлы, ярдәм кулын суза. Музей алдындагы чишмәгә эшкуар Наил Кәлимуллин биргән акчага зур самавыр куйдык. Музей йортында чыршылар, агачлар утырттык, бик күп чәчкәләр үстерәм. Ирем, балаларым, апам Гөлфия белән җизнәм Мәсгуть бик зур ярдәм күрсәтеп торалар, үзләренә мин бик рәхмәтлемен.

Музейның бер бүлмәсе Сәләй Вагыйзовка багышланса, икенчесендә рус, татар, чуваш милләтләре тормышына кагылышлы экспонатлар, ветераннарыбызга, Бөек Ватан сугышына кагылышлы материаллар урын алды.

Шуны да әйтеп үтәсем килә – Сәләй Гататовичның бүлмәсен җиһазлауда Казанның Ш. Мәрҗани исемендәге 2 санлы татар гимназиясе директоры, Татарстан Республикасының Халык укытучысы, Атказанган укытучысы, Сәләй Вагыйзовның укучысы Камәрия Хәмидуллина һәм гимназиянең мөгаллимнәре бик зур эш башкардылар.

Матур традициябез дә бар – яшьләр туйларында кунаклары белән бергә музеебызга килеп китәләр.

Музейны булдыруда ярдәм иткән һәрбер кешегә, Президент Рөстәм Миңнехановка, Бөтендөнья татар конгрессына, районыбыз башлыгы Рафаэль Баһаутдиновка, Арча педагогия көллияте мөдире Гөлнара Гариповага, эшкуарларга, якташларыма, авылдашларыма Аллаһы Тәгаләнең рәхмәтләре яусын.

Арча педагогия көллиятенең элеккеге директоры, Сәләй ага белән Рәмзия ханымның бик якын дуслары Илдус Габдрахман улы Сәгъдиев дә безгә зур ярдәм күрсәтте. Музей ачылуга ул бик нык куанды. 2018 елда музейга килеп тә китте.

Эшкуар Марсель Йосыпов Арча педагогия көллияте каршына куелган "Әлифба" һәйкәленең миниатюрасын ясатты, ул музеебызда урын алды. Шулай ук ул Сәләй Вагыйзовның дәрәҗәле исемнәре язылган мемориаль такта һәм Сәләй аганың зур фотосурәтен ясатып, музей диварына элдерде.

Барысына да исәнлек, озын гомер, бәрәкәтле маллар телим. Кылган игелекле гамәлләре өчен Аллаһы Тәгалә савапларын арттырып кайтарсын, беркайчан да Үзенең ярдәменнән, киң рәхмәтеннән ташламасын".

Сәләй Вагыйзов музей-йортын ачып, аны гөрләтеп эшләткәне өчен Нурания апаны игътибарсыз калдырмыйлар.

Милләттәшебезгә «Татар милләтенә күрсәткән олы хезмәтләре өчен» "Бөтендөнья татар конгрессы» халыкара Берлеге медале тапшырылган. Фатыйх Мортазин исемендәге Самар өлкәсе иҗтимагый премиясенә дә лаек булган ул. Өлкәбез мөфтие Талип хәзрәт Яруллин кулыннан Мактаунамә дә алган. Ә Арча районы администрациясе һәм Арча педагогия көллияте аны Рәхмәт хатлары белән бүләкләгән. Шулай ук Нурания апага Камышлы районы башлыгы Рафаэл Баһаутдинов тарафыннан «Район алдындагы казанышлары өчен» медале һәм Мактаунамәләр тапшырылган.

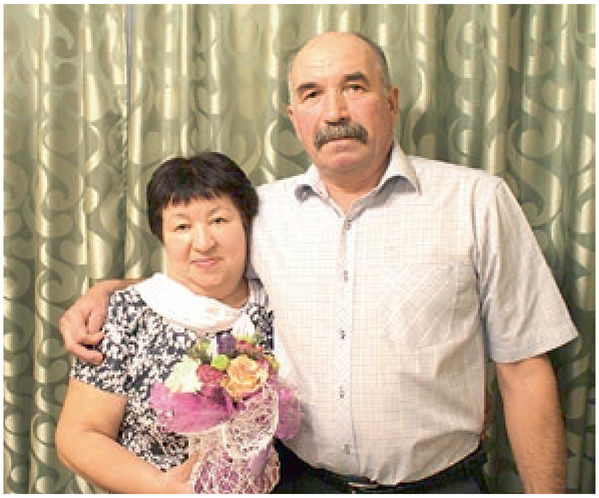

"КҮҢЕЛЕМНЕҢ БАР КӨЧЛӘРЕН КУЕП, ЯМЕН ТАБАМ АЧЫ ТОРМЫШНЫҢ..."

Талантлы кеше һәрьяклап талантлы инде ул. Нурания апа язу сәләтенә дә оста бит.

Әле сигезенче сыйныфта укыганда, 1975 елда, район гәҗитәсендә аның беренче мәкаләсе басылып чыга.

Бөек Җиңүнең 30 еллыгына багышлап, "Никто не забыт, ничто не забыто" дигән иншасы белән конкурста беренче урынны яулый ул һәм аның язмасын гәҗитә битенә урнаштыралар.

Язу сәләте аңа әнисеннән күчкән икән. Ул, яза белмәсә дә, күңеленнән бик матур шигырьләр иҗат итә торган булган.

Нурания Абзалова Самар шәһәренең "Сәлам", "Бердәмлек" татар, "Волжский комсомолец", "Социальная газета", "Самара сегодня" рус гәҗитәләре белән хезмәттәшлек итә. "Ватаным Татарстан" гәҗитәсенә дә мәкаләләр язгалый. Бу басмалар үткәргән төрле конкурсларда катнашып, еш кына беренче урынны яулый. Әйтергә кирәк, татар телендә дә, рус телендә дә яхшы яза ул.

Нурания һәм Фәргат Абзаловлар ике бала – Илюсә белән Илшатны тәрбияләп үстергәннәр. Дүрт оныклары – Альбина, Алсу, Ильяс, Инсаф әби-бабалары өчен зур куаныч булып торалар. Альбина, әбисе эзеннән китеп, табиб һөнәрен сайлаган, медицина университетының өченче курсында белем ала.

"Кызыбыз белән улыбыз, Аллаһыга шөкер, тәртипле булып үстеләр, йөзебезгә кызыллык китермәделәр. Алар безнең – ныклы таянычыбыз. Динебез Ислам таләпләрен үтәп яшәргә тырышалар. Киявем Нияз белән киленем Нәргизә дә безгә үз балаларыбыздай якын. Кода-кодагыйларыбыз – бик яхшы кешеләр. Тәүфыйклы, акыллы, уңган, кешелекле балалар тәрбияләгәннәре өчен без аларга бик рәхмәтле", – ди Нурания апа.

"Тормышыгызда иң бәхетле вакыйгалар нинди булды?" – дип кызыксындым аңардан.

"Әти-әни исән чаклар иң бәхетле вакытлар иде. Аларның тормыш мәктәбен үтмәсәк, шушындый уңышларга ирешә алмас идем. Үзләрен догадан калдырмыйм. Балаларның, оныкларның исән-сау булып тууы – бик тә зур бәхет.

Гомумән, тормыштагы һәр мизгелне татып яшәү – минем өчен бәхет. Әниемнең шундый сүзе бар иде: "Һәр аткан таңны куанып каршы ал, кояш батканда, дога кылып, озатып кал". Тормышның һәр мизгеленең тәмен тоеп, булганына канәгатьлек күрсәтеп, Раббыбызга

шөкер кылып яшәргә кирәк.

Күңел байлыгы булу да – бәхет. Күңел байлыгы бар икән, аны башкаларга да өләшеп була.

Сәләй ага Вагыйзовның музеен ачуны да зур бәхеткә саныйм мин.

Бу соравыңа, Миләүшә, үзем язган шигъри юллар белән дә җавап бирәсем килә бит әле:

“Уйларымда кайтам яшьлегемә,
Гел чәчәкле, ямьле илемә.
Күз алдымда ак яулыклы әнием,
Әтием дә капка төбендә.
Якты дөньяларга туганга мин
Рәхмәтлемен сезгә мең кабат,
Күңелемдә изге сүзегез яши:
“Таш белән атучыга, кызым,
Син аш белән ат”.
Шулай итәм дә гомер агышында,
Әллә шуңа табам уңышын.
Күңелемнең бар көчләрен куеп,
Ямен табам ачы тормышның.
Газизләрем күчте мәңгелеккә,
Изге эзләр безгә калдырып.
Күңелемдә яши якты хыял –
Без дә көчә алсак иде ул илләргә,
Балаларга калдырып шундый
яктылык”.

“Нурания апа, намазга да баскансыз икән. Моңа кем яисә нәрсә этәргеч бирде?”

“Апам һәм җизнәм белән без 1988 елдан бирле бер йортта яшибез. Апам күптән намаз укый. Аның янына кергән саен, ул миңа: “Сеңелем, намазга басарга кирәк. Аллаһы Тәгалә сиңа бу дөньяда бөтен нәрсәне дә бирде. Син дә Аңа рәхмәтле булырга, Аның таләбен үтәргә тиеш”, – дип килде. Нәкъ апам мине намаз укырга өйрәтте, аңа моның өчен бик рәхмәтлемен. Чыннан да, бөтен нәрсә – Аллаһы Тәгаләдән бит. Барысын да Ул гына бирә. Намазга басканыма куанып бетә алмыйм”.

Фәргат һәм Нурания Абзаловлар оныклары белән

“Тормышта кемнәргә таянып яшисез?

“Иң беренче, Раббыбызга таянам. Безне эти-әни дә шулай өйрәттеләр. Ирем Фәргаттән башка тормышымны күз алдына да китерә алмыйм. 42 ел бергә без. Ул булмаса, мин бернәрсәгә дә ирешә алмас идем. Ирем һәрвакыт янымда, һәрвакыт ярдәм итә. Дөреслекне яратучы, бер дә алдый белми торган кеше. Мин аны бик хөрмәт итәм. Өстәвенә, бик уңган да. Нәселе шундый аның. Умартачы династиясен дәвам итүче дүртенче буын ул. Мине дә умартачы серләренә өйрәтте. Менә инде 30 ел умартачылык белән шөгыльләнәбез.

Балдан, аны сатып алган табыштан башкаларга да өлеш чыгарабыз. Күп балалы гаиләләргә ярдәм итәбез. Кләүле районының Черный Ключ авылындагы картлар йортына даими рәвештә булышабыз. Иремә рәхмәт, беркайчан да: “Бирмә”, – димәде. Әнием дә: “Кая барсаң да, буш кул белән барма”, – дия торган иде. Кем ярдәм сорап килә икән, берсен дә борып җибәрмибез. Юмарт кешегә Раббыбыз аннары малны арттырып бирә ул. Аллаһы Тәгалә юмарт кешеләрне ярата. Ул: “...әүвәл юмартлар Җәннәткә керсеннәр...”, – дигән бит.

Ирем турында сүз кузгаткач, бер мөһим нәрсәне әйтмичә булдыра алмыйм – Сәләй Вагыйзов Фәргатнең бабасының ике туганы булып чыкты бит!

Балаларым, апам Гөлфия белән җизнәм Мәсгуть тә – ышанычлы терәгем. Дусларым күп булмаса да, алар гомерлек. Байкалда яшәүче дустым Гөлсинә, Шенталыда гомер итүче иптәшем Люда – таянырлык кешеләрем”.

“Нурания апа, сезнең буш вакытларыгыз бер дә калмыйдыр инде?”

“Андый чаклар килеп чыкса, мәкаләләр язам, китап укыйм. Чәчкәләр үстерергә, тәмле ашлар пешерергә яратам мин. Хәл-әхвәл белергә, әби-чәбиләрнең күңелен күрергә, кешеләрне туган көннәре белән котларга яратам”.

“Тормышыгыздан канәгать булып яшисезме?”

“Аллаһыга мең шөкер, бик канәгатьмен. Мин – бик бәхетле хатын. Бәхет – ул исән-сау, ирең, бала-оныкларың, туганнарың янында булып, алсу таңнарны каршы алып, үз аягыңда йөреп, кешеләргә ярдәм итеп, газиз милләтемә хезмәт итеп гомер итү. Алга таба да Раббым шулай яшәргә язсын”.

“Амин, Нурания апа. Бәхетегез кимемәсен”.

Сабантуй в Старом Фейзуллово. Мать Сергей Ахметовича, Сергей и его брат

СИЛА СЕЛА – В ЕГО ЛЮДЯХ

В прошлой истории села Старое Фейзуллово хватает всего – трудностей на грани человеческих возможностей, а также успешных дел и всевозможных упущений и промахов

Фарид ШИРИЯЗДАНОВ

Село это нельзя назвать ни большим, ни маленьким. Но для того, чтобы быть отдельной, самодостаточной хозяйственной структурой, там не хватало земельных угодий. Поэтому местный колхоз то присоединяли к соседнему, действующему в селе Степная Шентала, то отсоединяли обратно.

Сергей Ахметович в детстве

При этом хозяйственному подразделению села Старое Фейзуллово то придавали статус бригады, то там снова восстанавливали отдельный колхоз, не желая быть подбрюшьем у соседей.

Когда в стране начались крутые перемены и на корню разрушалось народное хозяйство, колхоз «Шенталинский», куда входило село Старое Фейзуллово, разделили и сформировали три самостоятельных колхоза.

К сожалению, разделение произошло без конкретных согласований и расчетов, необходимых для дальнейшей самостоятельной деятельности каждого из них. Как принято называть в данном случае, «разрезали по живому».

В итоге ситуация, сложившаяся во вновь созданном колхозе «Рабочий», тогда казалась безвыходной: денег нет, корма для содержания скота хватало всего на несколько дней. Встали всевозможные проблемы, решить которые оказалось непросто. Например, имея в колхозе чуть более 1700 гектаров пахотной земли, нельзя было содержать то поголовье крупного рогатого скота, которое имелось в хозяйстве.

Казалось, что перспективы нет и крах колхоза неизбежен. Тогда никто из членов правления и специалистов не захотел возглавить вновь созданный колхоз.

В этой ситуации руководство района рекомендовало на пост председателя Сергея Ахметовича Бисултанова.

В ходе поиска материалов для написания книги об истории села мы обратились к нему с просьбой рассказать о том, что происходило в период его руководства колхозом.

Встреча эта превзошла все наши ожидания. Беседа, длившаяся три с половиной часа, прошла как на одном дыхании. Поскольку по национальности он чеченец, оказалось, что, как и все кавказцы, он обладает потрясающей волей, крепким духом и удивительными деловыми качествами. При этом он прекрасно владеет культурой речи, умением располагать к себе и обладает серьезной силой убеждения.

А это бывает только у людей с крепким внутренним стержнем и полностью уверенных в себе, в своих возможностях. Кажется, что при общении с ним невозможно не соглашаться, либо сомневаться в чем-то, так как слова его всегда выверены, четко аргументированы и убедительны.

В ходе беседы мы получили исчерпывающие ответы на интересу-

Фото детей из села Старое Фейзуллово

ющие нас вопросы:

– Сергей Ахметович, во-первых, хочется узнать более подробно о вас: откуда родом, как попали в эти края и как стали председателем колхоза?

– Родился я в Казахстане. Затем переехали в город Грозный, и двадцать лет я жил там. Два года служил в армии в Польше.

Окончил индустриально-педагогический техникум в городе Волгограде. Заветной моей мечтой было стать прорабом, строить высотные дома и серьезные сооружения. Поскольку у себя на родине я не видел особых перспектив, мне посоветовали поехать в глубинные районы России для того, чтобы набраться опыта и, познав премудрости этой профессии, вернуться к себе на родину и продолжать там работать. Приехал в город Куйбышев на 2–3 года, и судьба сложилась так, что задержался на сорок лет. Имею пятерых детей. Так я в составе бригады строителей попал в колхоз «Заветы Ильича», расположенный в селе Красное Поселение Кошкинского района. Заметив мои деловые качества, предложили стать заместителем председателя колхоза с правом подписи на текущих документах. Затем поступил в Куйбышевский сельскохозяйственный институт и заокончил его.

В процессе работы наряду с тем, что активно вели строительство, я всегда прислушивался к просьбам и чаяниям населения и всячески старался помогать им, особенно пожилым и нуждающимся в помощи. Во-первых, это является одним из основополагающих принципов чеченского народа и традиций, на основании которых мы воспитаны с детства. Во-вторых, сельское общество – это как живой организм, и все, что происходит там, – взаимосвязано. И, наконец, жить, делая людям добро – это принцип моей жизни.

– А как вы оказались председателем колхоза «Рабочий»?

– Поработав в колхозе «Заветы Ильича», я стал членом партии, приобрел приличный опыт работы в профессиональном плане и в руководстве с людьми. Со временем, подумав, решил вернуться на свою родину. Узнав это, в районном комитете КПСС мне предложили стать председателем одного из колхозов в районе. Предложили несколько вариантов.

Начало работы в совхозе «Заветы Ильича», фото с директором школы села Красное Поселение

Хотя я упорно отказывался, в конечном итоге вынужден был согласиться. Ведь отказываться и идти против воли партии – это тогда казалось делом немыслимым и бесперспективным. Исключение из партии тогда считалось большим позором, даже не считая соответствующие печальные последствия.

По краям дочки Сергея Ахметовича а рядом девочки из села Старое Фейзуллово. Сабантуй

Из предложенных вариантов я выбрал колхоз «Рабочий», расположенный в селе Старое Фейзуллово, где проживает мусульманское население. Я знал, что мы, мусульмане, всегда найдем общий язык.

Прибыв в село, я пришел в ужас, видя положение дел и оценив сложившуюся там ситуацию. Так называемое правление колхоза размещалось в маленьком здании возле дороги, где ранее хранились газовые баллоны. Из мебели там были деревянный стол, скамейки и старенький телефон. На полу валялись кучки каких-то бумаг.

– Бухгалтерами и экономистами работали молоденькие девчата. Когда я обратился к ним, желая ознакомиться с положением дел в хозяйстве, они пустились в слезы. Я успокаивал их и говорил, что все будет хорошо. Однако оказалось, что фуражного зерна в колхозе осталось всего на несколько дней. Да и дальнейшая перспектива развития колхоза не радовала. Как можно развернуть хозяйственную деятельность, когда колхоз имеет всего чуть больше 1700 гектаров пахотной земли?!

Не было зернохранилищ, мастерских для ремонта техники. Условий для труда механизаторов и животноводов тоже не было. Процветали воровство, вседозволенность и пьянство. Одним словом, все здесь предстояло с головы поставить на ноги, то есть начать с нуля.

Поскольку мы потомки тех, кого веками воспитывали суровые горные условия, и наш народ сохранил свое достоинство, несмотря ни на какие удары судьбы и жестокие испытания, я твердо решил, что сможем выправить положение. Эту уверенность я старался вселить и в души людей.

Постепенно все налаживалось. Купили молоковоз, затем автома-

Встреча с генеральным директором АвтоВАЗа – В. Каданниковым

шину ЗИЛ-130 и другую необходимую технику и оборудование. Начали строить жилье и так далее.

– Вам приходилось проявлять жесткость для устранения безобразий укорененных в хозяйстве. При этом как удалось вам заслужить еще и уважение среди населения?

– Не зря говорят: «Ничто не дается так просто и не ценится так дорого, как уважение человека». Уважение старших, верность своему слову, сохранение чести и достоинства – это в крови кавказского народа. Да и в исламе тоже много внимания уделяется добрым взаимоотношениям людей. Никогда нельзя забывать и то, что добро всегда отзывается добром, а зло – возвращается злом.

Когда есть возможность, я всегда старался и стараюсь помогать людям. Заслужить уважение людей, особенно если ты являешься руководителем, – дело трудное. Это добывается годами, и его необходимо постоянно подкреплять. А потерять уважение можно в одно мгновение.

Творить добро – не всегда просто. Например, когда человек оступился и совершил проступок, тебе предстоит наказать его. Но при этом нельзя забывать, что может пострадать его семья. Иногда приходится предстать перед серьезным выбором, даже спорить с членами правления и убеждать их, что уметь прощать – тоже дорогого стоит.

– Если обратиться к цифрам, как вы можете проиллюстрировать динамику хозяйственной деятельности в вашу бытность председателем колхоза?

– Не имея элементарной хозяйственной документации, когда трудовой коллектив деморализован и у людей отсутствует вера в будущее, процветает пьянство и воровство, непросто начинать с нуля. При этом сначала надо в своем мозгу создать образ того, к чему следует стремиться. А потом – неуклонно идти к нему. Я постоянно следил за производственными показателями и всегда говорил: «Не снижать, а всегда надо повышать показатели производства!»

Сергей Ахметович с сыном

Труднее всего – настраивать людей на рабочий лад и вести борьбу с пьянством и несунами, когда эти пороки укоренились и стали нормой.

Однажды вижу, что скотник везет домой силос. На мое замечание он невозмутимо говорит: «Ну и что, я же работаю на ферме и имею право, жалко, что ли?!»

А я ему говорю, что кассир тоже работает на кассе, а если она тоже станет пачками таскать деньги?

Я предлагал по низкой цене выписывать корма, даже организовывал их подвоз к домам.

А что касается динамики роста экономики, то мы старались наращивать производство, так как от этого зависело не только состояние колхоза, но и уровень жизни колхозников, их благосостояние.

– В настоящее время село в сложном положении. Как вы считаете, имело ли оно тогда перспективу для развития? И что можно сделать сейчас, чтобы предотвратить его распад?

– При желании можно все сделать. Возможности были тогда, они есть и сейчас.

В то время, конечно, были более серьезные возможности. Например, тогда автозавод ВАЗ брал шефство над хозяйствами Кошкинского района, так как проводилась политика поддержки сел и сельскохозяйственного производства, развернутого там.

По долгу службы мне приходилось налаживать контакты с руководством завода. Мне лично были знакомы руководители различных подразделений, вплоть до генерального директора.

Завод ВАЗ тогда поддерживал связь с итальянскими коллегами. Однажды мне посчастливилось познакомиться и тесно пообщаться с итальянцами. В то время в нашем хозяйстве и хозяйствах района практиковали выращивание сахарной свеклы, которую возили в город Нурлат.

В процессе беседы с ними я высказал мысль, что неплохо бы организовать переработку свеклы у себя в районе. Также сказал, что в районе имеется хозяйство, где выращивают яблоки, и было бы неплохо организовать переработку и там.

Итальянцы заинтересовались ими и предложили нам приехать в Италию для ознакомления с процессом производства сахара, яблочного уксуса, вина и детского питания. Условия были такие: мы приезжаем туда на свои деньги, а проживание там и обратная дорога будет за их счет.

Со временем пришло и приглашение. Но, как у нас издавна заведено в России, все новое, необычное и неординарное всегда принимается на штыки, и наталкиваешься на глухую стену непонимания. При этом тут же возникают различные препоны.

Но главная беда в том, что противодействие исходит от тех, кто родился и вырос там. Казалось бы, ведь они сами должны быть заинтересованы в этом больше всех! Но увы. В районе тоже не поддержали эту инициативу. Но больше всего я боялся того, что если не получится претворить в жизнь эту идею и я зря потрачу средства колхоза, экономика которого тогда еще была довольно в сложном положении.

– За короткое время, в течение каких-то пяти лет вы с нуля подняли на ноги хозяйство и сделали для села столько, сколько не было сделано ни до вас, ни после. Как это смогло произойти?

– Главная задача руководителя – умение настроить коллектив на рабочий лад, особенно специалистов и руководителей среднего звена. При этом надо обладать силой убеждения, чтобы люди с уверенностью могли идти за тобой. Все зависит еще от того, сумеешь ли ты вселить в людей надежду на будущее и уверен ли ты в том, что сможешь довести начатое дело до конца.

– Всевышний наделил кавказские народы крепким духом, упорством в достижении целей, особой статью и создал их прирожденными борцами. Можете ли провести аналогию между спортивными приемами и случаями из жизни?

– Мне вспоминается случай, когда шли соревнования по вольной борьбе, организованные в стадионе города Грозного. Случилось так, что моим соперником оказался темнокожий. В начале поединка и я, и он долго прицениваются друг к другу, не делая особо резких движений. Тут я слышу возгласы: «Ну чего ты ждешь, давай, хватай его!» Тут я схватил его, поднял и бросил на ковер.

В жизни то же самое – и особо спешить нельзя, упускать момента – тоже.

– Среди проделанных дел какие вы считаете более важными, которыми можете особо гордиться?

– Сделано, конечно, много. Но поскольку я являюсь строителем по профессии и призванию, считаю, что наиболее важными являются объекты, построенные нами. Особенно хочу отметить строительство мечети. Думаю, что все люди, живущие в типовых домах, построенных нами, тоже долгие годы будут вспоминать нас добром, – сказал Сергей Ахметович Бисултанов.

– Несмотря на то, что по историческим меркам события, происходившие в колхозе «Рабочий», созданном на базе села Старое Фейзуллово, прошли совсем недавно, сведений об истории его развития и деятельности колхоза сохранилось мало. А те, кто владеют мало-мальской информацией, делятся ею неохотно, так как они сейчас особо радуют.

Но период, когда колхозом руководил Сергей Ахметович Бисултанов, ознаменован значительными успехами и важными событиями, о которых народ вспоминает с благодарностью.

Сергей Ахметович с сыном и женой

ЯҺУДИННАР - СОКЛАНДЫРГЫЧ НӘСЕЛ

Элгәре тормыш шактый авыр һәм катлаулы булса да, һәр гаиләдә 5 - 6 бала тәрбияләнүе гадәти хәл иде. Кияргә - рәтле кием, ашарга - ризык, китап-дәфтәр дә җитешмәгән, талдан яки шырпыдан санау таякчыклары ясап укыган гади авыл балаларының, югары дәрәҗәләргә ирешеп, галимнәр булуы – гаҗәеп күренеш.
Габделхәй абый һәм Сәрвәрия апа Яһудиннар гаиләсе тарихында бу хәл ачык күренә. Аларның 70 елдан артык бергә матур яшәп, гыйбрәтле тормыш юлы үтүләренә сокланмыйча һич кенә дә мөмкин түгел.

Фәрид ШИРИЯЗДАНОВ

Афзалетдин улы Габделхәй ага Яһудин Самар өлкәсенең Кошки районындагы Иске Фәйзулла авылында 1927 елның 15 августында дөньяга килә.

Тормыш юлындагы вакыйгаларның күбесе онытылса да, сугыш еллары аның хәтеренә нык сеңеп калган. 1941 елда игеннәр яхшы уңса да, таза егетләр, ирләр сугышка китә. Бөтен авырлыклар яшүсмерләр, хатын-кызлар һәм картлар җилкәсенә төшә. Сугыш яу кырларында гына түгел, тылда да иксез-чиксез бәлаләр, зур югалтулар китерә. Корчаңгыдан, ябырылган төрле чирләрдән атларның күбесе үлеп бетә. Габделхәй абзый кебек яшүсмерләргә дә, үгезләр, сыерлар җигеп, җир эшкәртергә һәм авыл хуҗалыгындагы барлык авыр эшләрне башкарырга туры килә.

Кырларны саранча баса, трахомадан халыкның күзләренә зур зыян килә, араларында сукыраючылар да күп була. Халык ачлык-ялангачлыктан, авыр эштән һәм әледән-әле килеп чыккан төрле чирләрдән интегә. 17 яше тулгач, 1943 елда Габделхәй ага да сугышка китә һәм фронтка кергәндә аларның эшелонын немецларның Кенигсберг шәһәре (хәзер Калининград) янында бомбага тоталар. Күп халык үлә, ә ул, каты яраланса да, исән кала. Госпитальдә дәваланганнан соң сугышка яраксыз, дип табыла. Аягына да баса алмаган килеш авылына кайта һәм аңа озак вакыт дәваланырга туры килә.

1947 елда Камышлы педагогия училищесын бетереп, Җүрәйгә юллама буенча башлангыч мәктәп укытучысы булып килгән Сәрвәрия Мәҗитова белән таныша һәм аңа өйләнә.

Габделхәй ага башта – Чистай педагогика училищесын, аннан соң Казан Дәүләт университетының тарих факультетын читтән торып тәмамлый. 1953 елда аны Аксубай районындагы Яңа Ибрай авылына башлангыч мәктәп укытучысы итеп эшкә җибәрәләр. Озак та үтми, аны – Урмандаево авылы мәктәбенә директор, соңрак Иске Тат.-Кармәт 8 еллык мәктәбенә завуч итеп билгелиләр.

Еллар авыр, белемле кешеләр аз булганга, җирле колхозның партия оешмасын җитәкләүне дә аның өстенә йөклиләр. Эшен уңышлы гына алып барганда аны, райкомга чакырып, Яңа Үзи авылындагы “Ышанычлы юл” колхозына рәис итеп җибәрәләр. Тора-бара ул колхозга тагын бер артта сөйрәлгән хуҗалыкны кушып, бу яңа хуҗалыкка «Дуслык» исеме бирәләр.

1960 нчы еллардагы дәвер – ул сугыш авырлыклары җиңелеп, тормыш алга атлый барган вакыт. Ул чорда колхоз-совхозларга яңа техника кайтарыла башлый. Андагы эшләрне фән казанышларына, яңа технологияләргә нигезләп алып бару бурычы алга куела.

Ләкин авыл хуҗалыгы белгечләре, укымышлы җитәкчеләр ул чакта әле аз, юк дәрәҗәсендә булганга, мәктәп директорлары кебек укымышлы кешеләрне колхоз рәисләре итеп сай-

лау да гадәти хәлгә әверелә. Әлбәттә, бу авыл хуҗалыгын күтәрүгә, фәнни нигезләгән технологияләр кертүгә юнәлгән хәлиткеч бер чара була. Габделхәй абзый Яһудинның көтмәгәндә укытучыдан колхоз рәисенә әверелүе менә шуңа бәйләнгән дә инде. "Габделхәй ага үз заманында алдынгы кешеләр белән тиз таныша, татарлар, урыслар, чувашлар белән аларның ана телләрендә сөйләшеп, бик тиз уртак тел таба белгән, булганны җимерүче түгел, ә төзүче кеше иде", – дип искә ала колхозда озак еллар баш бухгалтер булып эшләгән Фәрит Гатин.

"Яңа рәис тиз арада күп авыл яшьләрен укырга, хуҗалыкка кирәк булган профессияләрне алырга җибәрде, аларны колхозда эшкә урнаштырды. Үзе йөри торган Волга Газ-21 машинасын бульдозерга алыштырып, яхшы юллар төзергә тотынды. Ульяновск, Нижний Тагилдагы завод директорлары белән танышып, колхозга яңа машина кабиналары, запас частьләре, авыл хуҗалыгы техникасы оешмасы аша техника кайтаруны оештырды, электросварка аппараты кайтартты, колхозчыларны он белән тәэмин итү өчен тегермән ясатты. Ул вакытта мондый эшләрне башкарып чыгучы колхоз җитәкчеләре бик сирәк иде",– дип сөйли Фәрит Гатин.

Сыер саварга – чиләк, мал ашатырга сәнәк тә җитешмәгән вакытлар акрынлап артта кала. Аның әлеге

хуҗалыкта 10 елдан артык эшләү дәверендә савым сыерлары саны 100 баштан 1200 гә, ә мөгезле эре терлек 2700 башка җитә. Типовой терлек фермалары, он тегермәне, ябык ашлык тогы, пилорама, ит комбинаты, кече элеватор, ашханә төзелә. Машина-трактор паркы үсә. Артта калган ике колхоз берләшкәч, татарлар һәм чувашлар дус, бердәм булып эшлиләр.

Нәтиҗәдә алты авылны берләштергән һәм "Дуслык" дип аталган яңа колхоз акрынлап алдынгылар сафына баса. Бу колхоз карамагына кергән авылларда торак йортлар, таш кибет, юллар салына. Производство күрсәткечләре һәм халыкның көнкүреш шартлары үсеш ала. Тора-бара Габделхәй агага лаеклы рәвештә "Татарстанның Атказанган авыл хуҗалыгы хезмәткәре" дигән мактаулы исем бирелә.

Ул – "За Победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941 – 1945гг." һәм башка күп дәүләт бүләкләре кавалеры, Татарстан Республикасының Атказанган авыл хуҗалыгы хезмәткәре. Татарстан Республикасы Президенты исеменнән кул сәгате, ТР авыл хуҗалыгы министрлыгы тарафыннан Рәхмәт хаты белән бүләкләнгән. Аксубай муниципаль районы, Нурлат шәһәренең Хөрмәтле гражданины. Аның исеме Аксубай район үзәгендә һәм Нурлат муниципаль районының Чув. Менча авылы урамнарына бирелгән.

Үткәндәге эшләр, тормыш хәлләре турында сөйләшкәндә ул:

– Өйдә тәртип булмаса, авыл хуҗалыгын да, җәмгыять эшләрен дә уңышлы алып барып булмый. Ирне ир иткән дә, хур иткән дә – хатын, диләр. Аллаһыга шөкер, хатынымнан уңдым мин!

Шулай да, хатын-кыз муен булганда, ир кеше баш була белергә тиеш. Муен ничек боргаласа да, ир кешегә башны тота белергә кирәк. Үзара аңлашу булмаганда, тормыш ул туза, какшый. Ир белән хатын икесе дә бер сүздә булганда гына, тормыш уңай була һәм алга бара. Безнең гаиләдәге эшләр менә шулай барды. Аллаһыга

шөкер, балаларыбызның тормышында да шундый ук хәл.

Безнең кебек, 70 елдан артык тату гомер итәр өчен мәхәббәт, бербереңә хөрмәт булуы кирәк. Шулай булмаганда, тормышның бәрәкәте югала, – дип сөйли Габделхәй абзый.

Аның хатыны Сәрвәрия апага карата булган мәхәббәт хисләрен бик кадерләп саклый. Гаилә альбомында сакланган фоторәсемнәрдә Сәрвәрия апаның йөзеннән нур бөркелә сыман. Аның тыныч һәм мөлаем йөзендә тормышчанлык һәм күзләрендәге акыл тирәнлеге ачык күренә.

Сәрвәрия ханым Яһудина 1927 елда Ульяновск өлкәсенең Әбдери авылында Мәҗитовлар гаиләсендә беренче бала булып туа һәм алты балалы гаиләдә тырышчан, өлгер булып тәрбияләнә.

Ул үз гомеренең 45 елын балалар укытуга багышлаган, Куйбышев өлкәсенең Иске Җүрәй, Татарстанның Чәтрән (Яңа Ибрай), Урмандәй (Урмандеево), Яңа Үзи авыллары мәктәпләрендә, Сталин поселкасында эшләгән.

Шул вакытта үзенең җиде баласының да беренче укытучысы булган, аларга киләчәктә ныклы белем алуга төпле нигез салган. Балаларының барысын да тормышны сөеп, яшәүнең кадерен белеп яшәргә өйрәткән. Аның эшен югары бәяләп, үзенә “Татарстанның Атказанган укытучысы” дигән мактаулы исем бирелгән.

Әгәр дә Сәрвәрия апаның үз балаларына биргән тәрбияне аерым алып карасаң, аның гаилә педагогикасына тиешле бәяне әле тагын да югарырак, мактаулы исемнең дә тагын да затлырагын биреп булыр иде. Ул үз балаларын авыр чакларда да йомшаклык, йөрәк җылысы һәм ана мәхәббәте белән чорнап тәрбияли алган.

Бу гаиләдәге ана инстинктының кодрәтен, әһәмиятен һәм аның тәрбия өлкәсендәге серләрен бернинди Ушинскийлар, Сухомлинскийлар да аңлатып бирә алмастыр, мөгаен!

Сәрвәрия апа үскәндә үзе дә гыйбрәтле тормыш мәктәбе үткән. Гаиләдә өлкән бала буларак, күпсанлы энеләрен, сеңелләрен тәрбияләүнең төп авырлыклары да аның җилкәсенә төшкән.

Сугыш башлангач, ирегетләр юклыктан, аны, 15 яшьлек кыз баланы, тракторчылар курсына укырга җибәрәләр. Кечкенә буйлы кызның нечкә куллары белән үкереп торган тракторны “йөгәнләвен” күз алдына китерү кыен, әлбәттә. Ләкин нишлисең, сугыш ул әле сөяге дә ныгымаган, балалыктан чыкмаган яшьләр өстенә элгәре таза ирләр башкарган вазыйфаларны йөкләгән бит!

Ике ел тракторчы булып эшләгәч, әнисе аны Камышлы авылындагы педагогика училищесына укырга җибәрә. Укуын тәмамлагач, аны Кошки районындагы Иске Фәйзулла авылына эшкә юллыйлар. Менә шунда алар Габделхәй ага Яһудин белән танышалар да инде.

Габделхәй ага һәм Сәрвәрия апа сугыштан соңгы авыр заманда кавышып, төрле сынаулар аша үткәннәр. Бар булган авырлыкларны да җиңеп, алар эчтәлекле, матур һәм бәрәкәтле гомер кичергәннәр.

Габделхәй ага өлешенә сугыштан соң таушалган, тузган, хәерче хәлендәге колхозларны аякка бастыру юлында көнне-төнгә ялгап, бар куәткә бирелеп эшләргә туры килә.

Ә Сәрвәрия апа китаплар, дәфтәрләр җитмәгән чакта, өсбашларына кияргә киеме булмаган һәм туйганчы ипи дә ашый алмаган балаларны укыткан. Шуларның күбесе әле сугыш ятимнәре дә булганга, аларны юатып, үзләрендә укуга теләк уятырлык җан җылысы, ихтыяр көче табарга туры килә аңа.

Шул чакта керосин лампалары яктысында, тал чыбыгыннан таякчыклар ясап, санарга өйрәнгән укучыларының зур җитәкчеләр, галимнәр булып җитешүе могҗизага тиң күренеш түгелмени соң?!

Бар булдыгын, ихтыяр көчен мәктәпкә, җәмгыять һәм колхоз хәлләрен кайгыртуга биргән бу кешеләр үзләренең җиде баласын тәрбияләү өчен дә кайдан көч алдылар икән соң?!

Габделхәй аганың һәм Сәрвәрия апаның фоторәсемнәрен карасаң, усаллыкның, кырыслыкның эзе дә күренми. Анда тик ачык йөзләр, ягымлы һәм мөлаем карашлар, тирән акыл чагылдырган күзләр генә карап тора.

Шул фотоларны карагач, алар гаиләсе турындагы язмаларны укыгач, тирән кызыксыну хисләре туа, аларның гаиләсе турында әле тагын да күбрәк беләсе килә. Нәрсәгә бәйләнгән икән соң бу гаиләдәге тормыш һәм тәрбия уңышлыгының серләре?

Яһудиннар гаиләсе турында язылган истәлекле басмаларны укыганда һәм рәсемнәрен караганда бар җирдә дә аларның бер-берсенә карата булган мәхәббәте һәм тирән ихтирамы да аерым-ачык күренә. Ә боларның ясалма булуы һич тә мөмкин түгел бит!

Габделхәй аганы укытучы, мәктәп директоры, колхоз рәисе итеп билгеләгәндә авылдан-авылга күченеп йөрүләр дә алар гаиләсенә шактый күп авырлыклар китереп, ныклы сынаулар аша үткәрә.

Ул елларда авыл хуҗалыгын алып бару, бигрәк тә артта сөйрәлгән хуҗалыкларны уңай эзгә салу – ул бик җаваплы, авыр хезмәт. Бу чакта Габделхәй абзыйның гаиләсе аның үзенә ныклы терәк була. Авыл хуҗалыгын уңышлы алып бару өчен көчне дә ул менә шунда туплый.

Әлбәттә, җиде бала үстереп, аларны югары дәрәҗәләргә ирешерлек, чибәр һәм кешелекле шәхесләр итеп тәрбияләгән бу гаиләгә сокланмыйча һич тә мөмкин түгел.

Элгәреге ишле гаилә тормышының үз законнары һәм язылмаган көчле тәрбия чаралары булган шул. Анда хезмәткә мәхәббәт, олыларга хөрмәт, шәхси җаваплылык, мөстәкыйльлек, тормышчанлык һәм башка кыйммәтле күп нәрсәләр тәрбияләнә иде. Яһудиннар гаиләсендә туып- үскән балаларның җидесенең дә данлыклы шәхесләр булып танылуы күпләргә билгеле. Аларның үз фамилияләрен байрак итеп күтәреп, үз нәселләре белән горурланып, аның данын үстереп яшәргә тырышуларының сере тулысынча этиләре Габделхәй абзыйга бәйләнгән.

Габделхәй ага һәм Сәрвәрия апа Яһудиннарның гомер юлы Аксубай һәм Нурлат төбәкләре белән тыгыз бәйләнгән. Алар шунда олы хөрмәткә лаек булырлык, эчтәлекле тормыш юлы үткәннәр һәм халкыбызның горурлыгы булырлык балалар үстергәннәр. Болар:

Җәмил Яһудин – аларның олы уллары, ул Иске Җүрәйдә туган. Әтиләре башы-аягы белән колхоз эшенә бирелгәнлектән, йорт хуҗалыгын алып бару һәм аның үзеннән кече энеләрен-сеңелләрен тәрбияләү, аларга күз-колак булу җаваплылыгы, әлбәттә, аңа йөкләнгән була.

Ләкин иң авыры – аңа Сталин поселкасында торганда күрше авыл мәктәпләренә йөреп уку була. Бигрәк тә кыш көннәрендә. Унсигез чакрым араны җәяү үтү өчен төнге сәгать икедә торып, юлга чыгарга туры килә.

Армия сафларында хезмәт иткәч, аны юллама буенча эчке эшләр министрлыгы карамагына җибәрәләр һәм гади милиционер итеп хезмәткә алалар. Аннан соң ул Алабуга милиция мәктәбен һәм МВД СССР Академиясен тәмамлый. Тора-бара аны – Казандагы Ленин районының милиция бүлеге начальнигы урынбасары, ә 1984 елда Казандагы Идел Буе районы эчке эшләр бүлеге начальнигы итеп билгелиләр.

Әлбәттә, бу эштә аңа аеруча зур җаваплылык йөкләнә. Бигрәк тә "Казанский феномен" шаукымы киң җәелеш алганда. Ул чакта җинаятьчелек яшәрә һәм аның әлегәчә күренмәгән, яңадан-яңа формалары барлыкка килә.

Яңа эш алымнары кулланып, уңышлы эшләр башкарганы өчен аны үзәк аппаратка башта – бүлек начальнигы урынбасары, аннары Татарстан эчке эшләр министрлыгының җәмгыять куркынычсызлыгы милициясе начальнигы урынбасары итеп билгелиләр. Аның кул астында эшләгән хезмәткәрләр һәрвакытта үзен олы рәхмәт хисләре белән телгә алалар.

Дәүләт Советы депутаты булып сайлангач, ул Татарстан Республикасы Дәүләт Советында парламент контроле комитетын җитәкләгән, дәүләт бюджеты үтәлеше отчетын тикшеру алып баруны оештыра.

Икенче тапкыр сайлангында Дәүләт Советының "Законность, регламент һәм депутат этикасы" комитетын җитәкли. Шул ук вакытта Россия Федерациясе Дәүләт Думасы утырышларында Татарстан Дәүләт Советы керткән канун проектлары буенча чыгышлар ясап, аларны яклап, бишесен федераль закон булып кабул ителүенә ирешә.

Җәмил Яһудин "Кайнар нокталарда" да булган. Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы дәүләт бүләкләре, исемле кул сәгате, сугыш коралы белән бүләкләнгән. (Именное боевое оружие).

Ул – педагогия фәннәре кандидаты. Монография, ике китап, уку-укыту методик әсбаплары һәм 25 фәнни статьялар авторы, Татарстан Республикасының Атказанган юристы, педагогия һәм психология факультеты доценты.

Наил Яһудин – икенче уллары. Ул, Аксубай урта мәктәбен тәмамлаганнан соң, Казан химия технология институтында укып, аны уңышлы тәмамлый. Бишенче курста укыганда ук комсомол комитеты аны Татарстан ВЛКСМ обкомының студент отрядлары штабына җибәрә. Бернічә айдан ул комсомолның өлкә комитеты секторын җитәкли.

Институтны тәмамлагач, аны Казанга, КАМАЗ генераль дирекциясе представительствосына эшкә җибәрәләр. Анда ул төзелешнең төрле структуралары эшчәнлегенең үзара бәйләнешен булдыручы оешманы җитәкли. Ике елдан соң ВЛКСМ Үзәк Комитеты Наил Яһудинны КАМАЗдагы Бөтенсоюз удар төзелеш штабы начальнигы итеп билгели.

Бу вакытта КАМАЗ төзелеше штабы төрле проблемаларны хәл итә торган көчле үзәккә әверелә. Илнең төрле якларыннан җыелган яшьләрнең энтузиазмы искит-

– дип горурланып сөйли Наил Яһудин. Ул – Татарстанның Атказанган төзүчесе.

Шамил Яһудин – өченче уллары. Үзләре яшәгән авылдан ерактагы мәктәпкә йөреп, аны тәмамлагач, Казандагы химик-технология институтында укый. Ахырда ВЛКСМның Өлкә Комитеты аны Нурлат шәһәренә эшкә юллый. НУРБда бераз вакыт комсомол оешмасы секретаре булып кеч көчле була. Һәркем бу яшьләр шәһәрен әкияттәгедәй матур итеп төзү теләге белән янып яши.

Менә шундый күңел күтәренкелеген Наил Яһудин һәм аның командасы булдыра да инде. Яшьләр төзелеше булганга, андагы очсыз-кырыйсыз проблемаларны хәл итәргә туры килә аңа.

Шул ук вакытта Наил Яһудин әле Казандагы финанс-экономика институтында укып, икенче югары белем – экономист таныклыгы ала. Кандидатлык, аннан соң докторантураны бетереп, Мәскәүдә Губкин исемендәге нефть һәм газ дәүләт институтында техник фәннәре докторы диссертациясен яклый.

Башта – КАМАЗдагы төзелеш һәм механизация идарәсенең баш инженеры, аннан соң генераль директоры була.

Ул Чернобыльда, Спитакта да төзү эшләре алып бара. Әле хәзерге вакытта, яңа шартларда да, галим буларак, ул яңа эш алымнарын производствода куллануга кертә. Мәсәлән, нефть калдыкларын, шламны ком һәм балчык белән катыштырып, грунтобетон җитештереп, аны юлга җәюне гамәлгә ашыра.

Самардагы архитектура һәм төзелеш академиясендә дә ул бу юнәлештәге фәнни эшләрне уңышлы алып бара. Ул булдырган арзан, ныклы материалларны хәтта аэродромнар төзегәндә дә кулланалар.

"Без үзебез сайлаган юлдан тукталмыйча, гел алга барып, яңаданяңа уңышлар яуларга омтылып яшибез. Шуңа безне әтиебез өйрәтте!"

эшләгәч, аңа Нурлат шәһәрендә елына 100 мең тонна нефть калдыкларын эшкәртеп, төзелеш материаллары эшләп чыгару заводы төзү бурычы йөклиләр.

Ул заводны төзеп, аны яхшылап эшкә җибәргәч, Шамил Яһудинны "Нурлатнефть"нең НГДУ идарәсенә капиталь ремонт ясау цехының начальнигы итеп билгелиләр. Монда аңа Нурлат шәһәрендә дә киң җәелгән төзелеш эшләре алып барырга туры килә.

Тора-бара ул ОАО "Татнефтепром "Зюзеевнефть" идарәсенең генераль директоры итеп билгеләнә. Шамил Яһудин производство эшчәнлеге белән генә чикләнми. Аның тырышлыгы белән "Ягуар" исемле киң профильле спорт клубы оештырыла, һәм ул аның президенты итеп сайлана. Монда автоспорт, дзюдо, самбо, татар көрәше һәм ат спорты киң җәелеш ала. Биредә көрәш буенча дөнья чемпионнары да тәрбияләнә. Ат чабышларында, авомобиль ярышларында һәм башка спорт төрләре буенча күпләр ил күләмендә югары уңышларга ирешәләр.

Яһудин Шамил – техник фәннәре докторы, фән һәм техника өлкәсендәге уңышлары өчен Татарстан Республикасы премиясе лауреаты, Татарстан Дәүләт Советының 2, 3, 5 һәм 2019 елда алтынчы чакырылышы депутаты. Ул – "Россия Федерациясе газ һәм нефть промышленностеның Атказанган хезмәткәре", "Россия Федерациясенең Атказанган төзүчесе", "ОАО "Татнефть" берләшмәсенең Хөрмәтле хезмәткәре", "Россия Федерациясе ягулык һәм энергетика комплексының Хөрмәтле хезмәткәре", "Физкультура өлкәсендә Татарстан Республикасының Атказанган хезмәткәре" дигән мактаулы исемнәргә лаек була.

Вил Яһудин - дүртенче уллары. Армия сафларында хезмәт итеп кайткач, Яр Чаллы шәһәрендә эшли, шул ук вакытта Әлмәт газ һәм нефть институтын тәмамлый, Яр Чаллыдагы елга порты генераль директорының урынбасары, аннан соң капиталь төзелешне механизацияләү идарәсе начальнигы урынбасары булып эшли.

Рамил Яһудин – иң кече уллары. Ул Казан Дәүләт медицина институтын тәмамлаган. Югары категорияле табиб-травмотолог. Медицина фәннәре докторы. Казан Дәүләт университеты доценты. Татарстан

Татарстан Республикасы
авыл хуҗалыгы һәм азык-төлек министрлыгы

Рәхмәт хаты

Мөхтәрәм Гәбделхәй Әбҗәлетдин улы!

Сезне 90 яшьлек юбилей туган көнегез белән ихлас күңелемнән котлыйм!

Тормышыгыздагы истәлекле вакыйга уңаеннан, Республикабыз авыл хуҗалыгын үстерүгә багышланган фидакарь хезмәтегезне югары бәяләп, олы рәхмәтемне җиткерәм.

Хезмәт һәм тормыш юлыгыз һәркемгә үрнәк булырлык. Күп еллар Аксубай районында «Дружба» хуҗалыгы җитәкчесе гамәлендә авыл халкы мәнфәгатьләренә битараф булмыйча нәтиҗәле хезмәт күрсәттегез, коллегаларыгыз арасында күренекле шәхес булып танылдыгыз. Шунысы куанычлы, Сез бүген дә авыл тормышы белән даими кызыксынып торасыз.

Гомер бәйрәмегез котлы булсын! Алдагы көннәрегездә Сезгә һәм якыннарыгызга исәнлек-саулык, күңел тынычлыгы, бәхетле тормыш телим. Фидакарь хезмәтегезнең нәтиҗәләре һәрчак шатлык китерсен!

Зур ихтирам белән,
Татарстан Республикасы
Премьер-министры урынбасары -
авыл хуҗалыгы һәм азык-төлек министры М.Г. Әхмәтов

Казан шәһәре, Игенчеләр сарае
август ае, 2017 ел

да әйтелгән кебек.

Алар – илебез кичергән иң авыр заманнарда туып-үскән гади авыл кешеләре. Юклык, бар нәрсәгә мохтаҗлык заманында тормышны җайга салу юлында алар ил файдасына бар куәткә тырышканда әле үз балаларын сокланырлык шәхесләр итеп тәрбияләргә дә вакыт һәм ихтыяр көче тапканнар.

“Бөтен бөеклек гадилеккә бәйләнгән!” (Всё гениальное – просто!) дигән серле әйтем бар.

Сәрвәрия апа гадилеге, йомшак күңеллелеге, төпле акыллы булуы белән меңнәрчә укучылары күңелендә тирән эз һәм якты истәлекләр калдырырлык олы ихтирам яулаган.

Бер укучысының рәхмәт хатында-

Республикасаның Атказанган табибы. Дәүләт бүләкләре белән бүләкләнгән.

Студент вакытында ук Казанда район поликлиникаларында травмотология бүлегендә эшли, тәҗрибә туплый. Ординатураны бетергәч, травмотология һәм ортопедия институтында табиб–травмотолог, бүлек мөдире, директор урынбасары булып эшли, анан соң Республика клиника хастаханәсенең баш табибы урынбасары итеп билгеләнгән.

Шул ук вакытта ул – экономика фәннәре канидаты һәм Санкт-Петербургтагы Мечников исемендәге медицина университетында медицина фәннәре докторы диссертациясен уңышлы яклый.

Кызлары Суфия – инженер-программист, гомерен КАМАЗга багышлаган, 36 ел эшләп, пенсиягә чыга. Хезмәт ветераны.

Кызлары Әлфия – Казан Дәүләт университетының “Вычислительная математика и кибернетика” бүлеген тәмамлый, программист. Тормыш иптәше Рөстәм - экономика фәннәре докторы, Прагада эшлиләр.

Йомгаклап, шуны әйтәсе килә – Габделхәй абзый һәм Сәрвәрия апа корган гаилә тарихында һәм алар үткән тормыш юлында гыйбрәтле һәм сокланырлык нәрсәләр күп.

Мәсәлән, алар үстергән балалар арасындагы ныклы туганлык җепләре.

Һәр елда энеләренең туган көнендә бергә җыелу алар өчен матур бер гадәткә әверелгән. Дәвамчылары белән бергә җыелганда аларның саны хәзер утыз алтыга җитә инде!

Әниләргә карата күп җырлар, төрле әдәби әсәрләр язылган, фильмнар төшерелгән. Аналарны зурлау – ул барлык халыкларда да борынгыдан яшәп килә торган изге гадәт.

Яһудиннар озак еллар яшәгән Аксубай районында чыгып килгән “Якташлар авазы” (Вестник землячества) газетасында:

“Ата кеше йөз мөгаллимнән, ана кеше – йөз атадан өстен!” – дигән атама астында кызыклы язма басылган. Бу гыйбрәтле сүзләр безнең эрага кадәр бер мең ел элек борынгы һинд халкының “Ману Кануннары” исемле законнар җыентыгында язылган булса да, алар нәкъ менә Сәрвәрия апа һәм Габделхәй абзый Яһудиннар турын-

гы юлларда да Сәрвәрия апаның гади бөеклеге ачык күренә. Ул хатта мондый сүзләр язылган:

"...Беренче сыйныфка укырга кергәндә, мин үземне башка дөньяга эләккәндәй хис иттем.

Стенадагы рәсемнәр, парталар, йөзеннән нур бөркелеп торучы укытучым – барысы да күңелгә әйтеп бетергесез рәхәтлек бирәләр иде.

Башта безгә ул "Әлифба" укытачагын, аннан соң татар теле дәресләрен алып барачагын әйтте. Аннан соң сүзне "Әлифба"дан түгел, әкиятләрдән башлады һәм аларны шулкадәр мавыктыргыч, ышанырлык итеп сөйләде.

Боларны без тын алырга да кыймый тыңладык.

Ул әкиятләрдә авыл кешеләре, безнең авыл кырыенда урнашкан тау һәм урман да катнашканга, андагы аюлар, бүреләр, шүрәле һәм су анасы, убырлы карчык, серле йомгак – әйтерсең боларның барысы да кайчандыр биредә торганнар да, тик хәзер картаеп, үлеп кенә беткәннәр кебек тоела иде.

Әкиятләрне генә түгел, дәресләрне дә кызыклы итеп алып бара иде ул.

Сәрвәрия апаның бай тарихлы, гади булмаган гомер кичерүе турында белгәч, миндә аңа карата әле тагын да көчлерәк кызыксыну һәм соклану хисләре туды.

Сәрвәрия апаның шәхси үрнәгендә мин үзем дә укытучы һөнәрен сайладым. Аның биргән тәрбиясе, белемгә карата тудырган мәхәббәте күпләргә тормышта үз юлын табарга ярдәм итте.

Рәхмәт Сезгә, яраткан укытучыбыз!

Хөрмәт белән, утыз дүрт ел буена укытучы хезмәтен башкарган Әхмәтвәлиев Таһир Зиннәт улы. Яңа Үзи авылы", – диелгән ул хатта.

Сәрвәрия апада булган бай кешелек сыйфатлары, аның төпле акыл иясе икәнлеге күп нәрсәдән күренә. Мәсәлән, "Пар канатлар" дип аталган Казан радиосы тапшыруында аның:

"Балаларыбыз тормыш барышындагы мәхәббәт дулкынында безнең пар канатлар астында тәрбияләнделәр.

Минем фикеремчә, иң ышанычлы тәрбия чаралары хезмәткә мәхәббәт һәм белем алуга омтылыш тудыруга бәйләнгән.

Хезмәт сөйгән, белемне хөрмәт иткән кеше тормышта югалмый, һичшиксез, анда үз юлын таба һәм лаеклы гомер кичерә.

Аллаһыга шөкер, балаларыбыз кечкенәдән эшкә өйрәнеп, олылары – кечене, кечеләр олыларны хөрмәт итәргә, кешелекле булырга өйрәнеп үстеләр.

Без алар белән, алар безнең белән горурланып яшибез!" – дип куанып сөйли ул.

Габделхәй абзыйның узган тормыш юлын күзаллаганда да, кайсы гына җирдә, нинди генә авыр эшләрне җитәкләмәсен – ул һәр коллективны алдынгылар сафына бастыруга бар көчен куйган. Шуңа да бар җирдә дә аны тик олы хөрмәт һәм рәхмәтлек хисләре белән телгә алалар.

Ул еш кына: "Ирне ир иткән дә, хур иткән дә – хатын-кыз. Аллаһыга шөкер, минем тормышта ирешкән уңышларым да, балаларыбызның югары дәрәҗәләргә ирешүе дә – барысы да хатыныма бәйләнгән, без барыбыз да аңа бурычлыбыз!" – дип горурланып сөйли.

Хәзер инде алар икесе дә бакыйлыкка күчтеләр. Тик шулай да, алар бу дөньяда мәңге үлмәс һәм даны сүнмәс изге эшләр башкарып, якты истәлекләр калдырдылар.

Теләнгән изге теләкләр, матур истәлекләр һәм күпләрнең рәхмәтлек хисләре аларга дога булып барырлар һәм үзләренең рухларын шатландырып торырлар, дип ышанабыз.

Аллаһы Тәгаләдән Габделхәй абзый һәм Сәрвәрия апа Яһудиннарның урыннарын оҗмах түрендә насыйп итүен сорыйбыз.

Алар – үз гомерләренә моңа лаек булуларын исбатлап яшәүче изге кешеләр бит!

Бюст Ш.Г. Галеева в Альметьевске

Бюст А.Ш. Губайдуллина в Альметьевске

Бюст Р.С. Саттарова в Альметьевске

БЮСТЫ САМАРЦЕВ В ТАТАРСТАНСКОМ НЕФТЕГРАДЕ

На Аллее Героев Труда альметьевского парка имени 60-летия нефти Татарстана установлены бюсты 25 Героев Социалистического Труда и полных кавалеров ордена Трудовой Славы. Интересно то, что четыре памятника поставлены уроженцам Самарской губернии. Статья об одном из них – обладателе золотой медали «Серп и Молот» З.Г. Шарифуллине – была опубликована в 31-м номере журнала. Теперь расскажем об остальных Героях Социалистического Труда – наших земляках: Р.С. Саттарове, А.Ш. Губайдуллине и Ш.Г. Галееве.

Рашид ШАКИРОВ

Их биографии весьма похожи: родились во втором десятилетии XX века в Бугульминском уезде Самарской губернии (но в разных населенных пунктах). Получив достаточный минимум знаний, работали на разных предприятиях вдали от ТАССР, прошли солдатами через Великую Отечественную войну, снова трудились, пропуская через себя особенности далей и весей Советского Союза. Но татарстанская нефть «позвала» их на малую родину, и здесь они показали себя в полном блеске, удостоившись высочайших государственных наград.

Начнем изложение с самого старшего из них – **Рашита Саттаровича Саттарова,** родившегося 12 октября 1912 года в с. Маметьево (ныне оно находится в Альметьевском районе Татарстана). Было тогда в селе около трехсот дворов и более 1460 жителей. Где начал Рашит дорогу в мир знаний – неизвестно, хотя в начале века в Маметьево имелись два мектеба, но их, скорее всего, закрыли в годы советской власти. А начальная школа начала действовать только в 1928 году и для 16-летнего юноши уже не подходила.

Годом позже, судя по информации Альметьевской энциклопедии, он уехал работать в Среднюю Азию, а в 1932–1933 годах возводил различные объекты в Ленинграде, став продолжателем семейной династии строителей. Затем были три года срочной службы в армии, причем навыки строителя шлифовались и здесь. После демобилизации Рашит вернулся в Бугульминский район и, окончив курсы трактористов, водил «железного коня» по полям мест-

ных колхозов, в частности, хозяйства «Гремячка» Спасского сельского совета.

В августе 1941 года он стал участником Великой Отечественной войны, Известно, что красноармеец Саттаров участвовал в боях за Ленинград, имел боевые награды (медали «За оборону Ленинграда», «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.») и вернулся к гражданской жизни на следующий год после победного мая.

На сей раз местом приложения его рук и знаний стала железнодорожная станция Чу Джамбулской области Казахской ССР. При станции существовал поселок городского типа Чу (ныне – город Шу), известный прежде всего благодаря расположенной рядом Чуйской долине.

Тем временем на малой родине нашего героя после открытия летом 1948 года богатейшего Ромашкинского месторождения девонской нефти, вошедшего в первую десятку супергигантских залежей мира, начались заметные перемены в социально-экономической жизни территории. Освоение нефтяного месторождения шло полным ходом. Разрабатывать его ехали специалисты и энтузиасты со всей страны, которым нужно было где-то жить. Построенные наспех бараки и щитовые дома, а также поставленные палатки уже не спасали положения. И в 1951 году Саттаров стал каменщиком на площадках села Альметьево.

А через два года он на последующие 20 лет возглавил бригаду каменщиков в строительно-монтажном управлении № 42 строительного треста № 8, входившего то в «Альметьевнефтьстрой», то в «Татнефтестрой». Именно его бригада первой начала строить капитальные двух- и трехэтажные дома в г. Альметьевске, прославившись вскоре своими делами на весь набирающий темпы молодой город.

Но сдавался новый жилой фонд медленно из-за расшивки швов кирпичной кладки. Эту технологическую процедуру на тот момент производили только летом. У Рашита Саттаровича родилась идея ведения расшивки одновременно с кирпичными работами. Своими мыслями бригадир поделился с главным инженером управления М.С. Галиевым. Руководство поддержало Саттарова, и дело пошло быстрее, а впоследствии этот метод практически вдвое сократил трудозатраты и сроки строительства. В дальнейшем он дал хороший эффект в экономии и средств, и времени.

На счету бригады Саттарова десятки возведенных многоэтажных домов, типовые здания кинотеатра «Татарстан» и универмага, школ и детских садов. То есть она внесла солидную лепту в развитие инфра-

Встреча Р.С. Саттарова с пионерами

Р.С. Саттаров на склоне лет

Р.С. Саттаров на работе

Альметьевск, конец 50-х годов

*В красный день календаря.
Р.С. Саттаров – в центре*

Улица Саттарова в Альметьевске

структуры растущего Нефтеграда, в котором только за 1950–1957 годы были построены и сданы в эксплуатацию 201 тысяча кв. метров жилья, восемь школ, больничный городок, кинотеатр и три клуба.

В 1958 году его бригада первой перешла на трехсменную круглосуточную работу, внедрила хозрасчет. Саттаровцы овладели смежными профессиями, что сократило внутрисменные простои. 48-квартирный дом они возводили за 28–30 рабочих дней вместо обычных трех месяцев. Все это позволяло сберегать сотни тысяч рублей и высвобождать на другие участки до 27 каменщиков.

Понятно, что команда Рашита эфенди неоднократно занимала призовые места в соцсоревновании. А наш герой, который был хорош не только как организатор производства, но и в качестве наставника молодежи, воспитал целую плеяду специалистов. В том же 1958 году Указом Президиума Верховного Совета СССР за достижение высоких результатов в строительстве ему присвоили звание Героя Социалистического Труда с вручением ордена Ленина и золотой медали «Серп и Молот».

Последующие годы принесли славной бригаде новые достижения, а ее лидеру – награды Родины. За боевые и трудовые заслуги он был награжден орденами Октябрьской Революции и Отечественной войны II степени, а также юбилейными медалями. Нашли Героя труда и знаки республиканского и городского масштабов. Так, в 1969 году Рашит абый стал почетным гражданином г. Альметьевска, а три года спустя – заслуженным строителем ТАССР.

Обилие наград не испортило его характер и не вознесло в самооценках. Саттаров охотно встречался со школьниками и рабочей молодежью, занимался общественными делами как член обкома профсоюза работников нефтяной и газовой промышленности, член объединенного постройкома строительного треста и депутат городского Совета депутатов трудящихся. Когда Рашиту эфенди в качестве награды за ударный труд предоставили коттедж, он отдал его под детский сад, решив, что его семья проживет и в обычной квартире.

27 ноября 1996 года знатный строитель ушел из жизни и был похоронен в родном Маметьево. Спустя девять лет в честь его назвали новую улицу в микрорайоне Восточный города Альметьевска.

Второй герой статьи – **Ахат Шарифуллович Губайдуллин** – появился на свет на семь лет позже Саттарова, а именно 2 ноября 1919 года в деревне Тимяшево (ныне село находится в Лениногорском района Татарстана). Поскольку деревня уже в начале XX века имела 215 дворов и 1206 человек взрослого населения, то при мечети с 1910 года существовала начальная школа (мектеб), которую в первой половине 30-х годов преобразовали в семилетнюю школу колхозной молодежи. Окончив это учебное заведение, Ахат отправился на Воскресенский химический комбинат Московской области, где работал слесарем с 1938 по 1941 год. Данный комбинат, первый цех которого ввели в действие в 1931 году, перед началом Великой Отечественной войны уже был одним из самых

Некоторые члены бригады С.Ф. Кузьмина, пробурившей скважину № 3, 1948 год

крупных предприятий химической промышленности страны.

За два месяца до начала упомянутой войны парень был призван Воскресенским райвоенкоматом на срочную армейскую службу, которая вскоре стала боевыми буднями в действующей армии. Сайт «Память народа» содержит очень скупую информацию о нашем герое. Известно лишь то, что в мае-августе 1942 года он служил в 317-м зенитно-артиллерийском полку (зап) на Южном фронте, а до июня 1943-го – в 374-м зап на Брянском и Юго-Западном фронтах.

С войны старший сержант Губайдуллин, награжденный медалями «За боевые заслуги» и «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.», вернулся в ТАССР. Здесь он в 1946 году устроился на работу в Альметьевскую контору разведочного бурения треста «Татнефтегазразведка» Татарского совнархоза.

Как рассказывали нефтяники тех лет журналисту С. Гарифуллиной в 2000 году, «было очень нелегко. Добирались до буровых на тракторах, работали до изнеможения. Через наши руки проходили сотни тонн раствора, а единственная техника – носилки. Тонкие будки не защищали от мороза и ветра, которые особенно лютуют в открытом поле. Но

Буровая Ромашкинской скважины № 3, 1948 год

мы очень любили свое дело. Считали его закалкой мужского характера. Мы не роптали, понимали, что так приходит профессионализм. Ушли из бурения совсем немногие».

Азы мастерства наш фронтовик, ставший буровым, получал на скважине № 3 – первооткрывательнице Ромашкинского месторождения нефти, под началом бурового мастера С.Ф. Кузьмина. Бригаде Сергея Филипповича, составленной в основном из местных кадров, было поручено строительство и бурение

Памятник скважине № 3 – первой на Ромашкинском месторождении

этой скважины. К бурению приступили 31 января 1947 года недалеко от Тимяшево, на вершине Чияле тау (Вишневой горы). Спустя шесть месяцев, 26 июля 1948 года, из скважины № 3 ударил мощный фонтан черного золота. Начальные замеры показали 60 тонн нефти в сутки, а затем дебит увеличился до ежесуточных 120 тонн.

Радости буровиков не было предела, а Кузьмин, обнимая своих ребят, находил для каждого добрые слова. «Ты хорошо поработал, Ахат!» – сказал он Губайдуллину. А тот, окончив курсы, в 1950 году сам стал мастером нефтеразведочной бригады, и многие последующие достижения треста «Татнефтегазразведка» были связаны с его именем.

Уже через год коллектив Ахата эфенди добился рекордной в тресте проходки – 3559 м на бригаду в год. Губайдуллинцы одними из первых внедрили турбинный способ в условиях разведочного бурения, промывку забоя водой вместо дорогостоящего глинистого раствора и освоили новые типы долот. За 10 следующих лет они пробурили сорок разведочных скважин, давших нефть, опережая при этом намечен-

ные сроки и уменьшая затраты. Например, в 1958 году Губайдуллин и его команда дали 10 700 метров проходки вместо 7 тысяч по плану и сэкономили полтора миллиона рублей. А с 1954 года экономия достигла 6,8 млн рублей.

За успехи, достигнутые в бурении, и участие в открытии новых месторождений нефти Ахату Шарифулловичу Губайдуллину 19 марта 1959 года было присвоено звание Героя Социалистического Труда. Тогда же его избрали депутатом Верховного Совета РСФСР V созыва.

В 1961–1972 годах Ахат абый самоотверженно работал и в качестве мастера цеха капитального и подземного ремонта скважин НПУ (НГДУ) «Альметьевнефть». К концу периода его деятельности в названной должности эксплуатационный фонд НГДУ составлял 1585 скважин. Работников этого цеха иногда называют хирургами нефтескважин.

Затем он в течение года был старшим мастером Мензелинского управления буровых работ (УБР) объединения «Татнефть». А в 1973 году нашему герою предложили в Альметьевском УБР занять должность начальника буровой скважины № 20000 – первой в ТАССР сверхглубокой скважины. Возглавив ее строительство – глубиной 5099 м со вскрытием кристаллического фундамента на глубину 3200 м, Ахат Шарифуллович еще раз подтвердил уровень своего мастерства специалиста и организатора производства.

На основании уникальных геологических данных Миннибаевской скважины № 20000 позже была пробурена другая сверхглубокая скважина № 20009 – Ново-Елховская, достигшая отметки 5881 метр. По сути это работа на будущее, стремление продлить век татарстанской нефти, найти новые залежи, чтобы их разрабатывать. Интерес в нефтяном научном мире к сверхглубоким скважинам весьма велик. Было время, когда на Ново-Елховской принимали десятки делегаций в год. Хотя, строго говоря, по существующей классификации к сверхглубоким относятся скважины глубиной 6000 м и более.

Но вернемся к Ахату эфенди, которого в год 40-летия Победы наградили орденом Отечественной войны II степени. На его пиджаке появились и юбилейные медали, связанные с боевой историей страны, и медаль «За доблестный труд. В ознаменование 100-летия со дня рождения Владимира Ильича Ленина». После выхода на пенсию он находился на заслуженном отдыхе, а 1 февраля 1993 года скончался.

Его одногодком был третий герой статьи – **Шакир Галеевич Галеев**, родившийся 2 июня 1919 года в селе Сугушла, которое ныне находится в Лениногорском районе Республики Татарстан. В селе была мечеть и, стало быть, мектеб (начальная школа), но Шакир, судя по всему, получил где-то образование на уровне семи классов. На эту мысль наводит факт поступления 14-летнего подростка в школу фабрично-заводского ученичества (ФЗУ) при железнодорожном депо станции Бугульма.

В 30-х годах обучение в этих заведениях ФЗУ проходило в основ-

Нефтяной фонтан на скважине №3, конец 40-х годов

Стела первооткрывателям Ромашкинского месторождения в Тимяшево

ном на базе семилетней школы, и срок учебы составлял от полутора до двух лет. Выпускники должны были отработать четыре года по рабочей специальности. Новоиспеченный слесарь Галеев в 1935 году отправился на отработку в Челябинскую область, где трудился на машиностроительных предприятиях. Оттуда переехал в Ярославль и поступил на автомобильный завод. Хотя на ЯАЗе к тому времени уже создали первый отечественный дизель, но до конца десятилетия и в 40-х годах основным видом продукции были не моторы, а автомобили.

В ноябре 1939 года Резинокомбинатский райвоенкомат г. Ярославля призвал Шакира на срочную службу. Начавшаяся вскоре Великая Отечественная война растянула период его нахождения в армии до 1946 года. За это время красноармеец стал старшим сержантом, которому в годы войны довелось в составе технической бригады участвовать в противохимической обороне городов Куйбышева, Саратова и Смоленска.

Как известно, эти бригады занимались постановкой дымов и маскировкой крупных объектов при боевых действиях наших войск. Но их привлекали и для обеспечения безопасности городов, а также некоторых конструкций. Так, в 1943 году дымами маскировались шесть городов, три железнодорожных узла, шесть железнодорожных мостов и 54 переправы. На них противник сбросил более 2000 крупных фугасных бомб, но только в 12 случаях гитлеровцам удалось лишь частично повредить эти объекты. А всего за годы войны наши бойцы осуществили маскировку 680 различных объектов, на бомбардировку которых вражеская авиация затратила более 33 тысяч бомб, и лишь около 80 из них нанесли повреждения.

В 1947 году фронтовик вернулся в родные края и поступил на работу на набиравший обороты Шугуровский нефтепромысел. Начинал помощником дизелиста, потом стал дизелистом буровой установ-

ки. Довелось ему участвовать в бурении знаменитой скважины № 3 Ромашкинского месторождения и, стало быть, работать бок о бок со вторым героем нашей статьи. Вот, кстати, некоторые члены бригады упомянутого выше мастера С. Кузьмина: Ф. Аюпов, Ш. Галеев, А. Губайдуллин, Р. Халиков, Л. Хасаншин, М. Хусаинов.

И после нее много было на счету Галеева забивших черным золотом скважин, ведь за 12 лет он с нефтеразведчиками исколесил почти всю ТАССР. А в 1959 году его перевели на Миннибаевский газобензиновый завод, который уже считался крупнейшим в СССР газоперерабатывающим комплексом, хотя существовал лишь пятый год, поставляя по магистралям отделенный от нефти попутный газ в молодой Альметьевск и в Казань.

На новом месте Шакир эфенди овладел специальностью газокомпрессорщика и вскоре возглавил бригаду машинистов компрессорного цеха № 1 – важного звена в утилизации попутного газа. На заводе впервые в стране были освоены мощные центробежные компрессоры К-380. Звездные часы бригады Галеева пришлись на годы VIII пятилетки (1966–1970), плановые задания которой она выполнила на четыре месяца раньше срока, перекачав сверх задания 10 млн кубометров газа.

Указом Президиума Верховного Совета СССР от 30 марта 1971 года за выдающиеся заслуги в выполнении заданий пятилетнего плана и достижение высоких технико-экономических показателей старшему машинисту по обслуживанию газомотокомпрессорных установок Ш.Г. Галееву присвоили звание Героя Социалистического Труда с вручением ордена Ленина и золотой медали «Серп и Молот». А предприятие в том же году наградили орденом Трудового Красного Знамени и переименовали, проведя реорганизацию, в Миннибаевский газоперерабатывающий завод им. Ленинского комсомола.

Старательную и успешную работу кавалер боевых и трудовых наград СССР сочетал с активной общественной деятельностью. Он был членом заводского парткома и комитета профсоюза, избирался председателем цехового товарищеского суда и народным заседателем Верховного суда Татарской АССР, членом Альметьевского горкома КПСС, депутатом Советов депутатов трудящихся Альметьевского района и города Альметьевска. Выйдя на пенсию, Шакир абый продолжал проживать в республиканском Нефтеграде. А 1 января 1988 года он ушел в мир иной.

В стихотворении «Дуб» М. Джалиля есть строфа, которую можно перевести и так: «Стоит жить, чтобы в землю смело / Врезать след свой позаметней, / Чтоб твое осталось дело, / Словно дуб тысячелетний». При чтении его возникает ощущение, что герои этой статьи руководствовались четверостишием как жизненным компасом, как принятой для себя установкой на период пребывания в обществе. Не исключено, что они могли и не знать упомянутого произведения. Но миропонимание поэта – Героя Советского Союза близко Героям Социалистического Труда. И они оставили добротное дело в виде построенных зданий и буровых вышек, которым уже ставят памятники. Они врезали след поглубже в землю, отрывая фундаменты и заглубляясь далеко в недра. А тысячелетний дуб, наверное, не прочь снять перед ними шляпу.

ОТ ГВАРДИИ РЯДОВОЙ РККА ДО НАРОДНОЙ АРТИСТКИ ТАССР

Есть в Челно-Вершинском районе Самарской области село Заиткино. Легенда гласит, что его название связано с сиротой по имени Заит, отпущенным хозяином на вольные хлеба, когда парень в 18 лет решил создать семью. Получив в дар табун лошадей за хорошую работу, Заит обосновался на берегу реки Челнинки, где и находится ныне Заиткино. По селу наших соплеменников вьются улицы Вахитова и М. Джалиля. Здесь родился и рос почетный гражданин Челно-Вершинского района М.Х. Мингалеев (о нем мы писали в 12-м номере журнала). Но далеко не все знают о том, что этот населенный пункт является родиной еще одного почетного гражданина, ставшего им не в нашей области, а в Альметьевске. Причем почетных званий у него два – и городского, и районного масштаба. О ком речь? О народной артистке ТАССР, участнице Великой Отечественной войны, актрисе и главном режиссере Альметьевского государственного татарского драматического театра З.Х. Туишевой (Туешевой).

Рашид ШАКИРОВ

Во всех обнаруженных публикациях о ней отмечаются самарские корни героини нашей статьи. Чаще всего это делается с помощью следующей фразы: «Туишева Закия Хафизовна родилась 29 декабря 1919 года в деревне Заиткино Челно-Вершинского района Самарской области». Казалось бы – можно повторить эту приятную для самарских татар запевку, но против истории идти нежелательно. Дело в том, что в 1919 году не было ни Самарской области, ни Челно-Вершинского района. А деревня Заиткино входила в Седелькинскую волость Чистопольского уезда Казанской губернии.

Годом позже этот уезд упразднили, и его территорию включили в состав только что созданной Татарской АССР как Чистопольский кантон. Но декретом ВЦИК от 22 сентября 1921 года упомянутая выше волость была отнесена к Самарской губернии и больше с землей Самарской она практически не расставалась. То есть землячкой нам Закия ханум стала на втором году своей жизни.

Артисты Мамадышского театра, 1949 год. Туишева – третья справа в верхнем ряду

Правда, проживание в нашей губернии длилось недолго – около двух с половиной лет. А потом мусульмане деревни Новое Альметьево, искавшие достойную кандидатуру на место скончавшегося муллы, обратили внимание на Хафиза эфенди, который был известен как высокообразованный духовный служитель, освободивший пост муллы в Заиткино еще перед первой мировой войной. В начале 10-х годов XX века его пригласили имам-хатыбом в соборную мечеть Армавира, где он успел осмотреться, открыть медресе и подобрать жилье для семьи. Но когда Хафиз хазрат приехал в Заиткино за домочадцами, началась та самая война, и выпускник касимовского медресе остался в деревне на крестьянской работе, так как место муллы уже было занято.

Как вспоминала Хафиза апа, ей было четыре года, когда на нескольких подводах всю их семью перевезли по весне на новое место жительства, вернув Хафиза абый с женой и тремя дочками в Чистопольский кантон, к которому относилась д. Новое Альметьево. Наверное, этот

переезд был в радость Туишевым, жившим последнее время в бане, поскольку их заиткинский дом сгорел во время пожара.

Отец нашей героини, бывший, по сути, дважды Хафизом (один раз – по имени, а второй – благодаря знанию наизусть Корана), уделял внимание и обучению своих детей. Уже в пятилетнем возрасте Закия научилась читать и писать по-арабски. Благодаря отцу она познакомилась и с татарской литературой. Девочка с удовольствием ходила в школу крестьянской молодежи, причем ее взяли сразу во второй класс. Но вскоре начавшиеся гонения на служителей культа коснулись и ее. Как-то Туишевой вручили записку для папы, в которой было написано: «Хафиз абзи, не присылайте больше на занятия Вашу дочь, так как она не имеет права учиться в советской школе». Закию начали бойкотировать сверстники (отказывались с ней играть, били) и взрослые, не отвечая на ее приветствия. Тяжело переживавший эти перемены Хафиз Валиуллович слег и в день, когда его пришли арестовывать, скончался.

А дальше стало еще тяжелей: заболела мама Бадерниса апа и появившийся нездоровым на свет в Новом Альметьево младший брат, за неуплату налогов конфисковали козу и прочую живность, нечего стало есть, обуть, надеть. Вторая дочь Насима в этой ситуации решила искать счастья с подругой в Средней Азии. Старшая же дочь Сафия еще при отце вышла замуж и уехала в соседнюю деревню. Для девятилетней Закии началась черная полоса жизни, в которой она тем не менее пыталась обнаружить хоть какой-то просвет.

И он нашелся в народном доме деревни (такое название культурно-просветительных учреждений использовалось в первые годы Советской власти). Нардом привлек девочку смехом и веселыми молодыми голосами. Однажды она рискнула зайти внутрь и спрятаться на печке, но молодые люди почему-то сидели молча. Оказалось, что самодеятельные артисты собрались на репетицию, но не явился суфлер, который мог прочитать пьесу. Закия предложила свои услуги, и ее беглое чтение открыло дорогу в суфлерскую будку.

В роли Альфинур в «Босоногой девушке» А. Гилязова, 1964 год

В роли Зэмзэмбану в «Потоках» Т. Гиззата, 1964 год

В роли Анны в «Украденном счастье» И. Франко, 1952 год

Так она сделала первый шаг к сцене, а домой после репетиции не шла, а летела. «Это было мое первое счастье», – спустя десятилетия скажет Закия ханум. А народившееся желание стать актрисой уже не оставляло ее. Поэтому, окончив в 1937 году семь классов (со временем ей разрешили вернуться в школу), она отправилась в Казань – поступать в театральное училище. Пешком за двое суток добралась до Чистополя, а там села на пароход.

Говорят, что язык до Киева доведет. В нашем случае язык помог девушке добраться до театрального училища, которое тогда называлось техникумом искусств и было закрыто на замок. Ныне в истории этого заведения написано, что оно существовало до конца 30-х годов, а потом был перерыв. То есть наша героиня попала на начало промежуточного финиша его деятельности в тот период и смогла лишь узнать, что на будущий год набор, может быть, состоится.

Опечаленная уроженка д. Заиткино поначалу не представляла своих дальнейших действий. В кармане бренчало порядка 15 копеек, на которые мало что можно было купить: 50 граммов клубники или сливочного масла или одно яйцо (и получить шесть копеек сдачи, если, конечно, одно яйцо продадут). Выбор был сделан в пользу куска хлеба. И тут Закия увидела объявление на татарском языке о наборе в открывающуюся при Казанском государственном жировом комбинате им. М.Н. Вахитова школу фабрично-заводского ученичества (ФЗУ). Тогда комбинат уже превратился в крупнейшее предприятие жироперерабатывающей промышленности страны, поэтому он нуждался в подготовленных рабочих, и школа ФЗУ помогала решать эту проблему. Принятым в школу, как гласило объявление, предоставлялось общежитие и выплачивалась стипендия.

Для Закии снова блеснул лучик света, и она стремглав направилась по указанному адресу. Ее приветливо встретили и велели приходить на учебу через несколько дней, а именно 1 сентября. Но узнав, что остановиться девушке негде, Закию досрочно разместили в пустующем пока общежитии, где наша героиня впервые увидела матрасы и кран с

Учащиеся студии театра им. Г. Камала, 1939 год. Туишева – в белом платье, крайняя слева в нижнем ряду

В роли Танкабике в драме М. Карима «В ночь лунного затмения», 1966 год

водой. А потом женщина, разместившая ее на проживание, принесла тарелку супа. Закия ела и плакала. Плакала от еще одного счастья.

Училась в школе ФЗУ она старательно и после окончания стала работать на комбинате. Предприятие имело свой клуб, в котором действовало несколько кружков, в том числе драматический. Руководитель этого кружка, присмотревшись на занятиях к Закие, порадовал ее предположением о том, что из нее может получиться актриса. А узнав о намерениях девушки, предложил свои услуги по подготовке к просмотру и прослушиванию в техникуме искусств.

Но до этого состоялся и внеплановый просмотр. Дело в том, что в первой половине 1938 года в Казани проходил III республиканский конкурс самодеятельных драматических кружков. Собравшиеся выступать на нем со спектаклем «Галиябану» М. Файзи артисты клуба работников советской торговли в последний момент лишились исполнительницы роли свахи, которая слегла, повредив ногу. Из этого клуба позвонили на жиркомбинат и попросили помочь заменой. Было решено направить к «торговцам» Закию. Она быстро выучила роль, а по ходу действа на сцене смогла даже решиться на импровизацию.

В роли Ольги в «Радуге» М. Зарудного, 1960 год

Выступление членов кружка удалось. Вот что по этому поводу было написано в газете «Красный Татарстан»: «Особого внимания заслуживает товарищ Туешева, сыгравшая роль свахи. Этот образ в спектакле получился очень достоверным…»

А если добавить сюда, что Закия занималась и спортом, и была общественницей, и успешно училась-работала, то просто просится в текст известная фраза про одну из героинь фильмов Л. Гайдая – студентка, комсомолка, спортсменка и просто красавица! Но Туишеву не принимали в комсомол, перекладывая решение по вертикали властных органов. Не допустили ее и до занятий в аэроклубе. Причина такого «холодного душа» старая – дочь муллы, врага народа.

Ну а за право именоваться студенткой Закия начала борьбу летом 1938 года, когда техникум объявил набор на театральное отделение. Так как помещения он к тому времени лишился, то вступительные экзамены и учебные будни отобранной молодежи были спланированы в Татарском государственном академическом театре (ТГАТ).

Наша героиня, несмотря на большое волнение, сумела проявить перед экзаменационной комиссией свой характер и креативность. Так, при исполнении песни «Галиябану» она сделала аккомпаниатору (им был известный композитор С. Сайдашев) замечание: «Тонкий играй, дядя, не толстый!» А читая стихотворение Г. Тукая «Водяная», в строфе «Так достигли мы деревни. По деревне понеслись. / И тогда на Водяную все собаки поднялись. / «Гав» да «гав» за ней несется, и собачий громок лай, / Испугалась Водяная, убегать назад давай!» решила более убедительным сделать лай собак. «Гав-гав» Закия произнесла три раза, имитируя сначала пожилого пса, потом молодую собаку, а в конце – щенка. Члены комиссии от такого творческого подхода рассмеялись. Да и по ходу всего выступления девушки они улыбались, слушая ее мишарский говор. Представительница жиркомбината восприняла эти улыбки как свидетельство

ее неудачи и ждала подтверждения этого в коридоре. Но ее включили в число 13 принятых человек, и опять она летела по улице в свое общежитие, воодушевленная еще одним лучиком счастья.

В ТГАТ Закия занималась с 1938 по 1941 год, получая порой практику в массовке театра, которому в период обучения нашей героини было присвоено имя Г. Камала. Имея отличные оценки по актерскому мастерству, она совершенно «не дружила» с математикой и физикой. Причем не дружила – это мягко сказано, ведь возникал даже вопрос об отчислении за неуспеваемость. Вторая ее проблема – русский язык, которому Туишева нигде не училась и знала только несколько бытовых слов.

Казусная ситуация в связи с этим возникла на занятиях, проведенных для будущих артистов татарским писателем, поэтом и драматургом А. Кутуем. Он дал задание – выучить стихотворение А.С. Пушкина «Талисман» и поделиться суждениями о его содержании, используя только русский язык. На память Закия не жаловалась и поэтому все строчки она быстро выучила. Со второй частью задания дела обстояли гораздо хуже. Прослушав «Талисман» в исполнении Туишевой, Кутуй спросил: «Закия, ты хоть понимаешь, что нам прочитала?» На это покрасневшая от переживания девушка, выдержав паузу, ответила ему: «Кәнишня панмаш!» Так прозвучала ее версия предложения – «конечно понимаю». После взрыва смеха ее однокурсников автор «Неотосланных писем» закруглил занятие, а нашей героине посоветовал, перейдя на родную речь, не огорчаться и иметь большое желание овладеть «великим и могучим».

Туишева налегла на язык, а математика с физикой больше не досаждали в связи с тем, что на втором курсе учащиеся техникума превратились в слушателей студии при ТГАТ, и программа обучения претерпела изменения. На выпускном курсе стало известно, что Туишеву, «купавшуюся» в счастье от образовательного процесса, и трех ее одногруппников-парней оставляют в альма-матер. Предстояло лишь сдать экзамены.

Но тут наступило 22 июня, и события того дня врезались ей в память. Автор статьи «Актрисы на фронте нужны!» Л. Седельникова приводит такие слова Закии ханум: «Я была хохотуньей. В тот летний день я как раз что-то рассказывала, и все смеялись вместе со мной. Тут вошел Давлетбаев, очень красивый казанский парень, и сказал: «Остановись, Закия! Война началась!..» «Да ладно тебе! Нашел тему для шуток!» – ответила я ему. И услышала: «Я не шучу, по радио объявили».

На четвертый день войны хохотунья пришла в военкомат с просьбой отправить ее на фронт. Казалось бы, что выйдя из такого несчастливого детства, дочь «врага народа» должна была озлобиться на людей или замкнуться в своем мирке и не переживать за страну. А она выбрала другой вариант поведения – отплатить добром за все оскорбления и унижения.

Встреча однополчанок, 1965 год. Туишева – с карандашом в руке

Услышав в военном комиссариате отказ («на фронте нужны не актрисочки, а медсестры»), Закия устроилась вязальщицей на завод по выпуску кетгутов (саморассасывающихся хирургических шовных материалов), где как раз открылись курсы для медсестер. Правда, в истории кетгутного завода, благодаря которому Казань стала общепризнанной родиной советского и российского кетгута, написано, что с началом войны комсомольско-молодежные бригады изучали санитарное дело.

После получения медицинских знаний и навыков Туишева снова пришла в военкомат. На сей раз просьба девушки была удовлетворена, и 2 июля 1942 года она оказалась в 342-й стрелковой дивизии, которая тогда и вплоть до лета следующего года вела главным образом оборонительные бои в составе войск Брянского и Западного фронтов.

Можно сказать, что попала Закия с корабля на бал. На кровавый бал, так как неудачное наступление дивизии, остановленное 11 июля, привело к потере убитыми и ранеными 2900 бойцов. А ведь на 1 апреля в ней насчитывалось 6208 человек.

Встреча с учениками в музее школы № 1 Альметьевска, 2010 год

С сослуживцами на фронте, 1944 год. З.Х. Туишева – четвертая слева в верхнем ряду

В родном театре на склоне лет

Биография нашей героини в действующей армии началась от сражений под тульским городов Белёв. Отметим при этом слова А.Г. Ярмиевой, автора повести «Солдат, актриса, режиссер», о том, что армейская служба Туишевой началась в дивизионном клубе. Но не для этого Закия прервала театральную карьеру и получала медицинские знания на заводе, чтобы на фронте петь и танцевать. Поэтому очень скоро ее распределили в санитарную роту одного из полков дивизии.

В полку санитарная рота занималась вывозом раненых из батальонов, развертыванием полкового медицинского пункта в 2–5 км от линии фронта, сортировкой раненых и оказанием первой врачебной помощи. Через сто дней Закии пришлось принять участие в первых для нее боевых действиях.

Затем она стала санитаром операционно-перевязочного взвода 434-го отдельного медико-санитарного батальона (мсб), который входил в названную дивизию. Медсанбат оказывал квалифицированную хирургическую помощь, организовывал эвакуацию раненых из полков, развертывал дивизионный медицинский пункт в 6–10 км от линии фронта и пункт помощи легкораненым. В мсб оперировали 50–60% всех раненых, нуждавшихся в хирургическом вмешательстве.

К привыкшей делать все старательно и с душой санитарке во взводе относились хорошо, но некоторые называли ее Зойкой. Такое обращение всегда пресекал командир взвода (он же – хирург), который относился к ней как к дочке. «Она вам не коза, – возмущался хирург, называвший Туишеву не Закией, а Зоки. Во время одной из бомбежек ее контузило, вследствие чего наш санитар оглох. Ее собирались отправить в госпиталь, но через месяц левое ухо стало слышать, а от правого уха, как сказал осмотревший Туишеву специалист, не следует ждать восстановления слуха более чем на 30%.

Тем временем 342-я дивизия в составе 3-й армии Брянского фронта участвовала в контрнаступлении в ходе Курской битвы и 20 июля 1943 года освободила г. Мценск, после чего 5 августа вышла на западную окраину города Орел. А за успешные действия в Орловской наступательной операции и проявленный при этом массовый героизм 23 сентября 1943 года дивизия была награждена почетным званием «Гвардейская», получила новый войсковой номер и преобразована в 121-ю гвардейскую стрелковую дивизию (121-ю гв. сд).

В связи с этим сменил номер и медсанбат, превратившись в 122-й. отдельный медико-санитарный батальон. Через три дня гвардейская дивизия с боями вступила в пределы Белорусской ССР. Спустя два месяца она успешно участвовала в операции по освобождению Гомеля, за что ей присвоили почетное наименование «Гомельская». Затем с 5 по 23 декабря бойцы-гвардейцы совершили переход из под г. Рогачева (Белоруссия) до г. Коростеня (Украина) протяженностью 400 км. С этого времени дивизия вошла в состав 13-й армии 1-го Украинского фронта.

А ставшая гвардии красноармейцем Закия с августа по декабрь снова провела на передовой, в составе санитарной роты полка, который перед этим потерял в боях многих своих медиков, и Туишева в числе четырех добровольцев отправилась на помощь в полковое звено.

В 1944 году на знамени 121-й гв. сд появились две награды: орден Красного Знамени – за освобождение г. Ровно и орден Суворова II степени – за прорыв сильно укрепленной полосы обороны противника «Восточный вал принца Евгения», осуществленный в рамках Львовско-Сандомирской операции.

Засверкала в том году награда и на гимнастерке Туишевой – медаль «За боевые заслуги». В наградном листе, подписанном командиром 122-го медсанбата, указаны следующие заслуги Закии: работая в мсб со дня его формирования, показала себя бесстрашной и самоотверженной работницей санитарной службы РККА. Во время последней наступательной операции дивизии обслужила свыше 1000 раненых, проявляя при этом материнскую заботу о тяжелораненом. Туишева, являясь активным донором, неоднократно давала свою кровь тяжелораненым, спасая этим их жизнь.

Отметим, что ранее (но неизвестно когда) ей был вручен знак «Отличник санитарной службы», учрежденный в ноябре 1942 года.

Его удостаивались самые лучшие санитары, санитарные инструкторы и младшие медицинские сестры РККА. Растерявшаяся при награждении от такого внимания Туишева вместо привычного «Служу Советскому Союзу!» отчеканила свое: «Большое спасибо, товарищ начальник медицинской службы дивизии!»

В 1944 году был задействован и артистический талант нашего санитара. Медработников попросили устроить концерт ко Дню Великой Октябрьской социалистической революции. Закия вместе с подругой подготовила две шутливые татарские песни, которые так понравились бойцам, что девушек пять раз вызывали на бис.

В последний год войны медико-санитарный батальон Туишевой в составе дивизии прошел по Польше и Германии. Участвуя в Одерско-Берлинской операции, 121-я гв. сд захватила ряд населенных пунктов и штурмом овладела старинной столицей саксов – городом Виттенберг на реке Эльбе. За взятие его дивизия была награждена орденом Ленина. А потом 4 мая 13-я армия начала наступление на Прагу. Неделю спустя 121-я дивизия освободила знаменитый европейский курорт Карлсбад (ныне – г. Карловы Вары, Чехия).

Операционно-перевязочный взвод медсанбата разместили в многоэтажном особняке, и вскоре некоторые медсестры с санитарками (в том числе и наша героиня) отправились осматривать его апартаменты. Именно здесь Закия впервые в жизни увидела ванну, а потом и лифт. Девушки начали осваивать перемещение верх-вниз на нем и в конце концов застряли между этажами. А во взводе их хватились и начали искать, но нигде не находили. К счастью, у одной из застрявших был сильный голос, и она начала петь. Тут же ее поддержала в этом деле Туишева, и женский дуэт был услышан. Медработниц вызволили из «плена», а командир взвода отправил их под арест в подвал, поскольку испереживался за «экскурсанток». Вот также две девушки из его взвода пошли в день 8 марта искать цветы в немецком городке, в котором остановился батальон, и на одной из улиц были убиты.

Последние впечатления от войны у медработниц, наглядевшихся, казалось бы, на всякие раны и смерти бойцов, были очень тягостными. Их отправили оказывать помощь узникам концлагерей, которые по состоянию здоровья были не в силах покинуть территорию «фабрики смерти» самостоятельно после освобождения. «Это были живые трупы, обтянутые кожей и не реагировавшие на наши обращения и действия», – вспоминала спустя много лет Закия Хафизовна. Из трех концентрационных лагерей она вместе с сослуживцами вывезла 79 человек.

В июне 1945 года 121-ю гвардейскую стрелковую дивизию расформировали. Несколькими днями ранее, но в том же месяце санитар операционно-перевязочного взвода 122-го отдельного медико-санитарного батальона Туишева стала кавалером ордена Красной Звезды. Так оценили ее действия во время боев, когда она постоянно показывала образцы работы в деле оказания помощи раненым солдатам и офицерам, вовремя подготавливала их к операциям, иной раз заменяла медсестру на блоке легкораненых, делая самостоятельно перевязки и шинизацию, неоднократно отдавала кровь для тяжелораненых бойцов.

Афиша вечера памяти З.Х. Туишевой в родном театре, март 2020 года

После демобилизации Закия до 1946 года трудилась в части вольнонаемной медсестрой в г. Житомире, поскольку 13-ю армию вывели на территорию Украины. Потом, вернувшись в Казань, немного поработала в 5-й городской больнице – старейшем лечебном учреждении столицы Татарстана. Но давние мечты о сцене всплыли вновь после Победы и не отпускали нашу героиню. Поразмыслив о своем житье-бытье, она решила двинуться навстречу театральной мечте.

Почему-то родной Академический встретил ее неприветливо, а просить за себя фронтовичка не умела и не хотела. Поэтому она устроилась в Татарский республиканский передвижной театр и состояла в его труппе в течение августа-сентября 1946 года. Затем после почти полуторагодичного перерыва (возмож-

С артистами народного театра при клубе им. М. Горького, 1979 год

Ветеран Великой Отечественной войны З.Х. Туишева

Взнос в рамках благотворительного телемарафона «Навстречу Победе!», октябрь 2014 года

но, связанного с рождением ребенка) Закия ханум начала работать в Мамадышском колхозно-совхозном театре. Перед его коллективом, регулярно разъезжавшим по сельской местности, стояла задача показа спектаклей, а также работы в режиме агитбригады и выступлений в жанре «малых форм» на основе материала из деревенской жизни.

В таком кочевом режиме Туишева находилась до апреля 1949 года, после чего последовал еще один перерыв в артистической деятельности (либо из-за рождения второго ребенка, либо из-за закрытия театра). Но в г. Мамадыше она, к сожалению, и овдовела, всего полтора года побывав замужем. Поскольку Мамадышский театр перестал существовать, наша героиня устроилась на работу заведующей читальным залом Центральной районной библиотеки.

После этого в январе 1951 года Закия апа переехала с дочкой в село Альметьево и продолжила трудовую деятельность в местном татарском драмтеатре, который до сего года также имел статус передвижного колхозно-совхозного учреждения культуры.

Очень скоро она зарекомендовала себя здесь вдумчивым и тонким мастером сцены, склонным к творчеству. Сильный характер актрисы, прошедшей через кровь и боль войны, проявлялся и в ее работах. Например, в таких, как Таня («За вторым фронтом» В. Собко), Кручинина («Без вины виноватые» А. Островского), Васса («Васса Железнова» М. Горького), Толгонай («Материнское поле» Ч. Айтматова), Танкабика («В ночь лунного затмения» М. Карима). Это относится и к множеству разнообразных образов в татарских пьесах. Своих героинь Закия Хафизовна наделяла стойкостью и решительностью, обрамленными обаянием и женственностью. Причем их образы развивались по ходу спектакля, и это вызывало дополнительный интерес у зрителей. К тому же она могла сыграть и девушку, и умудренную опытом женщину, и глубокую старуху.

Вот что писал в 1960 году республиканский журнал «Азат хатын» («Свободная женщина»): «Образы, созданные Закией Туешевой, богаты на чувства, пластичны, а самое главное – правдивы, достоверны до содрогания души, сердечной боли. Именно поэтому зрители любят ее игру, ждут ее появления на сцене». Пройдет 40 лет, и в газете «Әлмәт таңнары» («Зори Альметьевска») напечатают слова зрительницы: «Нет человека, который бы не преклонял голову перед Закией Туешевой. Зритель старался не пропустить спектакли, в которых она играла, зритель шел именно на Закию Туешеву. Так как ее игра заставляла людей думать, искать ответы на самые животрепещущие вопросы». Приведем и мнение театрального критика, искусствоведа: «...Закия апа была умной, думающей актрисой, каждую роль пропускала через свое сердце, прекрасно чувствовала своего партнера – такое редко у кого из актеров встречается».

В общей сложности за четверть века актрисой сыграно более ста ролей в Альметьевском татарском драматическом театре. Многие годы Туишева, как говорится, «держала» основные роли в репертуаре ставшего родным учреждения культуры. Лучики счастья от успешного пребывания в любимой профессии-мечте получили прописку в душе Закии ханум.

Но творческой натуре этого было мало. Нашу героиню, номинированную в 1958 году на соискание премии им. Г. Тукая, а двумя годами позже ставшую заслуженной артисткой Татарской АССР, влекла и режиссерская деятельность. Возглавивший в 1963 году труппу заслуженный деятель искусств ТАССР Г.Ф. Юсупов почувствовал в актрисе эту струнку и начал привлекать ее к постановочной работе. В середине 60-х Туишеву отправили в Москву на режиссерские курсы. После возвращения через шесть месяцев из столицы она еще в течение трех лет выезжала на двухмесячные стажировки к А.А. Гончарову – главному режиссеру Московского академического театра им. В. Маяковского.

А в родном коллективе Закия ханум сначала была ассистентом режиссера, а затем самостоятельно поставила драму «Глубокие корни» Д. Гоу и А. Дюссо. Ее режиссерский дебют был отмечен дипломом второй степени на Всесоюзном театральном смотре в Москве.

Начиная с 1966 года З.Туишева ставила один спектакль за другим: «С законным браком» А. Атнабаева, «Искры» Т. Гиззата, «Четыре жениха Диляфруз» Т. Миннуллина, «Хаджи женится» Ш. Камала, «Шальная молодость» И. Абдуллина, «Трибунал» А. Макаенка, «Если любовь настоящая» Х. Вахита, «Барабанщица» А. Салынского, «Ошибка Анны» К. Финна и другие. Что касается «Барабан-

щицы», то этот спектакль признали победителем проходившего в Казани конкурса «Корчагинцы 70-х», а в масштабах РСФСР он занял второе место.

В год своего 50-летия Закия ханум была удостоена звания народной артистки ТАССР. «Я была влюблена в актерское мастерство и, разумеется, в режиссуру», – признавалась позже ветеран сцены. Да это окружающие понимали и сами, а горожане узнавали приму сцены на улице. В выпуске № 7-177/2015 «Портрет театра» указано, что в 1972–1973 годах З.Х. Туишева была и главным режиссером Альметьевского театра. Больше эта информация нигде не фигурирует, лишь упомянутая выше А.Г. Ярмиева отмечает, что в 1967 году Закию апа назначили ненадолго врио главного режиссера после отъезда Г.Ф. Юсупова.

В середине 70-х Туишеву отправили на пенсию, но время заслуженного отдыха наша героиня наполнила новым делом. Покинув профессиональную сцену, она на 15 лет «окунулась» в художественную самодеятельность и руководила драматическими кружками. Началось всё с драмкружка при клубе имени А.М. Горького. Уже в 1978 году воспитанники Закии Хафизовны стали лауреатами республиканского конкурса «Театральная весна». Свой успех альметьевские самодеятельные артисты повторили на «Театральной весне – 79», за что их коллективу было присвоено звание народного театра. А на следующий год они заняли первое место среди народных театров ТАССР и объездили со спектаклем деревни и села пяти районов.

Потом Закия апа возглавила драмкружок, созданный при только что возведенном Дворце культуры нефтяников. Этот ее коллектив любителей тоже становился лауреатом «Театральных весен» и вырос до звания народного театра. Подсчитано, что в двух драмкружках Туишева поставила 10 спектаклей. Кроме того, она активно занималась общественной работой как депутат городского Совета двух созывов, часто встречалась с учащейся молодежью и призывниками.

Тем временем в начале лихих 90-х Альметьевский театр стал переживать творческий кризис, и по просьбе его коллектива за помощью обратились к неугомонной Закии апа. Так на 71-м году жизни она вернулась в родной театр главным режиссером, сумев за короткий срок сплотить труппу и укрепить пошатнувшуюся было веру артистов в себя. В 1992 году на республиканском театральном фестивале им. К. Тинчурина альметьевцы показали новую постановку – «Молодые сердца» Ф. Бурнаша – в режиссерской интерпретации З. Туишевой. Затем появились такие спектакли, как «Четыре бабушки для Ахмади» Ф. Булякова, «Банкрот» Г. Камала, «Судьба татарской женщины» Г. Ибрагимова, «Лунные вечера Айслу» И. Абдуллина, получившие признание публики и театральных критиков.

В течение пяти «главрежевских» лет Закия Хафизовна поставила более десяти спектаклей. «Если бы не инфаркт, – говорила она, – и дальше бы работала». А всего на ее режиссерском счету около 40 спектаклей. Говорят, что творческий почерк Туишевой базировался на сочетании лирического начала с жизненной достоверностью и проникновением в глубины человеческой психологи. Главреж был строг, неделями заставляя артистов работать над каждой репликой и движением, объясняя до мельчайших тонкостей особенности характера героя и впрягая в дело все способности актера. Вместе с тем репетиции проходили весело, и артисты не боялись Закию ханум. Они шли к ней с разными своими проблемами и называли между собой «әнкәй», то есть мамочкой.

В 1996 году Туишева во второй раз покинула профессиональную сцену, хотя и позже периодически на ней появлялась, когда коллектив театра и общественность города отмечали ее юбилеи. Последний такой выход Закии апа был 30 января 2015 года – при проведении вечера, посвященного 95-летию почетного гражданина города и района, актрисы и режиссера, участника Великой Отечественной войны.

Дочь З.Х. Туишевой в рядах «Бессмертного полка», С.-Петербург, 9 мая 2015 года

Альметьевский татарский государственный драматический театр

На юбилейном вечере З.Х. Туишевой в драмтеатре, январь 2015 года

Зрители стоя встретили виновницу торжества, по-прежнему энергичную и жизнерадостную, сохраняющую остроумие, наблюдательность и оптимизм. Они смогли не только еще раз посмотреть отрывки из спектаклей, поставленных З. Туишевой, но и познакомиться с ее любимыми героинями, когда-то сыгранными юбиляром на этой сцене, услышать и высказать слова благодарности и добрые пожелания в ее адрес. Весь вечер длился замечательный спектакль, главной героиней которого была сама Закия ханум. А в отрывке из трагедии М. Карима она даже проехала по сцене в необычном транспортном средстве – тележке.

Готовясь к этому мероприятию, Туишева признавалась журналистам: «Я хочу общаться со зрителем до утра. Как я люблю зрительный зал! Дай бог, чтобы был голос!» Общение с горожанами проходило часто и на квартире звезды альметьевского театра, причем не только в преддверии красных дней календаря. Например, в октябре 2014 года к ней пришли организаторы благотворительного телемарафона «Навстречу Победе!», и ветеран войны не только дала интервью на телекамеру, но и сделала взнос на благое дело. В свой 97-й день рождения она принимала представителей местных органов власти и компании «Альметьевск ТВ». Посещали Закию ханум родные и друзья, члены Совета ветеранов и работники Управления социальной защиты, а также волонтеры.

Да и сама она регулярно выходила в свет, работала по мере сил в районном Совете ветеранов. А в комплексном центре соцобслуживания «Опека», надомными услугами которого пользовалась Закия апа, журналистке И. Чудновской рассказали, что их 94-летняя подопечная приходит на мероприятия исключительно в туфлях на каблучках и с роскошной прической. После инфаркта она нашла себе новое занятие для души, и вскоре в прессе начали появляться ее рассказы и статьи-воспоминания.

Представляет интерес обзор суждений о нашей героине, которые она могла слышать и читать в СМИ. Не претендуя на мощь социологического опроса и охват значительного количества людей, он тем не менее дает возможность сложить из пазлов картину под названием «Закия Хафизовна Туишева».

Итак, мнения о ней: «хрупкая женщина и мужественный солдат, чувственный и эксцентричный артист и жесткий, требовательный режиссер», «интеллигентная, но могла дать адекватный отпор в любой ситуации, невзирая на ранги и лица», «верный и надежный друг», «строгий критик и добрый советчик», «образец не только жизненной стойкости, но и женственности», «критиковала по делу, благодарила искренне, хвалила мало», «ее хочется слушать, а все слова желательно записывать», «светлый человек», «в ее исполнении мотив женского счастья звучал в полную силу», «приходя к ней, я продлеваю свою жизнь», «внесла огромный вклад в культурную жизнь города и района, республики в целом», «ее жизнь – пример верности себе, долгу и призванию».

И в 97 лет Закия апа очень скучала по зрительному залу, говоря, что стоять на сцене и видеть глаза людей, пришедших в театр – вот для нее настоящая жизнь, через которую она училась воспринимать и понимать житейские будни. И эти слова произносит гвардии рядовой, насмотревшийся на ужасы войны и натерпевшийся от жизни в детстве. Но тяготы не сломили ее, а опыт добирался на сцене, даря счастье и творческие успехи.

В год 60-летия Победы Закия Туишева стала победителем республиканского конкурса «Женщина года» в номинации «Женщина – культура и духовность». Постепенно росла и ее коллекция орденов-медалей. К двум упомянутым ранее наградам, а также к медалям «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» и «За освобождение Праги», с которыми она вернулась с войны, добавились орден Отечественной войны II степени и юбилейные медали.

Свой секрет долголетия наша героиня объясняла просто: «я всегда любила людей и старалась делать только добро». Но 26 декабря 2018 года, за три дня до своего 99-летия, она ушла из жизни

Церемония прощания состоялась на следующий день в Центральной мечети им. Р. Фахреддина. Почтить память Закии Хафизовны пришли глава Альметьевского муниципального района А. Хайруллин, заместитель генерального директора ПАО «Татнефть» Р. Мухаммадиев, председатель Совета ветеранов района В. Самойлов, директор Альметьевского татарского государственного драматического театра Ф. Исмагилова, коллеги, родственники и почитатели таланта народной артистки ТАССР, почетного гражданина города и района. Телеграмму со словами соболезнования прислал председатель Госсовета РТ Ф. Мухаметшин.

К чести альметьевцев, они не забывают актрису, называя ее легендарной личностью. В марте 2020 года в театре состоялся вечер памяти Закии апа, на который пришли бывшие коллеги, родные и близкие люди, а также зрители разных поколений. Со сцены звучали теплые слова о З. Туишевой. Собравшимся были показаны видеосюжеты, запечатлевшие фрагменты ее жизни, и выступления местных артистов. Портрет нашей героини использовался жителями города при оформлении окон своих квартир и лоджий к Всероссийской акции «Окна Победы», посвященной 75-летию окончания Великой Отечественной войны.

А в день 100-летия актрисы в центральной библиотеке им. С Сулеймановой г. Альметьевска прошло мероприятие под названием «Женщина, прошедшая через войну» с участием представителей разных коллективов культуры и творческой молодежи. Фотографии и вещи Закии Туишевой, переданные ее дочерью А.Г. Гальперовой, хранятся в городском краеведческом музее. В основной его экспозиции (раздел «Культура») можно увидеть выставку из личной коллекции актрисы.

По словам директора театра Ф.Б. Исмагиловой, много делающей для того, чтобы Альметьевск был еще ярче представлен на театральной карте России, в городе хотят создать благотворительный фонд имени Закии Туишевой, открыть мемориальную доску на доме, где она жила и не собиралась менять место жительства, хотя живущая в Санкт-Петербурге дочь предлагала маме переехать в Северную Пальмиру. Патриот Альметьевского театра была и патриотом татарстанского Нефтеграда.

Переживала она и за Родину, не баловавшую ее поначалу вниманием. Как-то сказала Закия ханум: «Если посмотришь историю нашей страны, задумаешься – как она осталась живой? Сколько реформ! Вот я сейчас живу и думаю: до чего вольготно. Переживаю, лишь бы Аллах не отомстил за то, что мы не умеем его благодарить. Я прошу его: «Дай стране жить!»

Над могилой Закии Хафизовны стоит памятник, а на горизонтальной плите из мрамора выбиты следующие слова: «ВЕЧНАЯ ПАМЯТЬ О ТЕБЕ: солдат Великой войны, актер, режиссер, женщина-легенда! Помним. Чтим. Гордимся! Благодарные потомки». Будем и мы помнить уроженку деревни Заиткино и гордиться ею!

На вечере памяти З.Х. Туишевой, март 2020 года

Могила З.Х. Туишевой в Альметьевске

Командиры орудий А.А. Попов и М.Х. Хайрутдинов (справа), 1945 год

ОТ «КРАСНОГО УГОЛКА» ДО «ЗОЛОТОЙ ЗВЕЗДЫ»

До Великой Отечественной войны он был избран председателем колхоза «Красный уголок» Абдулинского района Средневолжского края (административный центр края – г. Самара). А воевать ему пришлось не только на западе страны и в Восточной Европе, но и на Дальнем Востоке. Ратные действа артиллериста М.Х. Хайрутдинова были отмечены званием Героя Советского Союза и несколькими орденами. А потом старшина вернулся на родину и вновь возглавил колхоз. Вот такая история, более или менее полно изложенная в разных публикациях. Но в 2019 году внучка Героя со слов своей мамы (дочери Мингаза Хайрутдиновича) разместила в Интернете информацию, которая внесла в радужную картину жизни нашего соплеменника и земляка совсем другие краски.

Рашид ШАКИРОВ

Да, Мингаз абый – самарец, так как родился 15 августа 1905 года в селе Ново-Якупово Абдулинской волости Бугурусланского уезда Самарской губернии (ныне – село Новоякупово Абдулинского городского округа Оренбургской области). Уроженец бедной крестьянской семьи окончил в 1916 году местную начальную школу и начал трудовую деятельность. А вот где он ее начал – на сей счет есть разнобой. Одни авторы полагают, что в хозяйстве отца, другие – в собственном хозяйстве (!). Упомянутая же в преамбуле нашей статьи внучка Ризида Гинятуллина пишет, что в восемь лет ее бабай остался без родителей, и поэтому испытал на себе все тяготы жизни при работе на зажиточных людей.

Такие односельчане у Мингаза имелись, поскольку в Ново-Якупово, по данным 1910 года, проживало 1637 человек в 267 дворах. Но в феврале 1928 года был организован колхоз «Кызыл почмак» («Красный уголок») из девяти хозяйств, и наш герой вступил в него в числе первых. В 27 лет его избрали председателем этого коллективного хозяйства. А когда Мингазу эфенди шел 30-й год, он перестал быть самарцем, так как в созданную 7 декабря 1934 года Оренбургскую область «убыл» Абдулинский район, покинув тем самым Средневолжский край.

К сожалению, практически нет сведений о результатах председательствования нашего героя. Известно лишь то, что при нем начала работать школа колхозной молодежи, а Новоякуповская школа стала неполной средней. Но это действия социального характера. К делам экономическим и политическим можно отнести переименование «Красного уголка» в колхоз им. ОГПУ (Объединенное государственное политическое управление) в конце 30-х годов и еще один факт от внучки. По словам ее мамы, 82-летней Галии апа, в 1940 году в колхозе после ветеринарной обработки пало 36 голов овец. Из-за этого председателя и ветеринарного работника осудили. Так Мингаз абый оказался в местах лишения свободы, где и встретил начало войны.

В молодости

В связи с этим недостоверными смотрятся публикации, в которых Хайрутдинов якобы в 1941 году был направлен на курсы младших командиров, а в ноябре того же года уже воевал на фронте. Против этой версии «выступают» и все наградные документы нашего героя, в которых указано, что в РККА он нахо-

Аллея Славы в Бугуруслане

дился с января (февраля) 1943 года, а в действующей армии – с мая 1943-го. Зимне-весенний период этого года был, видимо, занят учебой на курсах младших командиров.

А, может быть, и не на курсах, поскольку внучка утверждает другое – ее дед начал воевать в штрафбате. Но почему тогда появился такой зазор времени между призывом и вступлением в бой? В общем, неясность остается, и надеемся, что кто-то ее уберет. Только аргумент – штрафникам не давали Героя – не корректен. Давали, и самый известный пример – разведчик В.В. Карпов (впоследствии писатель), добывший 79 «языков». А артиллерист А.И. Башкин получил медаль «Золотая Звезда» несмотря на штрафбат, немецкий плен и смертный приговор от своих властных органов.

М.Х. Хайрутдинов прощается с орудием, г. Уссурийск, 1945 год

Все публикации говорят о нашем герое как о бойце 597-го артиллерийского полка 159-й стрелковой дивизии (159-й сд), в котором он был сначала подносчиком снарядов, а затем командиром орудийного расчета. Но эта дивизия (III формирования) прибыла на Западный фронт только 12 июля 1943 года и с 10 августа участвовала в ряде наступательных операций. А в мае-июне она еще формировалась, как и 597-й артполк (597-й ап) в ее составе. Стало быть, Мингаз абый начал воевать в каком-то другом воинском формировании.

Начала боевые действия 159-я сд лихо: 24 дня вела непрерывное наступление, пройдя 65 километров и отбив у захватчиков 67 населенных пунктов Смоленщины. В ходе Смоленской наступательной операции она 28 сентября вышла к границе Белорусской ССР. Затем соединение принимало участие в Оршанской наступательной операции (12 октября – 2 декабря), когда успешное продвижение наших войск застопорилось. Понеся при этом значительные потери, они перешли к обороне для подготовки более мощного удара.

В январе 1944 года дивизия, совершив 75-километровый марш, появилась юго-восточнее Витебска и до лета вела безуспешные бои по овладению городом (с конца апреля – в составе 3-го Белорусского фронта). А 23 июня началась операция «Багратион», в рамках которой 159-я сд 5-й армии участвовала в Витебско-Оршанской, Вильнюсской и Каунасской операциях. В боях за освобождение Белоруссии и Литвы сержант Хайрутдинов в составе своего подразделения прошел около 400 километров. Во время наступления его орудие находилось непосредственно в боевых порядках пехоты, оказывая ей огневую поддержку.

Однополчане Хайрутдинова, отличившиеся в Маньчжурии, 1945 год

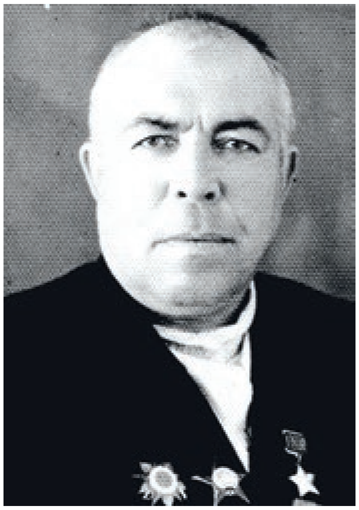

На склоне лет

28 июля войска 3-го Белорусского фронта с захваченных на западном берегу реки Неман плацдармов перешли в наступление в ходе Каунасской операции. 5-й армии предстояло ликвидировать каунасскую группировку противника. На следующий день при прорыве вражеской обороны в районе деревни Тауракемё расчет Мингаза эфенди уничтожил два станковых пулемета противника и при взаимодействии с другими орудиями подавил огонь одной минометной батареи, содействуя этим успеху стрелковых подразделений. За это наш герой был 2 августа награжден медалью «За боевые заслуги».

Заметим при этом, что в приказе командира полка ему придумали новое имя – Митас, которое будет указываться и в последующих наградных документах. Очередной из них появился довольно быстро, потому что сержант продолжал демонстрировать мастерство и мужество. В ходе перемещения по Литве артиллеристы отбивали встречные атаки гитлеровцев и уничтожали их резервы на промежуточных оборонительных позициях.

Так, в бою в районе деревни Вишпин 7 августа перешедший в контратаку противник при поддержке танков и батальона пехоты начал теснить наши подразделения. Но Хайрутдинов сжег один танк, потом подбил второй и уничтожил до взвода гитлеровцев. Через восемь-девять дней он вместе с коллегами по батарее около населенного пункта Крикис нейтрализовал атаку немцев силами 30 танков и самоходных орудий. Подпустив технику на расстояние прямого выстрела, сержант поджег два танка и отбросил выстрелами пехоту, нанеся ей существенный урон. Таким образом, за три дня боев Мингаз абый подавил огонь 15 огневых точек и уничтожил свыше роты гитлеровцев. Следует вспомнить и атаку фашистов в начале августа на красноармейские части, находившиеся в движении по дороге на Гришка-Буда. Наш герой прямо на дороге развернул пушку и открыл огонь по самоходкам и автоматчикам. При

В этом доме жил М.Х. Хайрутдинов, Новоякупово

этом была уничтожена одна самоходка и до взвода пехоты.

За ряд боев на территории Литвы сержанта М. Хайрутдинова 19 августа представили к званию Героя Советского Союза. Но и после этого он не знал удержу в сражениях. В том же месяце в районе Блювы-Войтышки его 76-мм пушка разбила три станковых и два ручных пулемета немцев, обеспечив овладение опорным пунктом и дальнейшее продвижение пехоты. А при отражении контратаки фашистов около Войтышки хайрутдиновцы уничтожили танк и до 20 их солдат. Эти действия командира орудия были отмечены 2-го октября орденом Красной Звезды.

Его храброе и умелое поведение в боях отмечал в послевоенных мемуарах бывший командир 159-й стрелковой дивизии генерал-майор в отставке Н.В. Калинин. Вот что он вспоминал о боях, происходивших перед выходом соединения на государственную границу СССР: «Я приехал в 558-й полк к подполковнику Волкову. У него в этот момент положение было, пожалуй, самое трудное. На позиции, занимаемые подразделениями, надвигалась новая танковая волна. Казалось, еще немного – и она своими гусеницами подомнет нашу пехоту, раздавит артиллерию, разметет тылы.

Но командир полка был спокоен. Он надеялся, прежде всего, на артиллеристов, которые его всегда выручали. Особо отличился в предыдущих боях командир орудия сержант Хайрутдинов. В районе населенного пункта Порубанок, под Вильнюсом, расчет Хайрутдинова уничтожил несколько танков и более роты пехоты противника. Тогда наша артиллерия отразила все атаки врага. И на этот раз обстановка совсем осложнилась. Свыше тридцати вражеских танков прорвались в тыл полка. Командир принял окончательное решение – ликвидацию оказавшихся позади нас «тигров» возложить на артиллеристов и тыловиков. В неравный тяжелый бой вступили артиллеристы.

На расчет сержанта Хайрутдинова шло несколько вражеских машин. «Огонь», – скомандовал сержант, когда до колонны осталось метров триста. От первого выстрела танк дрогнул, но продолжал идти, от второго – загорелся. Следующий снаряд попал в другой танк, который поднялся из

лощины и подошел ближе. Машина закрутилась на месте, и из башни повалил дым. Хайрутдинов вел точный огонь. А когда наводчика ранило, он занял его место и продолжал уничтожать вражеские машины. В этом бою расчет Хайрутдинова вывел из строя шесть танков и истребил более роты противника. Контратаки были отбиты».

Добавим лишь небольшое пояснение к словам комдива. Он описывает свое нахождение в одной из воинских частей дивизии – 558-м стрелковом полку, ряды которого усилили артиллеристами 597-го артполка, в том числе расчетом героя нашей статьи.

А потом пришла череда сражений в Восточной Пруссии. В январе 1945 года войска 3-го Белорусского фронта перешли в наступление в ходе Восточно-Прусской операции. 159-й стрелковой дивизии, введенной в бой с утра 14 января, была поставлена задача овладеть второй позицией и, развивая наступление в направлении населенного пункта Радшен (ныне село Веселово Нестеровского района Калининградской области), завершить прорыв главной полосы обороны немцев и обеспечить ввод танковой группы. Но на подступах к этому пункту бойцы залегли под сильным огнем врага, который велся из укрепленных домов на окраине. Быстро развернув пушку, Хайрутдинов подавил пулеметчиков и автоматчиков, чем способствовал овладению Радшеном. Уличный бой здесь 16 января длился меньше часа.

И на прусской земле герой нашей статьи эффективно вел огонь по военной технике и живой силе противника. 19 января при отражении контратаки на боевые порядки 631-го стрелкового полка в районе населенного пункта Ревизе артиллеристы Мингаза абый подбили два штурмовых орудия, уничтожили автоматическую пушку и рассеяли до взвода пехоты немцев. Командиром артполка сержант был представлен к ордену Отечественной войны I степени, но приказом командира 45-го стрелкового корпуса от 18 февраля награжден этим орденом II степени.

Зато спустя месяц он стал Героем Советского Союза, поскольку 24 марта был подписан Указ Президиума Верховного Совета СССР. Вместе с Хайрутдиновым Золотую Звезду и орден Ленина получил и его однополчанин, тоже командир орудия старший сержант А.А. Попов. До наших времен сохранились фотографии, на которых эти умелые и отважные артиллеристы сняты вместе.

Через пять дней 159-я сд вышла из боя. К концу дня 4 апреля она сосредоточилась в 15 километрах северо-западнее Кенигсберга. Здесь части два дня приводили себя в порядок и готовились к новым сражениям. 9 апреля Кенигсберг был взят, а 20 апреля 159-я стрелковая дивизия в составе 45-го стрелкового корпуса 5-й армии была выведена в резерв Ставки ВГК и затем переброшена на Дальний Восток в состав Приморской группы войск, преобразованной 5 августа в 1-й Дальневосточный фронт. По воспоминаниям упомянутого А. Попова, о победе над Германией бойцы узнали в районе Свердловска.

А сами они с 9 августа стали участниками еще одной войны – советско-японской. Расчеты Хайрутдинова и Попова в ходе Харбино-Гиринской операции осуществляли поддержку стрелковых подразделений при прорыве Волынского узла сопротивления противника и выходе к восточным отрогам хребта Тайпинлин. Наступая в условиях горнотаежной местности, соединения 5-й армии овладели крупным узлом дорог – станцией Пограничная, городами Мулин и Гирин, форсировали реки Мулинхэ и Муданьцзян, сыграв важную роль в разгроме ряда соединений Квантунской армии.

В конце сентября 1945 года 159-ю стрелковую Витебскую Краснознаменную орденов Суворова и Кутузова дивизию расформировали, в том числе и трижды орденоносный 597-й артполк. Ее личному составу за годы войны было объявлено семь

Новоякупово, 2008 год

На кладбище в Новоякупово

благодарностей в приказах Верховного Главнокомандующего. Возможно, все их получил и наш герой, прострошедший со своей пушкой ЗИС-3 и вернувшийся с берегов Тихого океана домой в звании старшины.

Помимо упомянутых наград на его гимнастерке сверкали медали «За взятие Кенигсберга», «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» и «За победу над Японией».

В Новоякупово инвалид II группы снова начал работать в колхозе, и вскоре Мингаза Хайрутдиновича избрали председателем коллективного хозяйства. В 1953 году по состоянию здоровья он оставил сей пост, но продолжал трудиться до пенсии на других участках колхозной деятельности. Вместе с супругой Мингаз абый вырастил и воспитал четырех дочерей и сына. Из них в живых (по данным лета 2019 года) осталась только Галия Мингазовна. А сам Герой Советского Союза скончался в родном селе 4 февраля 1970 года и там же похоронен. На его могильной плите почему-то выбит другой день рождения.

Земляки позаботились об увековечении памяти славного воина-артиллериста. Мемориальная доска установлена на доме, в котором он жил в Новоякупово. Имеется в селе и билборд о Мингазе абый, а в музейной комнате местной школы оформлена экспозиция о нем. Именем М.Х. Хайрутдинова названа детская школьная организация, и в учреждении проводятся мероприятия с привлечением родственников старшины и председателя. В наши дни у фронтовика насчитывается около 50 внуков, правнуков и праправнуков.

На аллее Героев в г. Абдулино рядом с памятником павшим бойцам оборудована плита с фамилиями всех 11 обладателей медали «Золотая Звезда» и трех полных кавалеров ордена Славы, уроженцев Абдулинской земли. Список Героев замыкает самарский абдулинец (по алфавиту).

Мемориальная плита около стелы павшим воинам в Абдулино

А у монумента Вечной Славы, открытого в Бугуруслане еще при жизни нашего героя и ставшего комплексом в 2004 году в связи с возведением рядом Мемориала Памяти (17 стел с фамилиями 7882 земляков – защитников Отечества), в день 65-летия Победы появилась аллея Славы, на которой установлены 12 стел с мемориальными табличками из черного мрамора с портретами Героев Советского Союза и двух полных кавалеров ордена Славы. Жители и гости города могут увидеть здесь и изображение Мингаза эфенди.

В переводе с арабского его имя имеет два значения: 1) светлый путь, 2) направление, цель. Нам неизвестно, считал ли обладатель этого имени свой путь светлым, ведь в его жизни были и темные периоды, судя по информации дочки-внучки. Но то, что он имел цель, позволявшую преодолевать преграды и лишения, – это бесспорно.

Как написал один из пользователей Интернета, откликнувшийся в числе других 50 человек на упомянутую публикацию внучки о своем бабае, «Героический у Вас дед, Ризида! Хлебнул испытаний по полной за свою жизнь. Молодец, все выдержал и вышел победителем!» Действительно, вечная память председателю «Красного уголка», успокоившему захватчиков в разных уголках континента и заслужившему «Золотую Звезду».

В День Героев Отечества в Новоякуповской школе

ОН ПОЛ-ЕВРОПЫ ПРОШАГАЛ, А ПОЛСТРАНЫ – ОБЪЕЗДИЛ

Почему-то во всех публикациях о Герое Советского Союза М.А. Ахмадуллине «затуманивается» место его рождения. Чаще всего используется такая фраза: «Родился в селе Урсалабаш, ныне Альметьевского района Татарстана». Про «ныне» – все правильно! Но когда будущий отважный воин появился на свет, не существовало ни Альметьевского района, ни Республики Татарстан, ни даже ТАССР. Зная это, некоторые авторы делают Мутыка эфенди уроженцем то Казанской губернии, то Уфимской. Хотя верный ответ лежит, по сути, на поверхности, так как село. Урсалабаш с середины XIX столетия и до конца весны 1920 года входило в Бугульминский уезд Самарской губернии, который потом частью своей вошел в состав только что образованной Татарской АССР. А Мутык Ахмедзянович родился 12 октября 1910 года и почти десятилетие был жителем земли Самарской.

Рашид ШАКИРОВ

Что он смог сделать за эти 10 лет? Успел вырасти не единственным ребенком в бедной крестьянской семье, стать учеником сельской начальной школы (в трудовой книжке позже напишут – образование начальное, 5 классов), остаться без умерших в 1918 году отца и мамы, войти иждивенцем в семью старшей сестры (так спустя годы Мутык написал в автобиографии). Видимо, именно сестра со своей семьей переехала в начале 20-х годов в только что созданную неподалеку от Урсалабаша деревню Салкын Чишма, хотя Альметьевская онлайн-энциклопедия в числе первых 20 переселенцев 1923 года называет отца героя нашей статьи и упомянутой сестры.

На ее иждивении парень находился 11 лет, трудясь конюхом, работником по найму и помогая в хозяйстве своей апа. А на 19-м году жизни он вступил в колхоз «Салкын Чишма», который вскоре послал его учиться на шестимесячные курсы счетоводов. Примечательным в жизни Мутыка стал 1930 год, поскольку он превратился в семейного человека и с августа начал осваивать профессию счетовода в коллективном хозяйстве.

Но через два года его призвали на срочную службу в Красную Армию, после увольнения в запас из которой молодой человек почему-то направился в Среднюю Азию и недолго трудился на одной из машинно-тракторных станций. Однако вскоре вернулся в родные края, и в середине октября 1934 года его назначили председателем колхоза «Салкын Чишма». Хозяйство было небольшим, поскольку проживало в деревне чуть более двухсот жителей, из которых работоспособными значились порядка половины.

Прошло два года, и председатель, сложив полномочия, снова отправился в путь по стране. На сей раз он выбрал северо-западное направление, а именно Ленинградскую область, где был бригадиром дорожных работ. Затем наш герой бригадирствовал в родном колхозе, а в 1938 году совершил второй вояж в Среднюю Азию и несколько лет трудится счетоводом в колхозах Таджикской ССР. Оттуда Ахмадуллин направился в другой конец Советского Союза и в начале 1941 года устроился бракером в Ефимовский леспромхоз Ленинградской области. По данным книги «Ленлес: годы становления и развития», условия работы и проживания сезонников в лесу были очень тяжелыми: барак на 40–50 человек, двойные нары, керосиновая лампа.

С апреля 1941 года Мутык был на военных сборах, находясь на которых он узнал о нападении гитлеровской Германии на СССР. Сразу после начала Великой Отечественной войны Ефимовский районный военкомат Ленинградской области призвал его в РККА и направил, судя по записи в военном билете, в 128-й саперный батальон. Эта часть входила в состав 71-й стрелковой дивизии 7-й армии Северного фронта, созданного на базе управления и войск Ленинградского военного округа.

М.А. Ахмадуллин (справа) с сослуживцем

В конце августа армия была передана Карельскому фронту.

Судя по информации сайта «Герои страны», Ахмадуллин сначала был занят на охране объектов Беломорско-Балтийского канала. В батальоне он находился до мая 1942 года, а потом его командировали на трехмесячные курсы младших командиров. С августа, после окончания курсов, Мутыка задействовали в боях на Карельском фронте, но в середине осени направили в Архангельский военный округ, где в Вологодской области формировалась 51-я инженерно-саперная бригада. В ней он стал командиром отделения во второй роте 3-го инженерно-саперного батальона и находился в этой должности и в названной роте до конца войны.

М.А. Ахмадуллин (крайний слева) с сослуживцами

Благодаря публикации В.С. Кованова от 2015 года «Боевой путь Кованова Сергея Владимировича», в которой он обобщил и оформил собранные отцом и его боевыми товарищами материалы о 51-й инженерно-саперной бригаде, а также другим документам мы имеем возможность представить и боевой путь героя нашей статьи в составе бригады.

В феврале 1943 года ее перевезли в г. Миллерово Ростовской области, а затем она, совершив пеший переход к излучине реки Северский Донец, поступила в оперативное подчинение 6-й армии Юго-Западного фронта и начала участвовать в боевых действиях по сдерживанию немецких частей. Саперы минировали подходы к реке и танкоопасные направления, несли дежурства на мостах и подрывали их при подходе противника. В летний период стабилизации фронта они строили дзоты, наблюдательные пункты, дороги, мосты и инженерные заграждения, проводили минирование переднего края обороны и в ее глубине. Один мост в районе г. Изюм сделали «невидимым» – на 5–10 см ниже поверхности воды.

Мост через Днепр в районе Аулы, октябрь 1943 года

А при возведении других мостов на Северском Донце были отмечены действия младшего сержанта Ахмадуллина, отделение которого, занятое на ручной забивке свай, выполняло нормы на 200–250%, невзирая на артиллерийский обстрел с немецкой стороны. Причем после испытания сооружений сваи, поставленные подчиненными Мутыка, не дали никакой осадки. За умелое руководство отделением при выполнении заданий, отличные показатели в работе, смелость и решительность нашего героя наградили медалью «За боевые заслуги».

Когда же в августе началось наступление наших войск, бригада обеспечивала их продвижение обезвреживанием минных полей в обороне гитлеровцев. Так, в районе городов Изюм и Чугуев было снято около 25 тысяч противотанковых и противопехотных мин. Кроме того, саперные батальоны помогали 1-й гвардейской армии продвигаться от Северского Донца к левому берегу Днепра в районе Днепропетровск – Днепродзержинск. При перевозке под вражеским огнем через Днепр бойцов, боеприпасов и продовольствия, а обратно – раненых саперы бригады использовали лодки, паромы и плоты.

Одновременно они за четверо суток соорудили мост протяженностью 922 метра через реку в районе населенного пункта Аулы. 25 октября по нему открыли движение, и в этот день был освобожден г. Днепродзержинск. В ознаменование этого события 51-й инженерно-саперной бригаде присвоили почетное наименование «Днепродзержинская». В освобожденном городе батальоны бригады провели основные работы по его разминированию. Только с одной домны металлургического завода саперы сняли 4 тонны взрывчатки.

С ноября бригада стала действовать в составе 46-й армии. Больших трудов стоило преодоление обороны противника в районе г. Кривой Рог, оборудованной траншеями и окопами в несколько рядов, минными полями и проволочными заграждениями, которые прикрывались артиллерийским, минометным и пулеметным огнем. К тому же действия наступающих войск осложняла осенняя распутица. Саперам бригады была поставлена задача – проделать проходы во вражеских заграждениях и пропустить по ним наших бойцов. Для успешного выполнения этой задачи в подразделениях бригады организовали тренировочные занятия. А в ночь накануне наступления саперы сделали требуемые проходы и после артподготовки заняли места на них, обозначив коридоры для красноармейцев. 22 февраля 1944 года части двух наших армий овладели Кривым Рогом. За участие в его освобождении, а также в освобождении крупного железнодорожного узла Апостолово 51-я инженерно-саперная Днепродзержинская бригада была награждена орденом Красного Знамени.

В начале марта саперы бригады вместе с войсками 46-й армии перешли в наступление в направлении реки Южный Буг. В ночь с 23 на 24 марта они обеспечили ее форсирование на трофейных переправочных средствах в районе Белоусовка – Арнаутовка. Здесь было переправлено несколько тысяч пехотинцев с вооружением, боеприпасами, продовольствием, и это способствовало развитию операции на правом берегу реки.

Что касается сержанта Ахмадуллина, то он вместе с отделением отличился на переправе около села Троицкое, соорудив под вражеским огнем паром из двух трофейных полупонтонов. Когда приток воды затопил причал, затруднив форсирование Южного Буга, Мутык получил команду – приподнять причал. Саперы вошли в реку и быстро справились с заданием, не прервав работу паро-

Мост через Дунай, январь 1945 года

Саперы наводят переправу через Дунайский канал, Вена, 1945 год

Саперы на подступах к Вене, 1945 год

ма. За это Мутык эфенди был удостоен второй награды – медали «За отвагу».

А через четыре дня началось новое наступление 46-й армии – к Днестру. Выйдя в апреле к реке в районе села Троицкое (не путать с селом у р. Южный Буг), саперы 1-го батальона бригады с помощью местного населения собрали ночью в плавнях 56 рыбацких лодок, а утром начали разведку мест возможных переправ через основное русло. Спустя несколько дней они перевезли сначала пехоту, а потом, соорудив на лодках паромы, – полковую артиллерию для захвата плацдарма.

На его территории саперы построили траншеи, укрытия и ходы сообщений. Для дальнейшего продвижения тяжелой техники на заболоченных местах был уложен настил из деревьев, соорудить который саперам бригады помогли регулярные части, а также дивизионные и полковые саперы. Передний же край обороны на плацдарме укрепили минными полями и заграждениями из колючей проволоки в несколько рядов. Только саперы 51-й бригады установили там 20 тысяч мин и около 70 фугасов. Противник неоднократно предпринимал весенне-летние попытки сбросить наши войска с плацдарма, но успеха не добивался.

По мере затишья на переднем краю обороны саперы бригады вели инженерные работы и в глубине наших позиций – строили дороги, мосты, наблюдательные и командные пункты. На одной из проток старого русла Днестра бойцы 3-го инженерно-саперного батальона, в котором служил и наш герой, за девять ночей (днем работы не велись из-за маскировки) соорудили

М.А. Ахмадуллин выступает в воинской части

подводный мост длиной 84 метра. Чтобы сбить с толку гитлеровцев, неподалеку строился и ложный мост – с шумом, стуком, разбросом стройматериалов. Поэтому ложный мост периодически испытывал на себе «внимание» вражеской артиллерии, а возведение подводного моста части вермахта прозевали.

Вызывало изумление это сооружение и у наших бойцов. Как вспоминал командир 1-го инженерно-саперного батальона 51-й инженерно-саперной бригады майор С.В. Кованов в статье «Через минные заграждения», опубликованной в сборнике «В боях за Молдавию» (книга 5-я), «Мост был готов 15 августа. В 23.00 к мосту прибыл бронетранспортер. Командир бригады полковник П.М. Пузыревскй дал указание командиру бронетранспортера двигаться на противоположную сторону протоки в направлении ориентира – двух зеленых фонарей. Вместо перил – два шнура. Командир бронетранспортера возмутился и сказал, что он не намерен топить машину. Тогда полковник Пузыревский дал команду: «За мной», а сам пошел в воду, ступая по настилу моста. За ним прошел и бронетранспортер».

Бойцы на ЗИС-5 со складной лодкой понтонного парка НЛП

Саперы ведут разведку минных полей около г. Яссы, август 1944 года

Возможно, что именно за сооружение этого моста, который через пять дней дал возможность нашим войскам быстро выйти на Пуркарский плацдарм в ходе начавшейся Ясско-Кишиневской операции, сержанта Ахмадуллина наградили орденом Красной Звезды. Ведь известно, что приказ о награждении был подписан 1 сентября 1944 года. К сожалению, на портале Министерства обороны РФ «Память народа» наградной лист на сей орден почему-то не демонстрируется, а у интернет-ресурса «Альметьевская энциклопедия» есть другая точка зрения: соплеменник получил орден Красной Звезды за возведение понтонного моста через Днестр.

Вид на село Урсалабаш

Вернемся, однако, в конец августа 44-го. Подразделения 51-й бригады в рамках упомянутой выше операции обеспечивали наступление 46-й армии с Пуркарского плацдарма (1, 2 и 3-й батальоны) и через Днестровский лиман (4-й батальон совместно с понтонерами и кораблями Дунайской военной флотилии). А в конце августа наши войска при непосредственном участии 51-й инженерно-саперной Днепродзержинской Краснознаменной бригады изгнали захватчиков с Украины, из Молдавии и перешли на территорию Румынии.

Саперы 51-й бригады участвовали в освобождении ряда городов этой страны, несли комендантскую службу на паромной и мостовой переправах через Дунай. В начале сентября после короткого отдыха бригада снова двинулась в путь. Переправившись через Дунай у г. Джуржу на паромах Болгарского и Румынского пароходств, она вошла в состав 2-го Украинского фронта (до этого в течение года находилась в составе 3-го Украинского фронта) и продвигалась по территории Румынии, а затем и Югославии.

С семьей в последние годы жизни

Встреча с родными М.А. Ахмадуллина в Сулеевской средней школе, 2020 год

Преодолев перевалы Южных Карпат, где саперы бригады восстанавливали разрушенные дороги и мосты, одновременно проводя разминирование, они в первых числах октября вместе с войсками 46-й армии вступили в Венгрию. Это было четвертое государство (после Румынии, Болгарии и Югославии), которое предстояло освободить от фашистов.

Через месяц боев 46-я армия вышла к Дунаю южнее Будапешта. Красноармейцы 51-й саперной бригады начали готовиться к форсированию. Прежде всего, надо было преодолеть восточный рукав реки, что и было осуществлено в ночь на 22 ноября. Переправу через рукав провели на лодках и понтонах без артподготовки, и она стала полной неожиданностью для противника. Затем саперам было приказано построить мост еще через один рукав Дуная – в районе г. Рацкеве. Они возводили его под ожесточенным огнем неприятеля. За четыре дня на район строительства было сброшено до 350 авиабомб. Этот мост позволил провести накопление войск на плацдарме, с которого предстояло форсировать основное русло Дуная. Его ширина из-за прошедших дождей увеличилась до 800 метров, а противоположный правый берег возвышался над рекой метров на 40.

Переправочные средства были заранее собраны и замаскированы бойцами бригады. Вот как, судя по записям в журнале боевых действий 3-го инженерно-саперного батальона, дальше развивались события во второй его роте, в которой, напомним еще раз, нес службу Мутык Ахмедзянович. 2 декабря эту роту придали 108-й гвардейской стрелковой дивизии 37-го стрелкового корпуса 46-й армии. Командованию роты поставили задачу: подготовить гребцов для переправки бойцов указанной дивизии, а при начале форсирования находиться не месте переправы в качестве резерва. Саперы роты подвезли девять мотоботов, а также 30 рыбацких и малонадувных лодок.

4 декабря была произведена разбивка бойцов 2-й роты по переправочным средствам, распределенным по трем переправам. На каждом из них старшим назначили сапера, который отвечал за посадку и высадку бойцов с личным оружием и пулеметами, а также за челночное движение своего плавсредства от берега до берега. Так, за переправой № 1 закрепили два бота на веслах, два мотобота и две НЛП (лодка-понтон наплавного легкого парка, способная переправлять до 50 человек). Старшим одной такой лодки-понтона из водоупорной фанеры стал М.А. Ахмадуллин. А поскольку в одиночку ему грести в этой махине было не под силу, в помощь сержанту выделили трех саперов: красноармейцев А.С. Вишневского, А.А. Карасева и А.Д. Парфилова.

За полчаса до начала 5 декабря саперы 2-й роты холодной и дождливой ночью приступили к переправке стрелков на правый берег в район населенного пункта Эрчи, находящегося в 20 км южнее Будапешта, с целью захвата плацдарма. С переправы № 1 первым рейсом ушли мотобот и две лодки НЛП, но неприятельским огнем мотобот и лодка НЛП были разбиты. К берегу приблизилась только лодка-паром Ахмадуллина с 18 бойцами дивизии, встреченная гранатами и перекрестным огнем из трех пулеметов, которые «работали» из первой траншеи в 40–50 метрах от кромки воды.

Это не позволяло Мутыку причалить к берегу, Тогда он, сняв шинель и сапоги, первым бросился в воду и, выбравшись на сушу, устремился к вражеской траншее с криком «ура!» Следом за сержантом покинули лодку и ворвались в траншею три его сапера, ведя автоматный огонь. А командир стрелкового взвода почему-то промедлил с аналогичным решением и вместе с 15 своими бойцами погиб прямо в лодке. На сушу смогли выбраться только два стрелка с ручным пулеметом. И вот такой десант из шести человек начал очищать первую траншею от солдат противника, действуя решительно, умело и дерзко.

Так, тройка рядовых-саперов подобралась к дзоту, уничтожила четырех фашистов около него, а потом, ворвавшись внутрь дзота, расправилась с пулеметчиком и захватила ящик с гранатами, которые пригодились при отражении контратаки 12 гитлеровцев. При этом все три Александра были ранены, но продолжали боевые действия.

В это время Ахмадуллин со стрелками пробивался по траншее левее места высадки, но вскоре осколки гранат лишили его поддержки бойцов дивизии. Забрав их станковый пулемет, он с помощью его и гранат продолжил зачистку траншеи от немецких солдат. По ходу движения Мутыку встретилась группка из шести венгерских военнослужащих, двоих из которых он застрелил, а четверых взял в плен. Вскоре наша пехота, пришедшая вторым рейсом на этой переправе, закрепила достижение четырех саперов, которые продержались в течение двух часов на вражеском берегу, и расширила их плацдарм.

До 18.00 5-го декабря вторая рота переправила через Дунай 252 гвардейца 108-й дивизии. А вот данные по 3-му инженерно-саперному батальону в целом на то же время: перевезено за 37 рейсов 327 чел., боеприпасов – 1300 кг, пулеметов и ПТР – 25, пушек – 6, минометов – 7, раненых – 18, пленных – 4 (между прочим, это те самые венгры, которых пленил наш герой). После этого рота занялась ремонтом плавсредств, так как большинство из них пострадало при форсировании. Например, на переправе № 1 противник огнем вывел из строя пять переправочных средств из шести (остался один бот).

К исходу 6 декабря переправленные 51-й бригадой бойцы захватили плацдарм шириной 18 км и глубиной 4 км. Но затем продвижение застопорилось. Лишь по мере накопления наших войск на правом берегу Дуная через две недели началось новое их наступление. К концу месяца 46-я армия окружила Будапештскую группировку врага. Противник неоднократно пытался деблокировать ее, поэтому саперы бригады прове-

Мемориальная доска на доме, в котором жил М.А. Ахмадуллин, Альметьевск

Могила М.А. Ахмадуллина на городском кладбище Альметьевска

Бюст М.А. Ахмадуллина в Альметьевске

ли минирование танкоопасных направлений. А часть ее подразделений строила мост через Дунай выше Будапешта, что улучшило снабжение войск 46-й армии боеприпасами и продовольствием. Мост длиной 225 метров был сооружен за 42 часа.

13 февраля 1945 года войска 2-го и 3-го Украинских фронтов разгромили окруженную группировку и овладели Будапештом. Всех отличившихся при освобождении венгерской столицы бойцов наградили медалью «За взятие Будапешта», в том числе и нашего героя. А 24 марта указом Президиума Верховного Совета СССР ему присвоили звание Героя Советского Союза с вручением ордена Ленина и медали «Золотая Звезда». Так оценили действия самарского урсалабашевца при форсировании Дуная. Отмечены были и его саперы: Вишневский стал кавалером ордена Красного Знамени, а Парфилов – ордена Отечественной войны II степени (документ о награждении Карасева найти не удалось).

Призеры этапа Кубка Победы, посвященного памяти М.А. Ахмадуллина, 2020 год

У бюста М.А. Ахмадуллина и памятника погибшим на войне сельчанам, Урсалабаш, 2005 год

Тем временем батальоны 51-й бригады вместе с войсками 46-й армии перешли в наступление на венском направлении. Саперы расчищали путь пехоте от завалов из бревен, бетонных блоков и камней, вели разминирование, восстанавливали дороги, мосты, форсировали реки. В очередной раз пришлось обеспечивать преодоление водной глади Дуная, на сей раз – с помощью наведения переправы, что позволило 46-й армии выйти к австрийской столице с севера. Одновременно войска 3-го Украинского фронта наступали на Вену с юга и запада. Начался штурм города, и 13 апреля Вена была очищена от фашистов.

День Победы 51-я инженерно-саперная Днепродзержинская Краснознаменная, орденов Суворова и Кутузова бригада встретила северо-западнее Вены в городке Флоридсдорф. Но на этом война для нее не закончилась, поскольку две дивизии СС не сложили оружие, а стали отходить на запад, чтобы сдаться американцам. Пришлось войскам 46-й армии и подразделениям бригады преследовать противника до чешского города Ческе-Будеёвице. Преследование завершилось лишь вечером 11 мая.

По информации сайта «Герои страны», летом Мутык эфенди удостоился чести стать участником Парада Победы, прошедшего на Красной площади Москвы 24 июня 1945 года.

А в июле началась демобилизация воинов из РККА и возвращение их на родину. 46-я армия отправилась домой своим ходом, и в ее авангарде двумя колоннами двигались подразделения 51-й бригады, которые вели разведку, выбирали безопасные маршруты и места стоянок, оперативно приводили в порядок дороги и мосты, а при необходимости занимались разминированием территорий. Бойцы прошли по дорогам Чехословакии и Австрии, Венгрии и Румынии, через Трансильванские Альпы. При развернутых боевых знаменах они перешли государственную границу СССР и в сентябре расположилась в районе Одессы. Здесь 25 сентября 46-ю армию и ее части расформировали, в том числе и 51-ю бригаду, личному составу которой Верховным Главнокомандующим за годы войны было объявлено 15 благодарностей.

В середине осени старший сержант Ахмадуллин вернулся на малую родину и 10 ноября был назначен заместителем председателя исполнительного комитета Альметьевского районного Совета депутатов трудящихся. Председателем исполкома тогда был Х.С. Сабиров – также уроженец Самарской губернии, имя которого с 2006 года носит одна из улиц Альметьевска. Но в 1948 году Мутык Ахмедзянович решил оставить сей пост, так как понял, что для успешной деятельности ему не хватает знаний. Он обратился в обком партии, и просьбу Героя удовлетворили. Ахмадуллин стал работать помощником председателя местной кооперативной артели «Труд».

Однако, через два года Мутык эфенди решил, как и в довоенное время, совершить очередной вояж в дальние края и уехал трудиться на Дальний Восток. В течение трех лет он работал на предприятиях Амурской области. Вернувшись в 1953 году в Альметьевск, устроился экспедитором в отдел технического снабжения только что созданного строительного управления № 2 тре-

ста «Татнефтепроводстрой». Затем в декабре 1956 года был принят на работу слесарем-инструментальщиком 3-го участка районного энергетического управления «Уруссуэнерго».

Следующим летом «Уруссуэнерго» и «Казэнерго» были объединены в энергетическое управление Татсовнархоза (после его ликвидации – в РЭУ «Татэнерго»). Вскоре электросетевое предприятие «Уруссуэнерго» перебазировалось в Альметьевск и стало именоваться Альметьевским управлением электросетей. С апреля 1958 года М. Ахмадуллин стал в нем старшим товароведом отдела технического снабжения.

Это было последнее место трудовой деятельности нашего героя, привыкшего качественно исполнять не только военные приказы, но и задания-поручения мирных дней. Так, за 1964–1967 годы в его трудовую книжку были занесены семь поощрений: награждение тремя почетными грамотами, ценным подарком, занесение на Доску почета и объявление благодарности (запись № 4 прочитать уже невозможно).

На следующий день после празднования 22-летия Победы Мутык абый уволился из Альметьевских электрических сетей (так они стали называться с октября 1964 года), но через полтора месяца его снова приняли на ранее занимаемую должность, и на пенсию он ушел в конце мая 1969 года.

Видимо, работать и далее не позволяло здоровье. По словам Л.А. Загретдиновой, правнучки его двоюродной сестры, после декабрьского «купания» под пулями в Дунае у Ахмадуллина было тяжелейшее воспаление легких. А если вспомнить девять ночей в августовской воде Днестра при сооружении упомянутого ранее подводного моста, мартовское приподнимание причала на Южном Буге, ручную забивку свай для мостов на Северском Донце, а также то, что саперы 51-й бригады обеспечили в ходе войны переправу войск через 13 рек, то неудивителен факт затрудненного дыхания Мутыка абый в зимнее время и часто «навещавших» его бронхитов.

18 декабря 1974 года он скончался и похоронен на Альметьевском городском мусульманском кладбище. В память о Герое Советского Союза в его родном Урсалабаше установлен бюст М.А. Ахмадуллина, а единственная улица этого села носит его имя. Бюст Героя можно увидеть и на территории мемориала Великой Отечественной войны в городском парке Альметьевска, а на одном из домов «нефтяной столицы» РТ, в котором жил Мутык Ахмедзянович, имеется мемориальная доска. Есть в Альметьевске и улица Ахмадуллина. В МОУ «Сулеевская средняя общеобразовательная школа имени Галеева Рината Гимаделисламовича» Альметьевского муниципального района РТ создан уголок, посвященный Мутыку эфенди. Там представлены личные вещи отважного сапера, документы и фотографии. А в Пантеоне Героев парка Победы г. Казани установлена его мемориальная табличка.

Отрадно то, что монументалистикой дело сохранения памяти о соплеменнике не ограничивается. Так, в год 75-летия победного окончания Великой Отечественной войны МАУ «Конноспортивная школа» Альметьевского муниципального района провела многоэтапный турнир по конному спорту памяти героев сражений той поры. Этап Кубка Победы, прошедший 1–2 февраля, был посвящен памяти Героя Советского Союза Мутыка Ахмедзяновича Ахмадуллина. Двухдневные соревнования собрали десятки спортсменов, которые разыграли семь комплектов наград.

Тремя днями позже в музее сулеевской школы состоялась встреча учеников с родственниками Мутыка абый: сыном Маратом и его женой Зинфирой, двоюродным братом Б. Хафизовым, двоюродными сестрами С. Ахмадуллиной, Г. Курычбаевой и Р. Якуповой.

Стенд в музее Сулеевской средней школы

А 13 февраля 2021 года на городском ипподроме г. Альметьевска прошла военно-историческая реконструкция «Подвиг сапера», приуроченная к 76-й годовщине окончания Будапештской стратегической наступательной операции, в ходе которой и совершил подвиг М.А. Ахмадуллин. Более 160 любителей военной истории из Татарстана и соседних регионов России приняли участие в ней.

Одним словом, и вновь продолжается бой – холостыми патронами, но настоящим стрелковым оружием, на фоне военной техники времен войны и в аутентичной форме одежды. В отчетах об этой реконструкции не указано, чем завершалось действо. Рискну дать совет организаторам – предусмотреть исполнение «Солдатской песни» на слова М. Дудина и музыку В. Соловьева-Седого. Есть там строчка про нашего героя: «Мы прошли с тобой полсвета». Оттолкнувшись от нее, можно сложить и строфу о Мутыке Ахмедзяновиче:

Он прошагал по пол-Европе,
В делах объездил полстраны.
Вздымал мосты, стрелял в окопе,
Геройской не прося судьбы.

Но благодаря и его совместным с сослуживцами боевым действиям состоялось то событие, о котором однофамилица нашего героя, известная поэтесса Б.А. Ахмадулина, смогла написать такое четверостишие:

На площади, чья древняя краса
Краснеет без изъяна и пробела,
Исторгнув думу, прянул в небеса
Вздох всей земли и всех людей –
Победа!»

ОЛЫ ҖАНЛЫ ШӘХЕС УЛ

Таза гәүдәле, батыр кешеләргә халык элгәредән олы хөрмәт күрсәтеп, аларны үзенең төп ышанычы, таянычы, дип санаган. Хәзерге Сабан туе бәйрәмнәрендәге көрәш батырларын зурлау – ул тарихыбызда борынгыдан сакланып килгән матур бер йола.

Фәрид ШИРИЯЗДАНОВ

“Батыр” сүзен телгә алганда бирексездән тораштан кыеп ясагандай таза гәүдәле Нәби абзый күз алдына килә. Ул Кошки районындагы Иске Фәйзулла (Иске Җүрәй) авылында туып-үскән һәм үз гомеренә шунда яши.

Тумыштан таза гәүдәле, Сабан туйлары батыры булса да, ул – гади, тыйнак, әдәпле һәм гадел кеше. Кем генә аңа ярдәм яисә киңәш сорап мөрәҗәгать итмәсен, ул беркемне дә игътибарсыз калдырмый, кулыннан килгәнчә ярдәм итәргә һәрвакытта әзер тора.

Бәлки: “Андый кешеләр булмый, бигрәк тә хәзерге буталчык заманда!” – диючеләр дә булыр. Бәхетебезгә, сирәк кенә булса да, андый кешеләр дә бар шул әле арабызда.

Башка күп кенә балаларныкы кебек, Нәби абзыйның әтисе дә сугышта һәлак була. Әнисе берүзе биш баланы үстереп, аякка бастыра. Аларга җитеннән тукыма тукып, шуннан ыштан-күлмәк тегә. Тукланган төп ризыклары черек бәрәңге һәм алабута ипие булса, әле алары да туйганчы ашарлык булмый бит ул чакта!

Нәби абзыйның укырга зур теләге булса да, бер класста берничә ел укырга туры килә, чөнки кыш көне өстенә һәм аягына кияргә кием булмау сәбәпле, ул мәктәпкә йөри алмый.

Нәби абзыйны һәм аның замандашларын “Сугыш балалары”, дип йөртәләр. Болар – корычтай чыныккан, каты буынлы токым кешеләре. Сугыш авырлыклары нык изүенә карамастан, алар – тыныч холыклы, бай табигатьле кешеләр, хезмәт батырлары булып яшәделәр һәм яшиләр.

Сөякләре, буыннары ныгымаган балаларга сугыш елларындагы һәм аннан соңгы бөтен авырлыкларны үз җилкәләренә алып, аяусыз эшләргә туры килсә дә, алар хәрабәләр хәлендәге таушалган илне торгызып, аякка бастыра алдылар. Нәби абзый Нуретдинов – шуларның берсе.

Тугыз яшеннән җитмеш икегәчә эшләсә дә, ул әле дә исән, авылда яши. Аңа хәзер сиксән өч яшь.

– Нәби абзый, авылыгыздагы бар халык - карты да, яше дә сезне хөрмәт итеп яши. Моның сере нидә? Физик яктан таза булгангамы?

– Мин үз гомеремә кешеләргә юк-барга бәйләнеп, гаугалашып йөрмәдем. Аллаһыга шөкер, барыбыз да бердәм булып, ярдәмләшеп, дус һәм тату яшәдек. Авырлыклар кешеләрне берләштерә. Кемгәдер ярдәм итүдән мин һәрвакытта ниндидер канәгатьлек таба идем. Рәхмәт сүзләре ишетүгә, гел куанып, рухланып яшәдем.

Гомумән, үз гомеремә һәр эшне мин чын күңелдән, аннан ямь һәм тәм табып эшләдем. Нинди генә эшкә алынсам да, аны зур җаваплылык белән башкарырга тырыштым.

Яздан - тракторда, көзен - комбайнда, ә кышын фермада эшләдем. Кайда эшләсәм дә – сынатмадым. Авыл кешесе – ул киңкырлы хезмәт иясе. Мал асрауның да, җир эшләренең дә барлык нечкәлекләрен ул кечкенәдән өйрәнеп, эштә чыныгып үсә.

Авыл хуҗалыгында һәр эшне бары тик чын күңел биреп, үз вакытында һәм бөтен нечкәлекләрен белеп башкарганда гына, кылган эшләрең уңышлы була.

Чәчү һәм урып-җыю вакытларында аеруча зур җаваплылык таләп ителә. Анда бит тәүлекләп, күз дә йоммыйча, эшләргә туры килә. Дөрес, монда да төрле хәлләр, төрле кешеләр була. Мәсәлән, бервакыт минем белән янәшәдә сөрүче тракторист ял итәргә яткач, төн буе йоклады. Ә мин бертуктамый сөрдем һәм җиде гектар норма урынына унсигез гектар сөреп ташлаганмын.

Иртән учётчик килгәч: “Нишләргә, хәзер норманы арттырып, тариф ставкасын киметәчәкләр бит!” – дип ах итеп, минем эшнең яртысын шул йоклаган кеше исәбенә язды.

Мондый хәлләргә, орден-медальләрнең башкаларга бирелүенә дә мин тыныч карарга тырыштым, гаугалашып йөрмәдем. Аллаһыга шөкер, исәнлекне мул биргәнгә, һәр эшне батырып, җиренә җиткереп эшләдем. Үз гомеремә шуннан ямь һәм тәм табып яшәдем.

– Элгәреге заманны хәзергесе белән чагыштырганда, нәрсәләр әйтә аласыз?

– Без үскәндәге актив тормыш барган вакытларны мин гел сагынып телгә алам. Анда без авырлыкларны бергә җиңеп, тапкан малның кадерен белеп, ирешкән уңышларга куанып яшәдек. Безнең кайгыларыбыз да, шатлыкларыбыз да һәрвакытта уртак булды.

Элгәре авылда бер-береңә ярдәм итү изгелек санала иде. Авыл халкы бер гаиләдәй, туганлашып, дус һәм тату яшәде. Кызганыч ки, хәзер боларны сагынып сөйләргә генә калды. Шул ук халык хәзер бер-берсеннән читләшеп, бикләнеп яши, чит-ят кешеләр сыман. Ярдәмләшү һәм үзара дустанә мөнәсәбәтләр дә сүрелә, туганлык җепләре дә какшый бара.

– Һәр ир бала кечкенәдән таза, көчле, гайрәтле булырга тырыша. Балачактан ярышып, көч сынашып үсәләр. Әтәчләнеп, бәргәләшкән вакытлар да була. Үсмер һәм егет чакларда болар сездә ничек булды?

– Беренчедән, без үскәндә көчне кая куярга аптырауларга урын юк иде. Безнең иң зур хыялыбыз – туйганчы ипи ашау, ә авыр эштә интеккәндә туйганчы ял итү булды.

Үскәндә тормыш нинди авыр булса да, кечерәк чакта төрле уеннар уйнарга да җае чыга иде. Яз көннәрендә җир ачылган урыннарда әле көрәшеп тә ала идек. Ни дисәң дә, яшьлек ул барыбер үзенекен итә шул. Тик үчләшү, усаллык саклаулар булмады. Бәхәсләшеп, тарткалашып алсак та, шундук дуслаша идек.

Ә инде үсеп җиткәч, төрле Сабан туйларында көч сынашырга да туры килде, батыр калган чаклар да күп булды, – дип сөйләде милләттәшебез.

Хәзерге вакытта сугыш ветераннары бик аз калды. Инде “Сугыш балалары”ның сафлары да торган саен сирәгәя бара. Кызганыч ки, алар белән бергә татар халкына хас булган матур сыйфатлар кимеп, матур гореф-гадәтләребез дә үзкыйммәтен югалта бара. Телебез дә югалу юлына баскан хәлдә.

Милләтебезнең терәге булган өлкән буын кешеләре китү белән бергә, халкыбызда элгәре тупланган чын татарлык рухы да сүнә бара сыман.

Алардагы тормыш тәҗрибәсе, гаделлек, акыл тирәнлеге, яшәүнең кадерен белеп, киләчәкне кайгыртып яши белү урынына хәзерниләр килер икән соң?!

Бу хакта әңгәмә корганда, Нәби абзый сүзен дәвам итте.

– Тормышта нинди генә авырлыклар очрамасын, без аларның барын да җиңдек һәм матур яшәдек. Ятимлек каһәрлегенә дә бирешмәдек, бердәм булдык. Элгәре заманнардан бирле, авырлыклар килгәндә, халык кайгы-хәсрәтләрне киңәшеп, бергәләшеп җиңгән.

Кызганыч ки, хәзерге вакытта авылны берләштереп, эш белән тәэмин итеп торган колхоз таркалды. Чарасызлыктан халык аптырауда калды.

Берләшеп, киңәшләшеп, киләчәкне кайгырту, өстебезгә ишелгән бәладән котылу юлларын эзләү урынына халык таркауланды, үзара дошманлык көчәйде. Авыл картайды. Буш өйләр торган саен арта бара.

Бала тудырып үстерүгә сәләтле яшьләр дә юк дәрәҗәсендә.

Бар булган яшь көчләр, тормыш алып барырга сәләтле кешеләр авылдан читтә таралып яшиләр. Алар арасында да үзләре туып-үскән авылның киләчәген кайгыртуга әзер булучылар күренми, – диде ул.

Хәзерге көндә Иске Фәйзулла авылының үткәннәре, бүгенгесе һәм киләчәге турында китап булдыру юлында актив эшчәнлек бара. Һәрнәрсәгә аек күз, гадел караш белән карый белүче, күпне күргән һәм белгән Нәби абзый бу юлда зур ярдәм күрсәтә.

Үткәндәге совет чоры турында нинди генә яман сүзләр булмасын, ул – коточкыч авырлыкларны җиңеп, илебез үсеш алган һәм дөньядагы иң бөек дәүләтләрнең берсенә әверелгән заман!

Ни дисәң дә, андагы тәрбия халыкны бердәм, бер-берсенә ихтирамлы, намуслы, гадел һәм ярдәмчел итүгә юнәлгән иде. Ул чакта халык киләчәккә ышаныч, якты уйлар белән яшәде.

Нәби абзый – менә шул якты йөзле, чиста күңелле кешеләр яшәгән заманны исебезгә төшереп торучы әчтәлекле гомер кичергән олы җанлы бер шәхес.

НА СТРАЖЕ ИНТЕРЕСОВ ГОСУДАРСТВА

У любого государства всегда первостепенной задачей была забота о своей безопасности, то есть защита его целостности от посягательства внешних и внутренних врагов.
Считалось, что власть и право управлять людьми – дается Всевышним Создателем. А корона в виде круга с устремленными вверх острыми концами означала объединение народа вокруг правителя. Ее, как символ власти, священнослужители надевали на голову избранного правителя от имени Всевышнего.

Фарид ШИРИЯЗДАНОВ

Вследствие этого властителя окружали ореолом святости. При этом идти против власти считалось смертным грехом перед Богом и преступлением против естества.

Следовательно, любить и почитать свою родину, заботиться о ее безопасности всегда считалось почетной обязанностью каждого гражданина и источником патриотизма.

Во все времена и на протяжении всей истории России существовали службы, призванные защищать царских особ и само государство. Естественно, при любой власти к этой службе привлекались самые достойные, преданные граждане. Их самоотверженность и героизм не всегда предавались огласке, в иных случаях даже навсегда оставались государственной тайной.

Но многие из них, находясь на заслуженном отдыхе, живут рядом с нами – простой, обыденной жизнью. Правда, от них крайне трудно узнать что-либо об их деятельности в прошлом, хотя уже о многих, даже более серьезных вещах говорят и пишут открыто.

Работников системы службы безопасности долгие годы называли чекистами. Их службу окружали ореолом романтизма, хотя за этой ширмой пряталось столько тайн, ради сохранения которых люди даже жертвовали собой.

Ниже разговор пойдет о подполковнике ФСБ в отставке **Ireke Шабибовиче Мустаеве.**

– Начнем с самого начала: где родились, выросли и учились?

– Родился я в небольшой деревне Старое Фейзуллово Кошкинского района Куйбышевской области. Отец был простым колхозником, а мать – учительницей. Хотя время было нелегкое и страна еще только набирала темпы в своем развитии, жизнь тогда была насыщенной, интересной, люди жили с надеждой на будущее.

– В то время нравственному, трудовому и патриотическому воспитанию детей придавалось исключительное значение. Более того, все, что происходило тогда вокруг, оказывало серьезное влияние на формирование достойных граждан.

Например, кинофильмы, книги и радиопередачи – все они проповедовали добро, взаимоуважение между собой, патриотизм, уважение добрых традиций, честность, справедливость, любовь к труду и другие общечеловеческие ценности. Это было время романтиков и мечтателей.

А как случилось, что оказались на службе в органах безопасности?

– Я мечтал стать летчиком. Но, к сожалению, не получилось. Затем, после службы в армии, я хотел идти учиться на юридический факультет. Но для этого было необходимо служить в органах милиции, что я и сделал.

Когда, проработав в милиции, я собрался пойти на юридический, мне предложили поступать в Высшую школу КГБ. Я сдал экзамены и прошел по конкурсу. Было конкретно предложено специализироваться по Китаю. Хотя мне хотелось пойти на турецкий, пришлось подчиниться и согласиться.

– В силу понятных причин вы не особенно любите говорить о прошлой работе в органах ФСБ. Если можно, хотя бы вкратце, особо не вдаваясь в подробности, расскажите о своей работе, от которой напрямую зависит безопасность государства. Итак, какие самые яркие воспоминания остались о годах учебы в сельской школе, а затем в Высшей школе КГБ в Москве?

– Запомнился самый первый приход в школу и теплый солнечный сентябрьский день, запах свежевыкрашенных парт, шелест березовых листьев в школьном саду.

А в Москве – напряженный учебный ритм, культпоходы в театры и кино, практические занятия по спецдисциплинам, встречи со знаменитыми ветеранами-чекистами.

– Какие новые навыки выработались за годы учебы в Высшей школе КГБ и в каком направлении сформировалось ваше мировоззрение? Что пришлось менять в плане привычек и убеждений?

– Пришлось личную жизнь и собственные интересы подчинить требо-

ваниям службы и работы. Нас учили принципу «сначала думай о Родине, о работе, а потом о себе».

– Вы дали присягу при одном государстве, обязываясь защищать его целостность, идеалы. Какие чувства пережили, будучи вынужденным служить совсем другому строю, в другом государстве?

– Присягу я принимал солдатом на срочной службе в 1974 году. Присягал Родине, а не государству. Служил тоже Родине, а ее не выбирают. Она одна.

– Поскольку по специализации вы китаист, приходилось ли глубоко изучать быт, культуру, язык, традиции, верования и национальные особенности этого народа? Какие аналогии можно привести по сравнению с нашими народами и какие у них разительные отличия? Какой у них менталитет? Что можно перенять у них, а от чего оградить себя?

– Китайцы – народ многонациональный, как и россияне. Они отличаются трудолюбием, сплоченностью, упорством в достижении цели, любовью к своей Родине, знанием своих корней и уважением свих предков. Отличаются готовностью пожертвовать собой ради интересов Родины, которой фанатически преданы. Мы с ними во многом схожи, но россияне часто ставят личное выше общественного, мы любим «поговорить, а не поработать» и готовы «разрушить все до основания», хотя не всегда понимаем, а что же делать потом.

Мы легко поддаемся пустой болтовне, ошибочно принимая ее за истину. Любим критиковать, а не созидать. Нам много чему можно поучиться у китайцев. Но перестройку мы начали без учета их опыта, а зря. Они серьезно взялись за экономику, а идеологию не тронули.

Основные верования у них – буддизм, джайнизм и конфуцианство. Если мировые религии «экстравертны», то есть мысли европейцев и других обращены ко Всевышнему создателю и вера основана на исключительной покорности Ему, то у китайцев вера «интровертная». То есть она обращена вовнутрь человека. Китайцы считают себя частью, «клеточкой» божества. При этом их главная цель заключается в достижении совершенства, то есть приближении к божественной сущности.

Поэтому у них не только психология, мировоззрение и образ мышления устроены по-другому, но и образ жизни, физиология и даже медицина совсем другие.

– Ваша работа была связана с исключительным риском. Можно привести несколько примеров?

– Жизнь непредсказуема и состоит из сплошных неожиданностей и сюрпризов, порой требующих мгновенной реакции. Упустил шанс – проиграл. Более того, возможно, тут даже может случиться трагедия. А среагировал вовремя – можешь обрести удачу или избежать беды. Определенный риск существует всегда и во всем. Например, у моряков, летчиков, врачей, строителей и так далее. Безусловно, в нашей работе риска намного больше. Если у других существует конкретный план работы, они четко знают что, когда и как делать.

Во время работы на Балтике

А работа контрразведчика непредсказуема. И риска тут намного больше, так как от твоих действий зависит безопасность страны и ты воюешь с незримым врагом и без линии фронта. Тут от степени твоей чуткости и ответственности зависит слишком многое.

– Приходилось ли участвовать в разработке или осуществлении операций по борьбе с организованной преступностью, терроризмом, наркобизнесом, коррупцией, контрабандой, экстремизмом, вооруженными формированиями, преступными организациями, экономической, информационной или другой диверсионной деятельностью?

– Операции – это громко сказано. Операции разрабатываются группой специалистов. Про себя могу сказать, что геройств особых не совершал (не было необходимости). Геройство – это действие, пограничное с жертвенностью, безысходностью. Это поступок, когда по-другому нельзя, иначе проиграешь ты и проиграет дело, проиграет Родина. Тогда можно жертвовать собой, чтобы не опозорить себя, свое имя, своих будущих (и настоящих) детей, внуков, правнуков и т. д.

А в целом работа была связана с обеспечением государственной безопасности России, куда входит борьба со всеми вышеперечисленными разновидностями преступлений.

Скажу честно – риск был всегда, так как служба чрезвычайная. Могу привести один пример. В 1990-е годы приехала группа работников МВД из Москвы на автозавод города Тольятти получать автомобили. Понятно, что разгул преступности в стране в те годы был на пике. Тогда даже они обратились к нам и попросили наших сотрудников сопроводить их до безопасной зоны.

– Находчивость и умение выйти из критической ситуации были неотъемлемой частью вашей профессии. Часто ли это происходило?

– Думать головой, но при этом еще и опираться на интуицию, то есть прислушиваться к внутреннему голосу и как бы посоветоваться с самим собой должен уметь каждый разумный человек. А аналитическое мышление и умение полагаться на интуицию всегда должны присутствовать в действиях контрразведчика.

– В критические моменты интуиция порой за доли секунды подсказывает единственно верное решение, до которого умом можешь и не дойти. Интуиция – это подсказка души, это из области божественного.

– Существуют ли способы развивать интуицию или какие-то тренинги в этом направлении?

– Мы часто слышим умное изречение: «Душа обязана трудиться!» Душа, как и тело человека и его ум, нуждается в тренировках, в уходе за ней и подпитке. Душа – это центр, то есть эго человека. А тело – лишь сосуд, в котором она хранится. Так что тело только обслуживает ее и лишь благодаря душе живет и тело человека и он сам.

«Психо» – на греческом означает «душа». «Психология» – наука о деятельности души. В подготовке сотрудников службы безопасности особую роль играет наука психология.

А интуиция – продукт деятельности души. Интуиция, основанная на высоком профессионализме, является определяющим в работе контрразведчика. Без нее ты «планктон». Существуют и разные способы, тренинги ее развивать. Главное – любить и уважать свою профессию, идти с утра на работу (службу) с радостью. Если через силу идешь, и душа не тянет, то и интуиция не поможет.

– Считаете ли свою профессию романтичной? Почему?

– Наверное, да. Романтики там хватает. Но больше это кропотливая, дотошная, скрупулезная, требующая большого терпения и профессионализма работа.

– Как можно из кажущихся мелочей делать серьезные умозаключения?

– Просто. Иногда мелочи решают все. Или почти все. По-другому, мелочей в жизни, особенно в работе КГБ-ФСБ, не бывает.

– С какими службами приходится тесно сотрудничать сотрудникам ФСБ?

– Практически со всеми службами и ведомствами. Так как контрразведчику есть дело до всего. Даже по кажущейся мелочи он обязан предвидеть угрозу или опасность и быть готовым предупреждать их. Для этого нужно иметь аналитическое мышление, то есть уметь выстраивать картину предстоящей опасности и увидеть невидимое по еле заметным мелочам.

– Вы работали на сопредельной территории с Китаем. Работали и в Самаре. В чем заключалась ваша задача там и тут?

– И там и тут – обеспечить на доверенном тебе участке безопасность страны, Родины. Но с китайцами посложнее. У них другая психология и другой менталитет. Никогда не узнаешь, что прячется за их слащавой улыбкой и показной приветливостью. При этом патриотизм у них развит до уровня фанатизма. Они выносливы, неприхотливы и чрезвычайно стойкие. Поэтому подход к ним надо иметь особый.

– Как работалось в смутное время?

– Когда страна теряет свою управляемость – всем тяжело. А тем, чья служба основана на чести и на долге перед родиной – особенно.

Понимать и пережить то, что не туда идет страна, не те вопросы ставятся во главу угла и второстепенное становится почему-то главным – очень тяжело.

«А как же будут жить наши дети и внуки? Почему же «с помоями выкинули и здорового ребенка?» Почему получилось так, что один человек смог повернуть такую мощную страну непонятно куда? Неужели у руля не было здравомыслящих людей?» – понимать это нам, кому была доверена защита страны от всевозможных угроз и то, что она идет к пропасти, было особенно тяжело.

Дочери Эльмира и Венера

– Существуют ли в вашей работе взаимовыручка, чувство служебного братства или все столь изолированно, отдаленно?

– Взаимовыручка, чувство служебного долга и товарищества, конечно же, существуют. Но до определенных границ. Пока они не мешают работе. В любой работе имеются свои особенности. Иногда конкретику своей работы должен знать только конкретный сотрудник. В некоторых случаях – еще его руководитель. Понятие «конспирация» не зря придумано, оно писано, как и Устав, кровью и большими потерями.

– Какое бы наименование ни носила служба безопасности государства, вашего брата всегда называли и называют чекистами. Какой смысл вы вкладываете в это название, как его воспринимаете и интерпретируете?

– Вопрос, конечно, еще тот… С подтекстом. Если коротко, то тут нужны «холодная голова, чистые руки и горячее сердце», как сказали отцы-основоположники этой службы. Я бы еще добавил «высокий профессионализм, глубокое знание особенностей работы, непоколебимость, готовность на жертвенность ради интересов Родины, которые всегда выше личного, и неподкупность».

– Какое ваше отношение к своей малой родине, к своему народу, его прошлому, настоящему и будущему?

– Без них нет и меня. Что я могу сказать о родном селе и его жителях? В настоящее время это один из животрепещущих вопросов, которым до конца не могу найти конкретного ответа.

Всегда тяжело, когда на твоих глазах умирает человек. Ну а когда стоит на пути к гибели село, которое тебя вырастило, воспитало и вывело в люди – намного тяжелее. Больно и то, что люди с этим свыклись и безучастны к этому. И это татары, славящиеся своим трудолюбием и жизнестойкостью! Беспокоит и то, что там нет единства и у людей нет беспокойства о будущем села. Хотя бы взять то беспамятство, которое мы обнаружили в процессе создания книги об истории села. Незнание прошлого даже в отрезке 20–30 лет – полбеды. Но полная беда в том, что многие вообще не хотят знать о прошлом, не задумываются о настоящем и даже думать не хотят о будущем.

Когда грозила беда – люди всегда объединялись. К сожалению, пока этого там не наблюдается.

– Какие планы успешно реализовались, а какие пока не удалось? Какими планами на будущее и чаяниями живете сейчас?

– Строил планы и мечтал о многом. Те, которые были реальными, осуществились. Выучился, отслужил стране и проработал с честью и достоинством. Создал прекрасную семью, вырастил, выучил и выдал замуж двух дочерей, которым до сих пор стараюсь помогать в меру сил и возможностей.

Мечтаю, чтобы внуки выросли и состоялись в жизни как порядочные люди, а не стали «перекати-полем». Чтобы жизнь на планете Земля не стала им в тягость. Чтобы они любили жизнь

и людей и чтобы люди их любили и уважали. Чтобы они помнили нас и не забывали даже через много-много лет.

В настоящее время идет серьезная работа по подготовке к выпуску книги об истории нашего села Старое Фейзуллово. Хотелось бы, чтобы она была достойна памяти наших предков и людей, ныне живущих. Чтобы ее читали и перечитывали мои внуки, правнуки, односельчане и их потомки.

– Приходилось ли менять свои убеждения?

– Те, что сложились на основе воспитания в семье, школе, в армии и в Высшей школе КГБ, в принципе не изменились. Но жизнь сложна, многогранна и переменчива. Пренебрегать этим – значит отстать от жизни или даже наткнуться на неприятности. Она постоянно вносит свои коррективы. Так что иногда приходится ломать стереотип мышления и поступиться даже некоторыми убеждениями.

Ведь жизнь не проходит только как по начерченной прямой линии. На ее пути сколько хочешь преград и ухабов, которые предстоит пройти. Правда, я привык менять свои убеждения только после детального осмысления, проверки и перепроверки сложившихся фактов.

Супруга, дочери, зятья, внуки

– Я хотел вам задать вопрос: «Что такое подвиг?» Но сейчас передумал. Оказывается, настоящий подвиг – это брать интервью у сотрудника ФСБ, хотя и бывшего!

Можно хотя бы в общих чертах узнать о деятельности Самарского УФСБ РФ?

– В общих чертах можно. Самарская ГубЧК была создана 23 мая 1918 года для ведения борьбы с контрреволюцией, спекуляцией и должностными преступлениями.

Вкратце о деятельности Самарской ЧК-ФСБ поэтапно:

1. С момента формирования и до Великой Отечественной войны там происходили следующие значительные события.

В 1919 году в городе Самаре был разоблачен «заговор послов», во главе которого стояли английский дипломат Локкарт и английский разведчик Рейли. Большую роль в этом сыграл чекист Ян Буйкис, который приезжал сюда для оказания помощи местной ЧК.

В реализации операции «Трест» в 1921 г. по выводу из-за границы в Россию одного из руководителей зарубежной контрреволюционной организации Савинкова, принимал участие начальник секретно-политического отдела Самарской губчека Я.Н. Кожевников.

В Самарской области с 1918 по 1953 г. по различным пунктам ст. 58 УК было выявлено 35 680 преступлений.

2. За период Великой Отечественной войны: УНКГБ Куйбышевской области занимался поиском, обнаружением и задержанием забрасываемых с воздуха разведывательно-диверсионных групп немецкой разведки.

Тогда куйбышевские чекисты перевербовывали агентов абвера с последующим использованием их в радиоигре под кодовым названием «Кустарник» по дезинформации противника. В итоге было задержано 11 агентов-парашютистов.

Более 50 сотрудников Куйбышевского управления участвовали в Великой Отечественной, неся службу во фронтовых подразделениях органов безопасности. 30 из них погибли, 6 стали Героями Советского Союза.

В.В. Кочетков в годы войны был заброшен в тыл противника как начальник разведгруппы 4-го Управления НКВД СССР в партизанский отряд Д.Н. Медведева. Работал он и с разведчиком Н.И. Кузнецовым – впоследствии Героем Советского Союза. После войны он работал начальником Транспортного отдела КГБ на Куйбышевской железной дороге.

Яков Никитович Старостин (настоящее имя – Лев Ефимович Маневич. Он же Этьен, он же Конрад Кертнер) – работал в немецком тылу. Погиб он 11 мая 1945 г. в чужой стране под чужим именем. После войны на протяжении 20 лет о подвигах этого советского разведчика из Куйбышева ничего не было известно. Лишь в 1965 г. Маневичу посметно было присвоено звание Героя Советского Союза.

Еще один советский разведчик-нелегал Вильям Генрихович Фишер (1903–1971), оперативный псевдоним Марк, с сентября 1941 г. по январь 1942 г. работал в одной из спецшкол под поселком Серноводск Куйбышевской области. Он готовил разведывательно-диверсионные группы для заброски в тыл немецких войск.

В ноябре 1948 г. он был командирован в США в качестве нелегала, но в результате предательства радиста арестован американскими спецслужбами в 1956 г.

В 1962 году его обменяли на Пауэрса – летчика американского разведывательного самолета, сбитого над СССР.

3. В послевоенный период:

Куйбышевские чекисты разыскали более 400 бывших немецких агентов, карателей и пособников фашистов.

Серьезные события происходили в оперативной обстановке и тогда, когда город Куйбышев стал одним из ракетно-космических центров страны. Защита государственных секретов тогда стала одной из главных задач контрразведки куйбышевских чекистов.

“ИҢ БЕРЕНЧЕ ЧИРАТТА, ҮЗЕҢ ҮРНӘК КҮРСӘТЕРГӘ ТИЕШ”

Инде озак еллар журналист булып эшләүче кеше буларак, миңа күп шәхесләр белән аралашырга туры килә. Шәһәребездә, өлкәбезнең төрле авылларында яшәүче милләттәшләребез белән төрле темаларга сөйләшәбез. Һәм мин күпләрдән Надеждино авылында гомер итүче имам-хатыйб Мәсхут Сәхаб улы Кыямов турында җылы сүзләр ишеткәнем бар. Аны мактап, лаеклы кеше, дип телгә алалар.

Миләүшә ГАЗИМОВА

Миңа үземә дә Мәсхут абый белән танышырга насыйп булды. Ул Самарның “Нур” мәдрәсәсендә даими рәвештә оештырылган дини курсларга килеп йөрде. Мәсхут әфәнде үз авылларында татар теле буенча факультатив дәресләр оештыргач та, мин Надеждинога бу турыда репортаж ясарга барган идем.

Мәсхут Кыямовны үзем күреп, аның белән аралашканнан соң, аны шулай тасвирлый алам: җитди, төпле, һәр сүзен үлчәп сөйләүче.

Август аенда 75 яшьлек юбилеен билгеләп үткән Мәсхут Сәхаб улы Кыямов белән күрешеп, аның тормыш һәм хезмәт юлы турында сөйләшеп утырдык.

Мәсхут абый Кошки районының Студеный Ключ авылында күп балалы колхозчылар гаиләсендә туа. Кечкенәдән кул арасына кереп, эшкә өйрәнеп үсә ул. Яхшы белем алып, киләчәктә лаеклы кеше булырга хыялланган Мәсхут үз авылларыннан 12 чакрым ераклыкта урнашкан Надеждино авылының башлангыч мәктәбендә, аннары Орловка сигезьеллык мәктәбендә бик тырышып укый. Ә сигез сыйныфны тәмамлаганнан соң, Безенчук авыл хуҗалыгы техникумында белем алып чыккан Мәсхутне Кемерово өлкәсенә эшкә җибәрәләр. Шулай итеп, аның хезмәт юлы бередәге күмәк хуҗалыкларның берсендә икътисадчы һөнәреннән башланып китә.

Яше җиткәч, егетне Байкал буе хәрби округына армия сафларына алалар. Хәрби хезмәтен тутыргач, Мәсхут туган авылына әйләнеп кайта, тора-бара гаилә дә кора. Кошки районының Киров исемендәге колхозында баш икътисадчы һәм партия оешмасы сәркатибе булып хезмәт итә ул.

Әйткәнебезчә, балачагыннан яхшы гыйлем алырга омтылып үскән Мәсхут әфәнде читтән торып Куйбышев авыл хуҗалыгы институтын да тәмамлый.

Ә 1980 елда Мәсхут Кыямовны “Теплый Стан” колхозы рәисе итеп сайлыйлар. Моңа кадәр колхоз рәисе булып эшләгән Борһан Ибраһим улы Әбүзәров, авыруы сәбәпле, үз вазифасыннан китәргә мәҗбүр була.

Шуны да әйтеп үтәргә кирәк, Борһан Әбүзәров – үз вакытында колхозны күтәргән, аны алдынгылар сафына бастырган, Тупли авылы халкы тормышын яхшыртыр өчен бик зур эшләр башкарган легендар шәхес ул.

Шулай итеп, 33 яшьлек Мәсхут Кыямов 10 мең гектардан артык җире булган хуҗалыкны җитәкли!

“Борһан Әбүзәров миңа зур ярдәм күрсәтте. Тупли авылында ул бик хөрмәтле кеше иде. Колхоз рәисе эшенең бөтен нечкәлекләренә төшенергә ярдәм итте ул миңа. Мин Борһан әфәндегә бик рәхмәтлемен.

“Теплый Стан” колхозындагы хезмәтемне яратып башкардым. Өйдән иртәнге сәгать биштә чыгып китеп, төнге уникедә генә кайтып керсәм дә, күп кыенлыклар очраса да, авырсынмадым, ямь-тәм табып хезмәт иттем. Авыл үсеше өчен күп зур эшләр башкарып чыга алдык, Аллаһыга шөкер. Хезмәтемнең

Надеждино авылы мәчете

нәтиҗәләреннән канәгатьмен. Авыл кешеләренең ярдәмен тоеп эшләдем, барысына да рәхмәт. Механизаторлар, сыер савучылар, игенчеләр, укытучылар һәм башкалар зур көч куеп эшләделәр, хезмәтләрен лаеклы башкардылар һәм алдынгылар сафында бардылар", – дип сөйли милләттәшебез.

Мәсхут Кыямов "Теплый Стан" колхозын гөрләтеп эшләткән Борһан әфәндегә лаеклы алмаш була. Авыл яшәешенә иң алдынгы технологияләр кертеп эшли ул.

Колхозны җитәкләгәч, иң беренче итеп, авылны икегә бүлгән инеш аша таш күпер салдыра ул. Ташландык хәлгә килгән агач күпер аша, язгы һәм көзге пычракларда халыкка авылның бер очыннан икенче очына чыгып йөрүе бик кыен була. Шуңа күрә колхоз рәисе бу мәсьәләне тиз арада хәл итәр өчен бар көчен куя.

Ике ел эчендә 1200 баш сыерга исәпләнгән сөтчелек комплексы сафка баса, Мәскәү һәм Калининград өлкәләреннән нәселле сыерлар кайтарыла. 1985 елга биредә инде мөгезле эре терлек саны – өч мең ярымга, сыерлар 1400 башка җитә.

Туплидә, иң беренчеләрдән булып, Маржан методы белән – кукуруз, бозауларны салкын ысул белән үстерү кебек алдынгы технологияләр кулланыла башлый. Яңа техника кайтарылып тора.

Механизаторлар, терлекчеләр, укытучылар өчен барлык уңайлыклары тудырылган 70тән артык фатир, 70 урынлык балалар бакчасы да булдырыла. Ә инде авылга газ кертүнең, урамнарга асфальт җәйдерүнең халык өчен нинди зур бәхет булуын күз алдына китерә аласыздыр!

"Волжанка" дип аталган махсус җайланмалардан печәнне су сиптереп үстерә башлау да яхшы уңышлар китерә.

Шунысы куанычлы – үз вакытында колхоз рәисе Мәсхут Кыямов кул астында эшләгән Тупли егетләре бүген дә туган авылларын яшәтү, аны үстерү өчен бар көчләрен куеп хезмәт итәләр.

Мәсәлән, Әнвәр Йосыпов – фермер хуҗалыгын, ә "Теплый Стан" колхозында баш агроном булып эшләгән Юныс Кәнәфиев "Игенче" оешмасын булдырганнар.

Мәсхут һәм Розалия Кыямовлар

Бу инде авыл кешеләре өчен дә эш бар, дигән сүз. Шулай, Юныс әфәнде җитәкчелегендә бер төркем туплилеләр хезмәт куя: агалы-энеле Фатыйх һәм Хатыйбулла Алиевлар, Ринат Хөснетдинов, Рөстәм Галимов, Минәхмәт Садров, Ислам Сабиров, Рамил Кәримов, Равил Зәйнуллин, Исмәгыйль Бәширов, Мәхмүт Шамкаев. Бу авыл уңганнарының барысы да – Мәсхут ага Кыямовның кул астында эшләп чыныккан ир-атлар.

Тупли авылында туып-үскән, күп еллар Самар шәһәренең татар милли-мәдәни мөхтәриятен җитәкләгән Рифкат әфәнде Хуҗин да, Самар шәһәренә килеп урнашканчы, 10 ел буена "Теплый Стан" колхозында эшләгән кеше.

Рифкат абыйдан Мәсхут Кыямов турында фикере белән уртаклашуын сорадым.

"Мәсхут абый безнең авылга килгән вакытта мин әле мәктәп баласы – җиденче сыйныфны тәмамлаган идем. Алар хатыны Розалия апа белән безнең күршедә тордылар. Гомер буе шушы авылда яшәгән кешеләр, диярсең. Гаиләләребез тиз арада дуслашты. Үзе дә, хатыны да – бик яхшы кешеләр. Татар халкы: "Күрше хакы – тәңре хакы", – дигән бит. Кыямовлар күрше хакын хаклап, ярдәм кулын сузып яшәделәр.

Мәктәпне тәмамлагач, Мәсхут абый миңа авыл хуҗалыгы институтына керергә тәкъдим итте һәм колхоздан юллама бирде. Укып чыккач, авылга кайтып, колхозга эшкә урнаштым. Мине, яшь белгечне, күп нәрсәгә өйрәтте Мәсхут абый. Үзен оста оештыручы һәм җитәкче итеп танытты ул.

Иртәнге сәгать алтыда кырда техника инде җан-фәрманга эшли. Мәсхут абый иң беренче килеп, чәчү вакытында да, урак өстендә дә төнгә кадәр эшчеләр белән бергә булды.

Мәсхут әфәнде, иң беренче чират-

Надеждино авылы мәктәбендә оештырылган татар теле буенча факультатив дәрестә

та, үзенә һәм кул астында эшләүче кешеләргә дә таләпчән иде. Ул эш кушып кына калмады. Безне барысына да үз үрнәгендә өйрәтте. Нәрсә эшләргә, ничек эшләргә, нинди булырга кирәклеген үзе күрсәтеп бирер иде.

Авыл кешеләре бер кыенлыксыз фураж, силос яздырып алды, үзләренә печән бүлеп бирелде. Халыкка акча эшләү мөмкинлеген булдырды Мәсхут абый. Терлекләре булмаган яшь гаиләләргә таналар, үстерергә бозаулар бирә иде.

Мәсхут Сәхабович мәктәпкә һәм укытучыларга да һәрьяклап ярдәм итеп торды. Мәктәптә, урта белем бирү белән беррәттән, механизаторлар һәм сыер саву операторлары да әзерләделәр.

Таш мәчетне торгызып, анда китапханә ясатты. Аннары инде мәчетләр кайтарыла башлагач, гыйбадәтханә үз ишекләрен ачты.

Элеккеге "Мача" мәчете бинасын койма белән тотып алырга һәм түбәсен ясатырга да колхоздан акча бирелде.

Хәзер дә мин Мәсхут абый белән аралашып яшим. Надеждинога кунакка баргалыйм.

Биредә яшәүче халыктан милләттәшебез турында мактау һәм хөрмәт сүзләре генә ишетәм. Имамхатыйб буларак та, ул зур хезмәт куя. Кешеләрне үз үрнәгендә тәрбияли, Исламга җәлеп итә.

Төрле милләт вәкилләре гомер иткән авылда татар телен һәм динебезне саклауга зур өлеш кертеп яши ул", – дип сөйләде Рифкат әфәнде Хуҗин.

Унбер ел "Теплый Стан" колхозы рәисе булып эшләгәннән соң, Мәсхут Кыямов Кошки районының авыл хуҗалыгы идарәсе башлыгы булып хезмәт итә, соңрак «АвтоВаз стройиндустрия Кошки» уртак предприятиесе директоры итеп билгеләнә, ә 1999 елда «Кыямов» фермерлык хуҗалыгын җитәкли.

Икенче югары белем дә ала ул – Халыкара сәүдә институтын тәмамлый.

Федераль дәрәҗәдәге хезмәт ветераны Мәсхут Кыямов күп тапкырлар «Социалистик ярышта җиңүче» билгеләре, өлкә структураларының Мактаунамәләре белән бүләкләнгән.

Менә инде унбер ел милләттәшебез Надеждино авылы мәчете советының рәисе булып хезмәт итә.

Рифкат Хуҗин Мәсхут әфәндегә РФ Дәүләт Думасы депутаты В. Казаков исеменнән Рәхмәт хаты тапшыра

"Әтием дә мулла иде. Әбибабаларым да – дини, укымышлы кешеләр. Намазларын калдырмадылар. Динебез Исламга мәхәббәт, хөрмәт балачактан канга сеңгәндер инде.

Дин юлына басканыма шатланып туя алмыйм. Аллаһыга шөкер, хатыным да намаз укый.

Атлаган саен Раббымның ярдәмен тоям. Намаз кешене начарлыктан тыя, тәртиптә тота. Начар гадәтләрем булай да юк иде инде. Гыйбадәт кыла башлагач, тормыштагы күп принципларым тагын да ныгый төште.

Раббыбызга шөкерана кылам. Иман байлыгы, исәнлек, дөрес юллардан гына йөрт, дип сорыйм", – ди Мәсхут абый.

Хатыны Розалия белән алар менә инде 51 ел бергә гомер итәләр. Ике бала тәрбияләп үстергәннәр. Ринат белән Лилия эти-әниләренә дүрт онык бүләк иткәннәр.

Юлия магистратураны тәмамлаган. Самарда банкта эшли. Алсу, план институтында укып чыккан, шулай ук банкта хезмәт итә. Адилә быел мәктәпне алтын медальгә тәмамлаган. Санкт-Петербург шәһәрендәге инженер-төзү университетында белем алачак.

Оныклары Шамилгә – 7 яшь. Ул инде, бабасы янына басып, намаз укый икән.

"Мәсхут абый, хатыныгыз белән шундый озын бәхетле гомер итүнең сере нидә?" – дип сорадым әңгәмәдәшемнән.

"Гаиләдә бер-береңне ярату, хөрмәт итү кирәк. Үпкә тотмаска, һәр мәсьәләне уртага куеп, бергәләп хәл итәргә. Без Розалия белән гомер буе бер-беребезнең күңелен күреп, киңәшләшеп яшәдек. Хатыным ирне ир итә белде. Мин дә аңа карата йомшак мөнәсәбәт күрсәттем. Бергәләп дөнья көттек. Ул миңа һәрвакыт, һәрнәрсәдә булышты. Бик уңган, эшчән, миһербанлы хатын ул. Балаларыбызга – яхшы ана, оныкларыбызга яхшы әби.

Бергә бәхетле озын гомер кичерер өчен ир белән хатынга бер-берсен

Мәсхут Кыямов сулдан икенче

ихтирам итәргә, юл куя, гафу итә, тыңлый белергә кирәк. Аллаһыга шөкер, безнең гаиләдә гел шулай булды.

Балаларыбыз да, оныкларыбыз да, Аллаһыга шөкер, акыллы, тәүфыйклы булып үстеләр. Татар телен дә беләләр, динебез таләпләрен дә үтәргә тырышалар", – дип шатланып сөйли Мәсхут абый.

"Сезне татар теле язмышын кайгыртып яшәүче кеше буларак беләм. 2018 елда сез, бер төркем фикердәшләрегез белән, Надеждино авылы мәктәбендә татар теле буенча факультатив дәресләр оештырган идегез. Бу эшегез дәвамлы булдымы?"

"Аллаһыга шөкер, дәвамлы булды. Безнең милләт нарасыйлары гына түгел, хәтта әрмән балалары да үз теләкләре белән татар телен үзләштерделәр әле.

Менә быел да укучылар тупларга ниятлибез. Шушы еллар эчендә балаларны укыткан Лилия ханым Имаметдинова быел да бу эшне башкарырга риза булыр, дип өметләнәбез. Ул Яңа Жүрәйдә яши. Безгә һәр шимбә көнне үз машинасында килеп йөрде. Ара ерак бит, аңа да уңай түгел инде.

Бу игелекле хезмәттә мәктәп директоры Александр Романовның бихисап зур өлешен дә билгеләп үтәсем килә. Ул безнең тәкъдимне шунда ук хуплап алды, һәрьяклап ярдәмен күрсәтеп тора, рәхмәт инде үзенә.

Шулай ук безгә булышучы эшкуар егетләребезгә – Рифкат Хуҗинга, Рубен Сабирзяновка, Ильяс Шәкүровка да зур рәхмәтләремне белдерәм. Алар акчалата да ярдәм күрсәттеләр, китаплар белән дә тәэмин иттеләр.

Раббыбыз игелекле гамәлләрен кабул итеп, үзләренә савапларын арттырып кайтарсын, сәламәтлек, гаилә бәхете, бәрәкәтле маллар бирсен".

"Мәсхут абый, бала татарча сөйләшсен өчен нинди чаралар күрергә кирәк, дип саныйсыз?"

"Гаиләдә нинди телдә аралашалар, бала шуны өйрәнеп үсә. Аны сабый вакытыннан әти-әнисе ана телендә сөйләргә өйрәтергә тиеш. Гаиләдән башларга! Өйдә гел татарча аралашырга".

"Авыл халкын дингә ничек җәлеп итәсез?"

"Вәгазь сөйләгәндә, мәҗлесләрдә, дини дәресләрдә, милли чараларда халыкны Исламга өндибез.

Кеше үзе намазга баскач, гыйбадәтханәгә йөри башлагач, аннары әкрен генә баласын, оныгын, хәләл җефетен, туганнарын, дусларын, күршеләрен дә шуңа чакыра бит ул.

Никах укырга, балага исем кушарга, җеназа намазын укырга баргач та, кешеләргә динебез Исламның әһәмиятен җиткерергә тырышабыз.

Самар өлкә мөфтиятеннән дә безгә Гаетләрдә сөйләр өчен тирән эчтәлекле вәгазьләр җибәрәләр. Шуларны да түкми-чәчми мәчеткә намазга килгән кешеләргә җиткерәбез.

Әлбәттә, һәр эштә дә, иң беренче чиратта, үзең үрнәк күрсәтергә тиеш".

"Тормышта кемнәргә таянып яшисез?"

"Балаларыма, туганнарыма, күршеләремә, авылдашларыма таянам. Раббыма шөкер, күршеләр белән дә, авылдашларым белән дә дус яшибез. Мине хуплыйлар, аңлыйлар, тыңлыйлар, аларга рәхмәтлемен. Һаман да, иң беренче, үзеңә яхшы булырга кирәк. Син яхшы булсаң, сиңа да шуның белән кайтарачаклар бит".

"Яшьләребезгә нинди киңәш бирер идегез?"

"Белем алырга, тырышып эшләргә кирәк. Әти-әни сүзен тыңларга. Алар сиңа бары тик изгелек тели бит. Үз милләтенең кешеләре белән гаилә корсыннар иде. Үз халкы белән горурланып, ана телен саклап, аны үстереп яшәсеннәр иде. Яштән дин юлына басарга киңәш итәр идем. Дини кеше тәүфыйклы була ул. Аның тормышы да бәхетле".

"Киләчәк турында уйланганда Аллаһы Тәгаләдәнниләр сорыйсыз?"

"Раббымнан гөнаһларыбызны кичер, дип сорыйм. Үзебезгә, балаларыбызга, якыннарыбызга исәнлек, озын гомер, бәрәкәтле маллар, хәерле көннәр бирүен үтенәм. Татар халкының абруе тагын да үссен, газиз милләтебез, динебез Ислам мәңге яшәсен, дип телим".

СОКЛАНАМЫН СИҢА КАРАП, ЭШЛЕКЛЕ, УҢГАН, ДИЕП...

Яздан бирле "Җиңү" паркын күзәтеп киләм һәм анда башларын да күтәрми, бөтен көнәлләрен биреп эшләүче Җәмилә һәм Искәндәр Минегалимовлар янында туктальп, хәл-әхвәлләрен белешәм дә юлымны дәвам итәм.

Рәйсә ТӨХБӘТШИНА.
Автор фоторәсемнәре

Камышлыбыз елдан-ел төзекләндерелә, матурлана, яшәрә һәм яшелләнә бара. Аның урамнарыннан үтеп, рәхәт тойгылар, горурлану хисе кичерәсең. Ә авылыбызның үзәге! Карап туймаслык! "Җиңү" паркына керсәң, чыгасың килмәс: агач-куакларның, чәчәкләрнең төрлелеге, күплелеге күзләрне иркәли, фонтаны тирәякны сафландырып тора, һәйкәлләре хатирәләрне яңарта.

Марат абый Насыйров поселение җитәкчесе булып эшләгәндә утырткан ун чыршы гына да ни тора бит! Марат абый истәлеге булган бу чыршылар шундый төз, матур - аның эзе кебек...

Шушы матурлыкны, байлыкны, дисәм дә, ялгышмам, карап, саклап, кадерләп үстерү өчен кемнеңдер ярдәме, хезмәте кирәк булганын аңлаган район башлыгы Рафаэль Баһаутдинов поселение җитәкчесе Фәһим Миневәлиевка үзенең тәкъдимен ясый, һәм Фәһим Миргабиджанович лаеклы ялда булган Җәмиләдә туктала. Җәмилә һәм Искәндәр Минегалимовлар торган йортка барып кергәч тә, үзенең дөрес юлда икәнен аңлый ул: бөтен җирдәге тәртип, чисталык бу йортта уңган-булган кешеләр яшәвен аңлата.

Тиктормас Җәмилә җитәкченең тәкъдимен кабул итә һәм менә апрель аеннан бирле ул - "Җиңү" паркының хуҗабикәсе. Ә тормыш иптәше Искәндәр һәрвакыттагыча аның янәшәсендә, бик теләп үзенең Җәмиләсенә ярдәм итә.

"Үзеңнең кирәк булуыңны тою күңелләрне күтәрә, дәрт өсти. Бик теләп эшләп йөрим. Дөрес, Искәндәрем янәшәмдә булмаса, миңа җиңелдән булмас иде, рәхмәт аңа. Шулай ук район, поселение җитәкчеләренә дә рәхмәтлебез, һәрдаим ярдәмнәрен тоеп торабыз", - ди Җәмилә Мөхтәбәр кызы.

Язмам ахырында авылдашлардан, кайткан, килгән-киткән кунаклардан үтенеп сорыйм: әйдәгез, шушы матурлыкның ямен җибәрмик, булганның кадерен белик, булмаганны бергәләп булдырыйк. Ә Җәмилә белән Искәндәргә саулык-сәламәтлек теләп, кирәкле, игелекле хезмәтегездә армый-талмый эшләргә язсын, диясе генә кала.

ПЕДАГОГ ОТ БОГА

Хотя сейчас и принято ругать всё то, что происходило в советскую эпоху, всё чаще приходится слышать и ностальгические воспоминания о прошлом, в том числе и о системе образования и просвещения в тот период.

Фарид ШИРИЯЗДАНОВ

На самом деле советская педагогика считалась одной из лучших в мире. Она была нацелена на воспитание людей в духе высоких нравственных принципов, основанных на общечеловеческих ценностях.

Об этом и многом другом мы говорили с Риммой Шамардановной Мустаевой – опытным педагогом, которая пришла в эту профессию по призванию и по зову души. Учитель из села Старое Фейзуллово, что в Кошкинском районе, она всегда пользовалась и продолжает заслужено пользоваться огромным уважением как со стороны своих учеников, так и со стороны многих своих земляков.

Накануне Дня учителя мы попросили Римму Шамардановну поделиться своими воспоминаниями о педагогической работе и ответить на наши вопросы. В процессе беседы она охотно поделились своими воспоминаниями.

– Что для вас значит школа и работа с детьми?

– Я с раннего детства мечтала быть учительницей и не представляла себя в другой роли. Я родилась и возросла в многодетной семье, где нас было восемь детей. Мы часто ставили спектакли дома, придумывая разные сюжеты и сценарии на различные темы. Я любила играть роль учительницы. Усаживала своих братьев, сестер и изображала сцену ведения урока, копируя действия своих учителей.

Со временем детские мечты стали реальностью. После окончания Подбельского педагогического училища я возвратилась в родное село и стала преподавать в той же школе, где сама и училась.

Моими наставниками были опытные педагоги, побывавшие на войне и испытавшие все тяжести тех сложных времен. Могу твердо сказать то, что советская школа тогда давала не только хорошие знания, но и давала полноценное воспитание, основанное на добрых традициях и моральных принципах.

Со временем по воле судьбы переехала в Москву и продолжала работать учительницей. Окончила Орехово-Зуевский педагогический институт в Подмосковье. Говорят, что когда увлечение, то есть хобби, и твоя работа совпадают – то это высшее счастье. Я считаю, что у меня именно тот случай. Когда для некоторых работа учителя казалась невыносимо тяжелой, нервозной и изматывающей, я получала истинное удовольствие от работы, так как я просто любила детей. По утрам на работу шла с воодушевлением. Вне школы и во время каникул скучала по работе и своим ученикам.

Особенно радовалась тогда, когда удавалось решать проблемные вопросы. А их было множество и все они – разные. Например, выправить поведение хулиганов, которые могли вступить на скользкий путь, заинтересовать учебой или же направить их неуемную энергию во благо.

– Чьим примерам вы следовали изначально, кто первым указал вам правильную дорогу в жизни и кого считаете своими самыми уважаемыми наставниками?

– Безусловно, своими самыми первыми учителями, наставниками я считаю своих родителей, особенно отца. Несмотря на то, что ему не удалась серьезно обучиться наукам, в нем всегда четко проявлялись качества истинного педагога.

Он был образцом не только для нас, своих детей, но и для жителей села. В статье «Он любил жизнь!» известный поэт, писатель Гакиль Сагиров восторженно описывал его человеческие качества и писал о том, к чему следует у него учиться.

Отец всегда говорил, что труд де-

лает человека красивым, что учеба и стремление к обретению знаний – тоже кропотливый труд. Он учил нас любить и уважать труд не принуждая, а личным примером, своим энтузиазмом и умением красиво и увлеченно трудиться.

Он всегда говорил: «Вот молодец, как ты хорошо проделала работу и какая ты красивая стала!» При этом я быстрее прибегала к зеркалу, думая: «Неужели правда?» И всегда радовалась, увидев свое румяное лицо.

А из своих учителей могу привести в пример директора школы Вазыха Ямалетдиновича Камалетдинова – моего учителя математики. Во время учебы в педагогическом училище преподаватели спрашивали меня, кто обучал нас математике, и удивлялись тому, как в маленькой сельской школе можно дать такие знания. Они еще больше удивились, узнав, что учителя в одном классе одновременно обучали учеников и младших и более старших классов.

Я до сих пор четко не представляю, каким образом он смог увлечь и привить детям любовь к этому предмету. Несмотря на то, что прошел войну и был строгим, принципиальным, он был добрым в душе. Заботился о будущем своих учеников, особенно о тех, у кого были особые склонности, таланты и тяга к обретению знаний, всячески способствовал тому, чтобы те продолжили учебу дальше.

Я всегда с нежной тоской вспоминаю годы учебы в школе и храню теплые воспоминания об учителях, которые давали прочные знания и были примером во всем. Даже тогда, когда сама стала работать учителем в этой же школе, я старалась перенять у них секреты педагогики, основанные на добрых традициях, жизненном опыте и умении качественно преподнести знания детям.

Среди всех остальных коллег по работе, о которых храню добрые воспоминания, я хочу особо выделить Нафису апа Латыпову, под руководством которой проходила преддипломную практику, Раису апа Мустаеву, которая первая ввела меня в загадочный мир знаний, Фанию апа Мустаеву, у которой я училась многому, уже сама будучи учительницей, Надежду Николаевну Камалетдиновну – за то, что научила правильно и грамотно читать, писать и говорить по-русски и привила любовь русскому языку и литературе.

– Что вы считали главным в своей работе, какими принципами руководствовались?

– Я всегда преследовала цель, чтобы мои ученики выросли добропорядочными людьми и могли четко различать, что такое хорошо и плохо, отличать добро от зла. При этом я старалась выявлять в детях творческие наклонности и всячески развивать их. Всегда придерживалась принципа – добро порождает добро. Никогда не пускалась в крик, никого не выгоняла из класса и не унижала человеческое достоинство детей. Наоборот, старалась вселять в них уверенность в себя. Всегда считала и считаю, что любой человек представляет огромную ценность. Это – лучшее творение Всевышнего и в каждого заложены качества, присущие Аллаху. Усмотреть их в детях и доброкачественно взращивать – долг каждого педагога. В моей практике бывали ученики, которым тяжело давалась учеба. Я всячески старалась тянуть их. Бывали случаи, когда упрашивала завуча не оставлять ребенка на следующий год или не отправлять в коррекционную школу, взяв на себя полную за него ответственность. В итоге оказывалось, что многие обретали профессии и стали прекрасными специалистами, бесценными трудягами и образцово вели свои семьи. Повзрослев, они потом долго благодарили меня за оказанное доверие и помощь.

– Вам приходилось преподавать и в вечерней школе. Как это происходило?

– Это были годы начала небывалого подъема народного хозяйства. Страна остро нуждалась в грамотных специалистах. Люди, которые в свое время не смогли получить образование, стремились наверстать упущенное. Кто-то думал пойти в училище и получить специальность, а другие мечтали о техникуме или попасть на учебу в институт, но не было достаточных знаний. Тут в стране повсеместно развернули широкую сеть вечернего образования.

Непросто было мне, молоденькой девушке, учить взрослых, уставших людей после тяжелой работы на полях и фермах.

– В сельской школе трудилось

много педагогов. Их тоже вспоминают добрыми словами. Но о вас вспоминают по-другому, увязывая с яркими событиями или необычными случаями из школьной жизни. Что об этом можете сказать?

– Авторитет учителя тогда был непререкаемым. Это было основано на строгости и дисциплине. Однако менялись времена, страна развивалась стремительными темпами. Дети стали более развитыми, всесторонне информированными. Требовались новые подходы и в школьном образовании.

Я, как молодой специалист, изо всех сил старалась соответствовать новым веяниям времени. И поставила себе цель – не останавливаться на достигнутом и стремиться самосовершенствоваться любыми путями. При этом понимала, что надо искать новые подходы к обучению детей и овладевать новыми приемами работы. Пришла к выводу, что надо научиться увлечь детей и заинтересовать их, делая упор на наиболее интересные моменты изучаемого предмета. Искала и находила что-то новое и интересное, дополнительно к описанному в учебниках.

При этом старалась не дистанцироваться, а налаживать более тесные контакты как с учениками, так и с их родителями. Например, устраивали интересные игры, различные встречи, концерты, походы.

– Что необходимо сделать, чтобы увлечь детей?

Я твердо уверена, что увлечь можно любого ребенка, надо только суметь найти грамотный подход к нему. Например, был такой случай в самолете, когда ребенок капризничал и родители не знали, что делать. Я дала ему лист бумаги и ручку, разговорила его. Он успокоился и стал что-то рисовать, затем вырезать разные фигурки.

Уже когда я была на пенсии, меня пригласили в коррекционную школу. Нередко бывали случаи, когда наряду с отставшими в развитии детьми попадали туда и так называемые трудные дети, от которых просто избавлялись в других школах. Особое удовольствие получала тогда, когда удавалось пробудить в них желание учиться и изменить их поведение, пробудить желание учиться и настроить их на творческий лад.

Среди них были и такие, которые в силу разных причин отстали от школьной программы и просто потеряли интерес к учебе. С ними также приходилось заниматься отдельно и наверстывать упущенное.

– Как бы вы оценили современное состояние педагогики?

С высоты опыта работы и прожитых лет невольно сравниваешь прошлое, настоящее и будущее. Мудрая японская пословица гласит: «Прошлое ушло, но нельзя забывать то, что без него может и не быть будущего!»

В жизни во всем можно найти рациональное зерно. Нельзя обливать грязью все прошлое, опровергая все успехи и смешивая в кучу и хорошее и плохое.

Меня беспокоит то, что сейчас все ориентировано на деньги и педагогику низвергли до уровня оказания образовательных услуг. При этом забывают то, что существуют незыблемые ценности, которые невозможно оценивать деньгами!

Раньше учили думать, творчески мыслить и созерцать. Меня беспокоит то, что сегодня все это сводится к простому угадыванию разных вариантов ответа. Волнует и то, что дети не умеют нормально писать. Ведь издревле красиво писать – считалось высоким искусством, которое лежало в основе культуры и дипломатии.

Альфия Гимазовна Шамсутдинова, ***преподаватель английского языка, завуч лицея с углубленным изучением иностранных языков:***

– Я благодарна судьбе за то, что в лице Риммы Шамардановны обрела близкую подругу и родственную душу. Своим умением располагать к себе, своей добротой, чуткостью и вниманием она может преобразить любого ученика, найти общий язык с их родителями. Я заметила, что ученики класса, где она является руководителем, резко отличаются от других. Они более вдохновенные, воодушевленные. У них более широкий кругозор и раз-

ноплановые интересы. Тесно общаясь друг с другом, они умеют грамотно вести дискуссию, более воспитанны и уважительны друг к другу.

Каждый раз, когда перед родителями предстоял выбор, в какой класс определить своего ребенка – они любыми путями старались отдать их в класс Риммы Шамардановны. Удивительно и то, что когда она идет по улице, многие бывшие ученики и их родители с таким уважением приветствуют ее и вспоминают прошлое с большой благодарностью. Про таких учителей, как она, говорят: «Педагог от Бога!»

Равиль Хаметгарифович Минибаев, *бывший глава муниципального сельского поселения:*

– Римма Шамардановна – педагог особого плана. На ее уроках по географии мы каждый раз открывали мир по-новому, как бы путешествовали по странам и континентам. А на уроках пения она преподавала нотную грамоту и учила тоньше понимать музыку.

Римма Шамардановна обладает неким магнетизмом. Даже после окончания уроков мы не спешили домой и тянулись к ней. Я, например, с ней учился играть на баяне, помогала она и другим в их интересах. Удивительно то, что она умела настраиваться на волну тех, с кем приходилось общаться – с детьми или со взрослыми. Она умело организовывала различные игры, мероприятия и сама охотно участвовала в них. При этом поражала нас своей яркой индивидуальностью, также умением заряжать и увлечь других.

Савия Самигулловна Юзеева, *бывшая учительница восьмилетней школы села Старое Фейзуллово:*

– С Риммой Шамардановной Мустаевой мы были соседями. Как и у всех детей, которые росли в многодетных семьях, у нас было много общего. Мы рано приобщались к труду и учились быть готовыми к самостоятельной жизни. В семье Мустаевых выросли восемь детей, а нас было семеро. Наши семьи были настоящими школами жизни, где старшие заботились о младших, а младшие учились быть послушными и уважать старших. Хотя наши родители были простыми колхозниками, они смогли довести до нас то, насколько важно получать прочные знания для успешной жизни в будущем. В результате в нашей семье выросли учительница, инженер, агроном, механик, бухгалтер, медработник. А в семье Мустаевых – два офицера, полковник и подполковник, учительница, механик.

Главное – обе наши семьи являются одними из самых уважаемых в селе. Хотя мне не приходилось работать вместе с Риммой Шамардановной, я могу говорить о ней только восхищаясь ее манерами общения, интеллигентностью, простотой, открытостью и другими лучшими человеческими качествами, которые так необходимы истинному педагогу.

СЛОВО ОБ ОТЦЕ

Ирек САЙФИЕВ, _член Союза журналистов СССР и РФ, лауреат литературной премии имени Г. Кандалы_

Лето 1995 года выдалось знойным. Начиная с мая не выпало ни капли дождя, а июньская жара припекла настолько, что земля потрескалась. Люди сидели по домам и без особой нужды не выходили на улицу.

Отец, жадный до работы, повязав на голову связанный по углам платок, возился в своем саду целый день: пропалывал, поливал из шланга посевы. А они росли и плодоносили, радуя глаз. Вечером, окончив работу, отец принял душ из бочки с нагретой за день водой и зашел в избу. Попил из остывшего самовара чаю и прилег отдохнуть.

Вскоре зашла домой и мать. Отец пожаловался: «Что-то голова разболелась, принеси-ка мне мои таблетки». Мать сходила в другую комнату за лекарством, подала чашку воды, чтобы он запил. Но не пригодились таблетки: отец уже не дышал. Так тихо скончался мой отец Завдат Сайфиев. Шел ему тогда 85-й год.

Родился отец 15 декабря 1912 года в селе Татарский Калмаюр. Отец его Габдерауф Сайфетдинов был сельским учителем, мать Шамседжихан (урожденная Кадырова) тоже учительствовала в той же школе. Занимали они одну половину дома, на другой жили старики – Сунгатулла хазрат с женой Халимой. У молодых не переводились гости: приезжали такие же, как и они учителя-новометодники, горячо спорили, смеялись. Из «молодой» половины часто раздавалась музыка, под звуки скрипки звучали песни. Сунгатулла хазрат, несмотря на свой сан, снисходительно, а порой и одобрительно относился к развлечениям молодежи.

Габдерауф рано овдовел, остались с ним четверо детей – мал мала меньше. К ним он привел молодую маму – восемнадцатилетнюю красавицу Шамседжихан, дочь муллы Мухамметхалима из села Абдуллово. Несмотря на юный возраст, она уже учительствовала в родном селе.

Дед с бабушкой продолжали учительствовать в Татарском Калмаюре до и после революции. Спасаясь от голода, они с семьей перебрались в Среднюю Азию. Там тоже учительствовали.

Когда отцу было 12 лет, дед вместе с ним поехал на родину погостить, навестить родных. Этим дело не кончилось – дед... женился. Так что отец возвращался в Среднюю Азию один, без отца.

Бабушка стойко перенесла этот удар. Единственное, что она сделала, – переписала фамилии обоих своих детей с Сайфутдиновых на Сайфиевых. Заодно переименовала второго сына с Мугтасима на Арслана. Сама продолжала работать в системе народного образования, отец окончил Самаркандский сельскохозяйственной техникум, младший брат Арслан окончил Самаркандский университет.

В 1935 году отец женился на моей матери Хаве. Она в то время училась в Ферганском педагогическом институте.

Молодые переехали в Татарию, в Кузнечихинский район. Здесь в селе Эшибаши в октябре 1936 года у них родился первенец – сын Роберт. Оттуда они переехали в село Денискино Шенталинского района Куйбышевской области. Затем перебрались в Первомайский (ныне Черемшанский) район Татарии.

У них родилось шестеро детей, двое умерли в младенческом возрасте. В марте 1949 года умерла наша мать, остались четверо детей: Роберт тринадцати лет, Эмиль восьми лет, трехлетний Рустам и я – Ирек, которому 15 дней назад исполнился год.

В тот же год отец женился, привез из села Новое Кадеево новую маму – Лялю. От нее 29 июня 1950 года родился сын Талгат, а 17 октября 1954 года появились дочери-близнецы Айзиряк и Джитез.

Отец работал агрономом в различных хозяйствах Черемшанского района, в одно время был и председателем колхоза. Но жизнь накрепко связала его с колхозом имени Тукая, с селом Старое Кадеево.

С весны до самой поздней осени мы редко видели его дома: с утра уходил, когда мы еще спали, вечером возвращался, когда мы уже спали. На своей лошадке Урале за день объезжал все поля, требовал у механизаторов, чтобы те делали все на совесть. Дотошный он был человек, но люди его любили. Не накричит, не обидит словом. Любил пошутить,

был метким на слово.

Помню, после седьмого класса уговорил я его устроить меня помощником тракториста. Работал с Шакиржаном абый . Однажды в ночную смену он отлучился в деревню. А я продолжал пахать зябь. Тут фары трактора выхватили из темноты знакомую лошадь. Отец оставил Урала и двинулся ко мне. Взбучки, чувствую, не миновать. Спросил меня, что с Шакиржаном. Уже не помню, что ему тогда ответил. А он принялся проверять борозду, прямо ли вспахал и на какую глубину. Остался довольным. Ничего не сказав, уехал в другое поле. А время было уже ближе к полуночи…

Завдат Сайфиев с супругой Лялей

Работе он отдавался целиком. Ездил к известным селекционерам, привозил семена новых сортов, размножал их. Взялся выращивать кукурузу на зерно. На ста гектарах посеяли, как тогда называли, «царицу полей» квадратно-гнездовым способом. На удивление кукуруза выросла, початки созрели полностью. Собирали их вручную. Отчитались, что урожай составил более 60 центнеров с гектара. В районе не поверили, прислали проверку. Оказалось, что урожайность на самом деле была за 90 центнеров, а часть просто хотели припрятать для внутренних нужд.

За славой, орденами не гонялся. Его признали лучшим агрономом республики, первому ему присвоили звание заслуженного агронома Татарстана. Были у него и ордена: Трудового Красного Знамени, «Знак Почета», много медалей. Слава о колхозе имени Тукая гремела не только в Татарстане, но и в Союзе. В колхозе «вырастили» двух Героев Социалистического Труда – комбайнера Исмагила Ахмадуллина и доярку Гульсум Мингазову, десятки орденоносцев.

Отец много читал, собрал он приличную библиотеку. Наизусть декламировал своего любимого Омара Хайяма на фарси и на узбекском языке, тут же переводил на татарский. Водил знакомство с татарскими писателями, они были нередкими гостями в нашем доме. Сам писал стихи, но не публиковал их.

Еще он обладал феноменальной памятью. Читал наизусть целые поэмы. В зимние вечера в нашем доме собиралась сельская молодежь, отец пересказывал им целые повести и романы, говорил с истинным артистизмом. Люди слушали затаив дыхание.

Выйдя на пенсию, он приступил к большому делу, к которому готовился всю жизнь: он достал буквально из небытия известия о фронтовиках, не вернувшихся с войны. Его стол был завален письмами, фотографиями. Ему удалось найти всех погибших на войне, некоторые дети впервые увидели фотографии своих отцов.

Вместе со своим дядей, профессором Ашхабадского университета Меннаном Кадыровым, они начали поиск Закира Кадыйри. Последнее о нем известие было, что З. Кадыйри эмигрировал в Китай. Тут очень некстати случились события на Даманском, с Китаем связь прервалась. Так и не узнал отец, что его знаменитый дядя перебрался из Китая в Турцию, что, не поладив с Ататюрком, уехал в Финляндию, затем вернулся в Турцию только после смерти диктатора.

Жизнь Закира Кадыйри, ученого с мировым именем, выдающегося публициста, историка, описана мною в книге «Закир Кадыйри. Возвращение к истокам». Жаль, что отец не увидел ее.

После себя он оставил незаконченные воспоминания о своей семье – шаджара. Я часто обращаюсь к записям отца, черпаю из них знания о своих предках.

В своей жизни он пережил многие испытания, но выстоял, не падал духом. Всю свою жизнь он сохранял оптимизм, любил жизнь.

Отец умер 22 июня 1997 года. Похоронен в Старом Кадееве.

Дети Завдата Сайфиева

НЕ ВСЕ КНЯЗЬЯ ОДИНАКОВО БЕСПОЛЕЗНЫ

Чего не знают об Александре Невском в Самаре

12 сентября в Самаре торжественно открыли мурал в честь 800-летия со дня рождения князя Александра Невского. Огромный рисунок украсил один из 16-этажных домов в поселке Волгарь, на улице Осетинской. Это всероссийская акция – граффити «патриотический направленности будут размещены в разных городах страны в рамках федерального проекта Фонда гуманитарных проектов».

Дмитрий ГРЕКОВ

Ну что ж, с точки зрения татар, самарских и российских, очень правильный и мудрый выбор. Князь Александр Ярославич, как и его отец Ярослав Всеволодович, честно и верно служили тем, кому присягали как феодальным сюзеренам – правителям Золотой Орды. Они вовремя ездили в Бату-Сарай, столицу тюрко-монгольского государства на Волге, где получали ярлыки на право быть князьями в Киеве и Владимире, за что собирали в своих владениях дань и возили ее туда же – когда отдавая специально назначенным уполномоченным-баскакам, а частенько и лично, особенно когда хотели выпросить у великого хана себе какие-то особые привилегии и послабления. А иноземцев всяких бил – это хорошо, защищал границы Великой монгольской империи и устранял конкурентов в борьбе за дань.

Когда же младший брат Александра, князь Андрей Ярославич Владимирский, задумал прекратить платить дань и перестать считать себя вассалом Золотой Орды, брат старший лично приехал в Бату-Сарай, «сообщил, кому следует», и на Русь отправили Дюденеву рать, которая разорила и сожгла городки крамольного Андрея и выгнала его из страны. А новым князем владимирским стал Александр Ярославич, к тому времени уже прославленный победитель шведов и немецких рыцарей... Впрочем, эта история очень мутная, фактов известно мало, и специалисты до сих пор спорят о том, чего же на самом деле хотел Андрей, «предавал» ли его старший брат, и вообще «кто на ком стоял».

Достоверно одно – мужественный победитель в Невской битве и Ледовом побоище никогда даже не пытался «сбросить иго», а напротив, всячески иго сие на шею трудового российского народа «успешнее прилаживал» и прихлопывал, чтобы «лучше взялось». А во время восстания против баскаков в Новгороде не останавливался перед тем, чтобы бунтовщиков «казнить люто, дабы прочим неповадно было». Историки, естественно, снова спорят, «зачем он так» – одни говорят, «ну, просто человек был такой, не всем же в лесах партизанить, кто-то должен и хлеб, масло, яйца выносить», а другие утверждают, что князь «не хотел бессмысленного кровопролития» и ждал, когда Русь накопит силы и окрепнет, выбрав сотрудничество с татарами как меньшее из зол.

Ну а не историки уже очень давно выбрали для себя удобную «сокращенную» версию жизни князя Александра Ярославича (прозванного Невским уже лет так через 200–300 после смерти), в основном базирующуюся на фильме Сергея Эйзенштейна. В ней он побеждает шведов, громит немцев и добродушно позволяет дружить с собою Сартаку, сыну Бату-хана, который на известной новодельной картине художника Филиппа Москвитина 2002 года «Св. князь Александр Невский и хан Сартак в Орде» изображен меньше своего «русского друга» и как-то заискивающе к нему повернулся. Это понятно: национальное самосознание – вещь хрупкая и ранимая, и все неприятные моменты из своей истории предпочитает попросту удалять.

Посему, уверен, те, кто решил нарисовать мурал в Волгаре, и те, кто разрешил, и даже, думаю, те, кто рисовал – все они имеют очень смутное представление о том, как глубоко символично, что в Самаре, бывшем сердце Золотой Орды, на стене дома изображен «добрый и хороший князь-урус Александр». Ну, история вообще такая штука – чем меньше ее учишь, тем больше сюрпризов.

ЗОЛОТОЙ ВЕК ХАНА УЗБЕКА

Орда на пике своего могущества

В истории Орды, как и положено, есть свой Юстиниан, Карл Великий и князь Владимир – правитель, чье время принято считать «золотым веком», когда «караси выпрыгивали из пруда, пороси бегали стадами по улицам, а пили и закусывали без перерывов на обед»... Короче, будущий хан Узбек родился в 1281 году.

Дмитрий ГРЕКОВ

Как стать ханом

Он был сыном Тогрула, сына Менгу-Тимура, одного из «соправителей» Тула-Буги, казненных вместе с оным по приказу Ногая (см. предыдущие номера). После смерти отца родичи матери увезли его на Северный Кавказ, так что когда хан Тохта расправился с мятежным беклярибеком и вернул племянника ко двору, в Сарай-Берке «понаехало лицо кавказской национальности» (но среднеазиатского имени). Как и многие представители рода Джучи в тот период, Узбек принял ислам под именем Гияс ад-Дин Мухаммед.

На самом деле в 1311/1312 году, когда умер Тохта, вопрос о преемнике особо не стоял – его старший сын Иксар (Ильбасар, ака Илбасмыш) уже с 1299/1300 года трудился в должности беклярибека, так что был вполне подходящим и по возрасту, и по опыту, чтобы занять трон. И при помощи амира Кадака следующим ханом Улуса стал именно он.

Почему же Иксар не попадает ни в один список правителей Золотой Орды и никем никогда не учитывается? Потому, что когда его кузен Узбек приехал из своего улуса (который получил от дяди) для принесения присяги новому правителю, он тут же составил заговор.

К которому примкнули наместник Хорезма Кутлуг-Тимур, его братья Сарай-Тимур и Мухаммад-ходжа, Тама-Тохта (потомок Шибана, сына Джучи), ханша (одна из вдов Тохты) Байалун (на самом деле – Мария Палеолог, дочь императора Византии Андроника II) а также шейх-ульислам (высшая религиозная должность в мусульманском государстве) Имад ад-Дин ал-Маскири.

С их помощью в январе 1313 года Узбек вместо присяги попросту убил (по свидетельству некоторых авторов, собственноручно) Иксара, а его сторонники (скорее всего, лично Кутлуг-Тимур) – Кадака. И стал таким образом пятым ханом Орды – а поскольку был правоверным мусульманином, повелел звать себя еще и султаном (титул светского правителя – в отличие от духовного халифа)...

«Озбек обесерменился»

Поведение, конечно, далекое от идеального – и потому летописцы всячески «отмазывали» Узбека, живописуя, как Иксар и Кадан «сами первые хотели убить его», ибо обвиняли-де в отравлении Тохты и намерении убить их самих (ну, в этом-то они явно не ошибались). В общем, «кубики игры престолов» на сей раз легли именно так. Кутлуг-Тимур, кстати, был щедро награжден – он стал новым беклярибеком, а его сын Харунбек женился на дочери хана-султана.

Однако совсем скоро новый хан показал всем, что никакой он не Юстиниан или там Карл Великий, а вот как раз князь Владимир, да еще Иван Грозный в одном флаконе. Ибо устроил в Улусе первый в его истории геноцид. В 1320 году всем нойонам (князьям) Орды было предложено стать мусульманами или умереть.

Хотя, конечно, больше это было похоже просто на истребление «правящего класса», в лояльности которого к собственной персоне султан не был уверен – было перебито примерно 120 Чингизидов, не считая менее знатных сановников. Хотя чем угрожали хану писцы-бахши (по национальности – уйгуры, по вероисповеданию – буддисты) и ламы, а также «священники иных конфессий» (те же несториане), попавшие в «конвейер террора»?

Всё это было неслыханно ранее в Орде – нойон Тунгуз прямо заявил хану: «Ты ожидай от нас покорности и повиновения, а какое тебе дело до нашей веры и нашего исповедания, и каким образом мы покинем закон и устав Чингисхана и перейдем в веру арабов?» За что, естественно, и был казнен в числе прочих. А когда «верхушка оппозиции» была вырезана, оказалось, что репрессии пошли на спад – те же бахши продолжали далее трудиться в аппарате управления, и буддийские праздники отмечали вплоть до XV столетия. Но факт перехода Орды из разряда религиозно-терпимых и толерантно-политеистических государств в «бастионы веры» отметили даже на Руси – летописи сочли нужным упомянуть, что «Озбяк обесерменился» (то есть, в неполиткорректных выражениях той эпохи, принял ислам).

Судить и рядить

Вслед за религиозной султан затеял и административную реформу. Во-первых, был создан дублирующий основной новый чиновничий аппарат на мусульманской основе – судьи-кади, муфтии и пр., при хане появился диван – совещательно-управленческий орган, традиционный для тюркско-мусульманских стран, своего рода симбиоз парламента и правительства. А все нойоны стали зваться на арабский манер – амирами (эмирами). Во-вторых, продолжая ослаблять родовую знать, Узбек разделил территорию Орды на 70 туменов – так ранее называлась воинская часть в 10 000 человек, а теперь и территория, которая должна была выставлять оную часть. Каждым туменом управлял теперь туменбаши (россияне переделали сие слово в «тёмник», а тумен – во «тьму», отсюда и выражение «тьма тьмущая»), получавший титул амира, а для помощи хану в управлении такой «тьмой тмущей» были назначены четыре улус-бека.

Чингизиды теперь получались «никто» – вынуждены подчиняться в родных улусах присланным из столицы назначенцам. Не все и не везде восприняли сие на ура.

Когда умер в 1337/1338 году Ерзен, правитель Синей Орды из рода потомков Орда-Эджена (брата Бату), Узбек прислал на его место своего ставленника амира Ису (Исатая, ака Астая). Сие вельми разозлило сына покойного Мубарака-ходжу, который объявил себя «вообще независимым» ханом Синей Орды и начал даже чеканить монету с легендой «султан правосудный Мубарак-ходжа, да продлит Бог царствие его». Узбек, естественно, послал войска во главе с сыном Тенибеком, которые побили мятежника и выгнали его к кыргызам (а потом на Алтай, где он и умер). А в Синей Орде так и остался править Иса, а затем и его потомки.

АНЫҢ ФОТОЛАРЫ ҖАНЛЫ, ҺӘМ АЛАР НИДЕР СӨЙЛӘРГӘ ТЕЛИЛӘР СЫМАН

Самар татарлары оештырган нинди генә милли-мәдәни чарага барма – анда Әнәс Мингалиевның истәлекле мизгелләрне фотога төшереп йөргән күрәсең. Шәһәребездә яшәүче милләттәшләребез арасында аны белмәүчеләр сирәктер.

Фәрид ШИРИЯЗДАНОВ

Әнәс Мингалиевның инде бик күп еллар туплап килгән фотоархивында Самар татар милли хәрәкәтенең үсеш юлы белән танышу өчен тулы мөмкинлекләр бар.

Аның фотоларын караганда үзеңне узган еллар буенча сәяхәт иткәндәй хис итәсең һәм ул чорларда халкыбызның үз милләтен, үз мәдәниятен үстерү юлында никадәр актив эшчәнлек алып баруын ачык күрәсең.

Әнәс тормыштагы күпләр күрми торган күренешләрне дә күреп, шуларны оста тасвирлый белә. Шуңа да ул сурәтләгән фоторәсемнәр тормыштагы гүзәллекләргә, якты һәм гыйбрәтле мизгелләргә башка күзлектән карарга өйрәтә.

Хәзер инде фотога төшерү өчен киң мөмкинлекләр ачылгач, ул гадәти хәлгә әверелде кебек. Ләкин дә фотодагы күренеш үзенә тартып, кешеләрдә тирән хисләр уятырлык булсын өчен тормыштагы вакыйгаларны күңел күзе белән күрә белү кирәк.

Әнәс милли хәрәкәтнең башлангыч чорында яралган хисләр ташкынын, халкыбызның якты хыяллар белән ашкынып, киләчәкне кайгыртып яшәгән вакытларны сагынып искә ала.

Яшьтән милли хәрәкәттә катнашып, андагы бар булган вакыйгаларны йөрәге аша үткәреп килгәнгә, ул милләтебезнең бүгенге хәленә, телебезнең мескенләнә баруына борчылып яши.

Әнәс кебек, яшьлегендә "Туган тел" оешмасында, "Ялкынлы яшьлек" ансамбле эшчәнлегендә актив катнашкан һәм "Бердәмлек" газетасы белән тыгыз бәйләнештә торган татарлар саны шактый күп иде. Алар шул чорларның истәлекләрен күңелләрендә кадерләп саклыйлар һәм күп вакыйгаларны сагынып искә алалар.

Ә менә Әнәс Мингалиев олыгая барганда да бүгенгәчә мил-

Әнәснең (өстәге рәттә сулдан өченче) 10 нчы сыйныфта укыган чагы. Сыйныфташлары белән

ли хәрәкәт юлыннан тайпылмый. Ул милләтебезнең бүгенгесе һәм киләчәге өчен борчылып, хәзер дә кулыннан килгәнчә аның язмышын хәл итүдә катнаша.

Милли хәрәкәттә катнашкан күп кешеләр тора-бара акрынлап сүрелделәр. Ашкынып, байлык туплау юлына баскач, милләт хәлен кайгыртучылар саны кимеде. Бу юлда тик хисләргә бай булган, милләтебез хәлен кайгырта белүче патриотлар гына калды. Шуларның берсе – Әнәс Мингалиев.

Ул кешене тыңлый, аңлый белә. Аның белән аралашу да җиңел, кызыклы, нәтиҗәле уза, сөйләме кыска булса да, мәгънәле.

Әнәснең уй-фикерләрен тирәнрәк аңлау максатыннан аңа түбәндәге сорауларны бирдем.

– Кешенең җирдә яшәвенең мәгънәсе, төп максаты нидән тора?

– Бу хакта борынгы төркиләрне мисалга китереп була. Алар тормышының төп максаты – үзләреннән соң изгелекләр, мактаулы хезмәтләр, төрле батырлыклар эшләү турында якты истәлекләр калдыру булган.

Кемнедер өйләндерү, кияүгә бирү, җитәкче итеп сайлау һәм башка җаваплы эшләр кылу алдыннан, иң элек, кешенең җиде буынга кадәр ата-бабаларының нинди булуына, аларның нинди эшләр башкаруына зур әһәмият бирелгән.

Шуңа да һәр аңлы кеше үзенең тормыш дәвамында кулыннан килгән кадәр күбрәк изгелекләр эшләп, матур истәлекләр калдырырга тырышкан. Бу аларның тормыштагы иң олы максаты һәм үз дәвамчыларына иң кыйммәтле бүләге булып саналган.

– Фотография белән шөгыльләнүнең һәм милли хәрәкәттә катнашуыгызның әһәмиятен ничек бәялисез?

– Мин тарихыбызга, горефгадәтләребезгә, телебезгә, мәдәниятебезгә сокланып, динебезне зурлап, шуларга карата олы хөрмәт хисләре саклап яшим. Тормыш никадәр мәшәкатьле булмасын, мин шул юлдан тайпылмыйча, кулымнан килгәнчә милләтебезгә, халкыбызга хезмәт итәргә тырышам.

Төшергән фотоларның теле булмаса да, алар милли хәрәкәттәге хәлләр, үткәннәребез турында күп кенә гыйбрәтле нәрсәләрне ачыклап күрсәтәләр.

Киләчәктә дә алар белән кызыксынучылар, анда чагылдырган күренешләрдән гыйбрәт алучылар саны кимемәсен иде. Ул фотолар – безнең иң якты истәлекләрне саклаучы шаһитларыбыз. Алар без башлаган эшләрне дәвам итү юлында киләчәк буыннарга да тугры хезмәт итәрләр, дип ышанам.

– Сез утыз елдан артык милли хәрәкәттә кайнап яшисез. Моны ничек булдырасыз?

– Әтием белән әнием мине чын татар булып яшәргә өйрәтеп үстерделәр. Татар булып туу - ул бер нәрсә, ә менә гомер буе татар булып яши белергә кирәк.

Үз халкыбызны, динебезне, горефгадәтләребезне яратырга, хөрмәт итәргә кирәклеген дә безгә әти-әниебез балачактан өйрәтеп килделәр. Төпле тәрбия биреп, лаеклы кеше итеп үстергәннәре өчен аларга рәхмәтем чиксез.

Милли җанлылык сабый чактан канга сеңгән ул. Нәкъ шул сыйфат миңа милли хәрәкәттә армый-талмый хезмәт куярга көч-куәт бирә дә инде. Милләтемнең язмышын чын күңелдән кайгыртым яшим. Киләчәктә дә шушы хезмәтемдә Аллаһы Үз ярдәменнән ташламасын иде. Туган телебезне, милләтебезне саклап калу юлында, иң беренче чиратта, үзебезгә бик нык тырышып эшләргә кирәк!

– Кешегә төпле бәяне аның гаиләсенә, үстергән балаларына карап куялар. Тормыш сезгә бу бәяне ничегрәк куяр икән, дип уйлыйсыз?

– Гаиләдә уңай тормыш алып бару һәм анда булдыклы балалар үстерү – кешенең яшәү дәверендә иң зур бурычы. Аллаһыга шөкер, бу бурычны мин лаеклы рәвештә үтәдем һәм үтим, дип уйлыйм. Улым Марат - оста спортчы, каратэ буенча ике тапкыр Россия чемпионы, танылган тренер һәм эшкуар. Ул "Яктылык" мәктәбен тәмамлады, Татарстандагы Бөгелмә шәһәрендә төрекләр оештырган лицейда һәм Самар дәүләт педагогия университетында белем алды. Кызым Венера - башта сәүдә техникумын, аннары Халыкара сәүдә институтын тәмамлады. Икесе дә уңышлы гаилә тормышы алып баралар.

Хатыным Фәния – минем ышанычлы терәгем, ныклы таянычым. Ул минем иҗади мавыгуларымны аңлый һәм уңай кабул итә. Газетада эшләгәндә дә, артистлар белән атналап йөргәндә дә хәлемне аңлый иде.

– Хәзер, милли хәрәкәттә катнашучыларның сафлары кими барганда, шул чорлар турындагы истәлекләр дә сүрелә бара сыман. Моңа ничек карыйсыз?!

– Әгәр дә милли хәрәкәттә ирешкән уңышлар 1990нчы еллардагы ирекләр дулкынында, үзеннән-үзе килде, дип уйласалар – бу тамырдан дөрес түгел!

Буталчык һәм илнең асты өскә килгән хәерчелек заманында яралган мәгариф, дин, милли мәдәният һәм башка өлкәләрдә башкарылган зур эшләр кечкенәдән, аздан башланды. Мәсәлән, мәгариф өлкәсен алсак, анда күп көч түгеп, башта "Якшәмбе мәктәбе" оешты. Аннан соң аерым татар мәктәбе булдыру юлында эшләр башланды. Мансур абый Ямалетдиновның тәкъдиме буенча, миңа Самар шәһәрендәге мәктәпләрдә йөреп, анда ничә татар баласы укыганлыгы турында исемлекләр төзергә туры килде.

Күп мәктәп директорлары моңа гаҗәпләнеп, акаеп карасалар да, эшне дәвам иттек. Татар балаларының кайда торганнарын белеп, ата-аналар белән сөйләшеп, аларны үз балаларын татар мәктәбендә укытырга өнди идек.

Хәбил Бикташев татар көрәше буенча секция оештыру теләген белдергәч, шулай ук "Динамо" стадионы тирәсендә яшәүче татарларның өйләренә йөреп, бу юнәлештә дә эш алып бардык. Киң мөмкинлекләр бирелгәндәй булса да, бу юлларда узып булмастай киртәләр дә җитәрлек иде. Хәерчелек, билгесезлек урап алган, киләчәкне күз ал-

Әнәс әфәнденең (өстәге рәттә сулдан беренче) заводта эшләгән чагы. 1983 ел.

Әнәс һәм Фәния Мингалиевлар. 1981 ел башы

Әнәс әфәнденең әтисе Насыйбулла һәм әнисе Рәисә

Әнәс әфәнде хатыны Фания белән ял иткәндә

Изге Болгар җиренә сәяхәт. 1990 ел. Әнәс Мингалиев өстәге рәттә уңнан беренче

дына да китереп булмый торган заманнарда мәчетләр төзү эшләре дә каршылык, авыр сөйләшүләр дулкынында барды. Боларның барысы турында фотоматериаллар минем архивта кадерләп сакланалар.

– Фотография – ул сынлы сәнгатьнең нечкә һәм мавыктыргыч бер агымы. Сезнеңчә, бу юлда эшчәнлек нинди булырга тиеш?

– Фотога төшерәсең икән – фотосурәтләрең аша ни әйтергә теләгәнеңне төптән уйларга кирәк.

Бервакыт интернетта өч мөселман хатынының, кулларына бокал тотып, кәефләнеп утырган фотосын күрдем. Арткы планда Коръән сүрәсе язылган шамаил ачык күренә. Мин, болар белән бәхәскә кереп, моның никадәр гөнаһлы һәм затсыз күренеш икәнлеген көчкә төшендерә алдым. Аңладылар. Хәзер социаль челтәрләрдә без алар белән дуслар исәбендә.

Һәр сәнгать алымы кебек, фотографияне кешене тәрбияләү, шулай ук аны бозыклыкка этәрү өчен дә кулланып була. Тормышта моңа мисаллар бик күп.

Минем төпле фикерем – бөтен сәнгать юнәлешләре дә, тормышны уңай юлга салу өчен, халыкны ияртеп, алдан барырга тиеш. Кызганыч ки, хәзерге вакытта әле моның киресен күрәбез. Маймылланулар, билдән түбән затсызлыклар алгы планга баса баруына җан әрни.

– Сезнең иҗат юлыгызда остазларыгыз, иҗади көч бирүче теләктәшләрегез булдымы?

– Әйе, алар шактый булды. Мисалга мин Фәния апа Шәфигуллинаны китерер идем. Ул шулкадәр милли җанлы шәхес, галим-педагог, югары дәрәҗәдәге интеллектуал һәм акыллы киңәшче иде. “Бердәмлек” газетасында эшләгән вакыттан алып, ул бакыйлыкка күчкәнче, без гел аралаштык. Аның киңәшләренә куанып, үзенә рәхмәтле булып яшәдем.

Аның никадәр үз халкына тугры, милли җанлы булуына бер мисал китерәсем килә: институтта укытканда кайбер студентлары аңа: «Фания Шайхулловна, Ваше имя, отчество трудно выговаривать, может, Вас как-то по-русски называть?» – дигәч, ул аларга: «Ничего, ближе к экзаменам еще как запомните!» – дип җавап бирә.

Шулай ук «Бердәмлек» газетасының мөхәррире Рәфгать Әһлиуллиннның акыллы киңәшләре дә зур роль уйнады.

Һәр кешенең бәрәкәте аның тормыш юлындагы эзләрендә ачык күренә.

Әнәс Мингалиевнның хезмәттәшләре, дуслары аның турында түбәндәгеләрне сөйләделәр.

Ильяс Гомәр улы ШӘКҮРОВ, Самар өлкә “Туган тел” татар җәмгыяте президенты:

– Самар өлкә «Туган тел» татар оешмасы әгъзасы, танылган фотохәбәрче, авылдашым Әнәс Насыйбулла улы Мингалиев турында бары тик яхшы сүзләр генә әйтә алам. Аңа хөрмәтем бик зур минем. Ул - татар халкы өчен янып йөрүче кеше, чын милләтпәрвәр, төбәгебезнең милли һәм дини хәрәкәтендә кайнаган җәмәгать эшлеклесе, өлкәбездә үткән күп кенә тарихи вакыйгаларда катнашкан шаһит, бай мирас калдыручы фотограф.

Аның фотоархивында нинди генә фотосурәтләр юк. Аларда вакыйганы күләмлерәк итеп күрсәтә торган детальләр күп. Ул документаль фоторәсемнәрне сәнгать призмасы аша күрсәтергә тырыша кебек. Бик талантлы шәхес. Иксез-чиксез шатлыклар, уңышлар телим үзенә.

Мөфти Талип хәзрәт Яруллин Әнәс Мингалиевка Үзәк Диния нәзарәтенең “Әл-Игътисам” (Бердәмлек) медален тапшыра

Әнәс Мингалиев улы Марат белән

Әнәс Мингалиев һәм Мидхәт Әминов

Шамил Галимов – Самар татар милли хәрәкәте ветераны, тарихчылар җәмгыяте рәисе, журналист:

– Әнәс Мингалиев белән без утыз ел дәвамында кулга-кул тотынып эшләдек. Татар милли хәрәкәте эшчәнлеге 1989 елда башланса, Әнәс аңарга 1992 елда килеп кушылды. Шуннан башлап, ул бар булган истәлекле вакыйгаларны сурәтләп, фотоархив булдырды. Аңа кадәр дә төрле фотографлар төшерде төшерүен, ләкин ул фотолар инде эзсез югалды. Мингалиев туплап саклаган фотолар – безнең милли хәзинәбез. Шуңа да без Әнәсне безнең “фотолетописецыбыз”, – дип атап йөртәбез.

Аның белән эшләү дә җиңел, чөнки холкы яхшы. Табигый сәләт иясе булу белән бергә, ул уңган, һәр эшне мавыгып, яратып, җиренә җиткереп эшли. Моның өстенә, күзе үткен, гади генә күренешләрне дә матур сурәтләп, аларга тирән мәгънә салып күрсәтә белә.

Берсүзсез Әнәс зур хөрмәткә лаеклы шәхес. Аның белән без киләчәктә дә бу юнәлештә уңышлы эшләр башкарырбыз, дип ышанам.

Үз вакытында «Бердәмлек» газетасының журналисты булып эшләгән Гөлнара Гәрәева:

– Укытучылар гаиләсендә үскәнгә, безнең өйгә күп төрле газета-журналлар яздыру гадәти хәл иде. Әнием Рәисә Басыровна Шәрәфетдинова шуларның барыннан “Бердәмлек” газетасын ныграк якын күрә иде. Минем шунда эшләвем дә моңа сәбәпче булды бугай. Интеллектуал һәм югары белемле тел белгече буларак, шул чакта ул газетаның никадәр эчтәлекле булуына, бигрәк тә андагы фоторәсемнәрнең уңышлылыгына сокланып туя алмый иде: “Әнәс фотолары газетага җан кертә”, – дия иде ул.

Әнәс Мингалиев белән без 1990нчы еллар башында “Бердәмлек” газетасында эшләдек. Ахырда кайда гына хезмәт итсәк тә, безнең хезмәттәшлек, дуслык, бер-беребезне аңлап эш итү, ярдәмчеллек беркайчан да сүрелмәде.

Бервакыт “Бердәмлек”кә материал әзерләү максаты белән Самардагы Мехзавод бистәсендә урнашкан балалар йортына бардык. Аның фотоларында сабыйлар

күзендәге сагыш, ятимлек фаҗигасы, ата-аналарның күңел җылысына мохтаҗлык шулкадәр ачык күренә иде, бөтен ясаган фоторәсемнәрен газетада бастырасы килде. Әнәс югалып калмады, төн буена аклы-каралы пленкалар өстендә сихерләп, фотоколлаж ясады: бер сурәтне икенче сурәткә салып, җыелмасыннан бер зур фоторәсем китереп чыгарды. Бу эффект газеталарда аз кулланыла торган иде. Компьютерлар да, фотошоплар да ул вакытта юк иде шул. Минем язма белән бу коллаж бергә кушылгач, ул күңелне тетрәндергеч мәкаләгә әверелде.

Әнәс Мингалиев ясаган фотоларны караганда, беркем дә монда мин начар чыкканмын, дип әйтә алмый. Ул кешенең әле үзе дә аңлап, бәяләп бетермәгән уңай, матур якларын чамалый һәм шуларны ачыклап, яктыртып күрсәтә белә.

Аның рәсемнәрен караганда, алар синең белән аралаша һәм сиңа ниндидер серле хәлләрне аңлатып бирергә тырыша сыман. Үзләре янынннан һич тә тыныч кына узып булмый – алар туктатып уйлата, әле ахырда кире борып, яңадан да кайтара.

Бервакыт концерт алдыннан без аны кечкенә күргәзмә оештырырга күндердек. Күпләр андагы рәсемнәр янында тукталып, озаклап уйланып тордылар.

Киләчәктә әле аның фотоларыннан милли хәрәкәттә ирешелгән уңышлы эшләрне яктыртучы эчтәлекле күргәзмә булдыру турындагы фикерләр дә туар, дип уйлыйм.

Үзе тыйнак булганга күрә, киләчәктә Әнәснең милли хәрәкәт юлындагы эшчәнлегенә тиешле бәя бирелеп, аңа теләктәшлек күрсәтелсә, аның иҗади потенциалы әле тагын да үсеп, милләтебезгә файдасы тагын да артыр, дигән төпле фикердә торам.

Әнәс әфәнде Фәния һәм Лилия Шәфигуллиналар белән

Әнәс Мингалиевка Губернаторның Рәхмәт хаты тапшырылды

Әнәс әфәнде әнисе белән

Мидхәт Әминов – “Идел” ансамбле җитәкчесе:

– Әнәс Мингалиев белән 30 ел дәвамында узган тыгыз эшчәнлегебез турында шуны әйтә алам: ул безнең иҗат юлыбызны яктыртучы да, рухи көч биреп торучы таяныч һәм дус та, ышанычлы талисманыбыз да.

Ул залда йөргәндә безнең күңел тыныч, бар да тәртиптә уза. Төрле чараларда үзе төшергән рәсемнәре, ясаган “видео”лары сыйфатлы һәм тагын да матуррак, халык безнең чыгышлардан канәгать булсын өчен, ул күзәткән чакта бар булган көченңне куясың.

Аның кебек эчкерсез, тыйнак һәм шул ук вакытта үз һөнәренә, идеалларына ихластан аяусыз бирелгән кешеләр булса да – алар бик аздыр.

Безнең концертларга төрле фотографлар килеп йөри. Тик, Әнәс кебек, безнең белән тыгыз бәйләнештә, үз кеше булып, бер бәйләмдә хәрәкәт итүчеләрнең әле булганы юк.

Әнәс Мингалиев кебек, үткәннәрне, бүгенгене күз алдында тотып, милләтебез киләчәген чын күңелдән кайгыртып яшәүче милләтпәрвәрләр бүгенге көндә азаеп бара. Шуңа да киләчәктә алар куйган хезмәтнең кадерен белеп, шуларга рәхмәтле булып яши алсак иде!

“ЯХШЫ ТАБИБ БУЛЫРГА, КЕШЕЛӘРГӘ ЯРДӘМ ИТЕП, ФАЙДА КИТЕРЕП ЯШӘРГӘ ХЫЯЛЛАНАМ”

Самарның “Яктылык” мәктәбе шәһәребездә яшәүче татарлар өчен рухи-мәдәни учак булып тора. Биредә балалар ана телебезне үзләштерә, тарихыбызны, мәдәниятебезне өйрәнә, татар халык педагогикасына һәм динебез Исламга нигезләнгән әхлаки тәрбия ала. Укытучыларның үз укучылары өчен әти-әниләрчә борчылуы, үзара туган телдә аралашу мәктәптә балалар өчен өйдәгечә мохит тудыра.

Миләүшә ГАЗИМОВА

“Яктылык”та укып чыккан егетләр-кызлар тыйнаклык, әдәплелек (вежливость), олыларга хөрмәт, тәртиплелек, милли җанлылык кебек сыйфатлары белән аерылып торалар.

Мәктәпнең уңышлары да елдан-ел куандыра тора. Быел “Яктылык”ны тугыз укучы алтын медальгә тәмамлаган.

Алар - Алсу Әбдерәхимова, Исламия Гарипова, Айтурган Осмонова, Ксения Петрова, Алия Шәкүрова, Аделина Исмәгыйлева, Алинә Хәсәншина, Диләә Шәриева, Аня Бодрягина.

Ике чыгарылыш сыйныфында да бердәм дәүләт имтиханнарыннан югары баллар җыйган егетләр-кызлар бар. Ә 11 “А” сыйныф укучысы Кәрим Раджәбов урыс әдәбиятыннан 100 балл туплаган.

Укучыларның барысы да диярлек югары уку йортларына, бюджет урыннарына кергәннәр.

Без шушы тугыз медалистның берсе, 11 “Б” сыйныфын тәмамлаган Алсу Айса кызы Әбдерәхимова белән очрашып әңгәмә корырга булдык.

“Әти-әнием татар теленә, мәдәниятенә, гореф-гадәтләребезгә мәхәббәт тәрбияләү ниятеннән мине бу мәктәпкә бирделәр.

“Яктылык”та олыларны хөрмәт итәргә өйрәтәләр. Монда бөтен балалар тәртипле. Үзләрен яхшы тоталар. Эчүче, тартучы юк. Мәктәптә үзебезне өйдәгечә хис иттек. Биредә милли мохит хөкем сөрә. Сеңелем Әминәнең дә “Яктылык”та укыганына сөенәм.

Биредә татар телен өйрәнүебезгә дә шатланып туя алмыйм. Гаиләдә бабай-әбиләрем, әти-әнием безне татарча сөйләшергә өйрәтеп үстерделәр. Ә инде мәктәптә ана телен тагын да камилләштердек. Безгә татар телен укыткан Нурзидә апа Фәйзуллинага зур рәхмәт. Ул дәресләрне бик эчтәлекле итеп әзерли, татар шагыйрьләре, язучылары, композиторлары турында шундый кызыклы итеп сөйли ки, татар теленә һәм әдәбиятына сокланмыйча мөмкин түгел. Безнең ана телебез шундый матур бит! Мин татар кызы булуым белән чын күңелдән горурланам.

“Яктылык”, тирән белемнән тыш, яхшы тәрбия бирүе, укытучыларның балаларга карата яхшы мөнәсәбәт күрсәтүе белән дә билгеле. Укучылар үз мөгаллимнәрен дә, бер-берсен дә ихтирам итәләр. Монда лаеклы шәхесләрне тәрбиялиләр.

“Яктылык” мәктәбе минем сәләтләремне ачарга ярдәм итте. Төрле фәннәр буенча олимпиадаларда, конференцияләрдә катнаштым. Татар теле буенча сәнгатьле итеп

Айса һәм Гөлнур Әбдерәхимовларга “Балалар тәрбияләүдәге казанышлары өчен” мактау билгесе тапшыралар

шигырь уку конкурсларында призлы урыннар яуладым. "Илһам" дип аталган Бөтенроссия яшь язучылар, шагыйрьләр һәм драматурглар бәйгесендә үзем иҗат иткән шигырь белән өченче урынга лаек булдым.

Мәктәптә безне татарча биергә өйрәттеләр, милли бәйрәмнәр, гадәтләр турында сөйләделәр. Шулай ук музеебызда халкыбызның борынгы көнкүреше, тарихы белән таныштык.

Мәктәпнең "Йолдыз" бию театрында биедем. Мәктәптән тыш чараларда, Сабан туйларында чыгыш ясадык без.

Укытучыларыбызга бик рәхмәтлемен. Киләчәктә дә аларның битенә кызыллык китермәскә тырышачакмын", - дип сөйли Алсу.

Алсу сыйныф җитәкчесе Фәридә Хәмидуллова белән

– Самар дәүләт медицина университетына укырга кергәнсең икән. Ә балачагыңда кем булырга хыялланган идең?

– Кем генә булырга хыялланмадым икән?! Тәрҗемәче, табиб, стюардесса... Ә менә еллар үтү белән табиб һөнәрен сайларга булдым.

– Ә ни өчен нәкъ шуңа тукталдың соң?

– Әниемнең бертуган апасы Гөлсем шәфкать туташы булып эшләде. Аңа кызыктым. Аның кебек, ап-ак халат киеп йөрисем килде. Ә иң мөһиме – кешеләргә ярдәм итү теләге зур миндә. Шуңа күрә, яхшы белгеч булып чыгар өчен, университетта бар көчемне куеп, бик нык тырышып укыячакмын, Аллаһы теләсә. Безнең һөнәрдә һич кенә дә хата җибәрергә ярамый бит!

– Табиб һөнәрен сайлап алгач, мәктәптә биология, химия фәннәрен яратып укыдың алайса?

– Әйе, биология миңа бик тә ошый иде. Монда укытучыбыз Изидә Дамир кызы Хуҗинаның күрсәткән хезмәте зур. Ул дәресләрен кызыклы, аңлаешлы итеп үткәрә. Шулай ук математиканы да бик яраттым. Лилия Ришат кызы Әбсәләмова бездә үз фәненә карата кызыксыну уята, мәхәббәт тәрбияли алды.

– Мәктәпне алтын медальгә тәмамлагач, нинди хисләр кичердең?

– Моның өчен беренче сыйныфтан ук тырыштым мин. Гел "бишле" билгеләренә генә укыдым. Әлбәттә, теләгемнең чынга ашуына мин бик шатландым.

– Бердәм дәүләт имтиханнарын тапшыруы авыр булдымы, күпме балл җыйдың?

– Җиңел, дип әйтмәс идем. Бер ел бу имтиханнарга әзерләндем. Шулкадәр күп мәгълүматны истә калдырырга кирәк. Бигрәк тә химия фәнендәге бихисап формулалар башны әйләндерерлек бит.

Рус теленнән - 88, химиядән - 86, биологиядән 77 балл җыйдым.

– Мәктәп белән саубуллашу авыр булдымы?

– Әйе, авыр. Унбер ел буена бергә укыган сыйныфташларың үз туганың кебек бит ул. Безнең сыйныф бик дус булды. Бер-беребезгә ярдәм итеп укыдык без, барысын да бергә эшләдек. Чыгарылыш кичәсендә елаштык. Укытучыларымны да, сыйныфташларымны да сагыначакмын. Киләчәктә элемтәбезне өзмәсәк иде, дип телим.

– Алсу, кемнән булса да үрнәк аласыңмы?

– Минем өчен әти-әнием, әби-бабамнар – иң яхшы үрнәк. Әтием Айса, әнием Гөлнур кебек, тормышта югары уңышларга ирешәсем килә.

Алар сеңелем белән мине әдәпле, мәрхәмәтле булырга, олыларны хөрмәт итәргә, куйган максатыңа ирешергә, бер урында басып тормыйча, гел үсештә булырга кирәк, дип үстерделәр.

Әти-әнием – бик актив кешеләр, төрледән-төрле чараларда катнашып киләләр. Ә быел апрель аенда зур шатлык хисләре кичердек. Әти-әниемне Самар шәһәр Думасы тарафыннан "Балалар тәрбияләүдәге казанышлары өчен" мактау билгесе белән бүләкләделәр.

Мин ата-анама бик рәхмәтле. Алар һәрвакыт ярдәм итәләр, хуплыйлар. Медицина университетын сайлап алуымны да шатланып кабул иттеләр. Икесе дә юрист булсалар да, безнең һөнәрне сайла, дип мәҗбүриләмәделәр.

Сыйныф җитәкчебез Фәридә апа Хәмидуллова да – үрнәк алырлык шәхес. Мәктәптә ул минем иң якын кешем иде. Фәридә апабыз йомшак күңелле, шул ук вакытта таләпчән дә, мәрхәмәтле, киң күңелле. Ул безгә уку буенча да һәрвакыт ярдәм кулын суз-

Алсу әнисе (сулда) һәм апасы Гөлсем белән

ды. Аңа шәхси проблемнарың белән дә мөрәҗәгать итәргә булды. Беркайчан да кире борып җибәрмәс, һәрчак булышыр иде.

Фәридә апаны бик сагыначакмын, аңа бик зур рәхмәтләремне белдерәм.

– Авыр мәсьәләләрне хәл иткәндә кемнәр белән киңәшәсең?

– Әнием һәм Гөлсем апам белән киңәшәм. Алар шундый акыллы сүзләр әйтәләр ки, исләрең китәр. Проблемнарымны чишәргә дә ярдәм итәләр, күңелсезләнгән чакларда күңелне дә күтәрә беләләр, җылы сүзләре җанны иркәли, җиңел булып китә.

– Буш вакытларыңны ничек уздырасың?

– Китап укыйм.

Сеңелем, иптәш кызларым белән саф һавада йөрергә, табигать белән хозурланырга яратам.

– Берәр нинди мавыгуың бармы?

– Рәсем ясыйм. Җырлыйм. Мәктәп чараларында да җырлый идем.

– Хәзер яшьләр интернеттан чыкмый диярлек. Ә син аннан үзең өчен нинди мәгълүмат туплыйсың?

– Татар, инглиз телләре буенча яңа сүзләр үзләштерәм.

Медицинага кагылышлы мәгълүмат белән кызыксынам.

– Алсу, дусларың күпме? Чын дус нинди булырга тиеш, дип санийсың?

– Чын дуслар күп булмый ул. Әминә – минем сеңелем дә, дустым да.

Тагын ике яхшы иптәшем бар.

Чын дус сиңа дөресен генә сөйләргә, шатлыкта гына түгел, авыр чакларда да янында, тугрыклы булырга тиеш.

– Олылардан ишеткән иң яхшы киңәш нинди булды?

– Әби-бабаларым да, әти-әнием дә миңа һәрвакыт: “Кызым, таш белән атучыга аш белән ат!” – дип киләләр. Бу сүзләрне мин гомерлеккә исемдә калдырдым.

– Синең өчен тормышта иң мөһиме нәрсә - гаиләме яисә карьера ясаумы?

Апалы-сеңелле Алсу һәм Әминә Әбдерәхимовлар

– Икесе дә – мөһим нәрсә. Әмма минем өчен гаилә беренче урында тора.

– Заманча яшьләр турында ни әйтер идең?

– Бүгенге яшьләр бик актив алар. Үзләрен төрле тармакларда сынап карыйлар. Хәзер бит блогерлар да бик күп. Кызлар тырнак ясарга, каш буярга, чәч кисәргә өйрәнәләр. Мин үзем дә әле 15 яшемдә тырнак ясау остасы курсларын тәмамладым. Фотографлар да күбәеп китте. Яшүсмер вакытларыннан, үзләренә мавыгу табып, шуңардан әле акча да эшләүче яшьләрне мактарга гына була.

– Үз холкыңны ничек тасвирлар идең?

– Мин – максатка ирешүчән кеше. Моның өчен бөтен көчемне куям.

– Кешеләрдә нинди сыйфатларны өстен күрәсең?

– Гадел, ярдәмчел, миһербанлы шәхесләр ошый миңа.

– Тормыш девизың бармы?

– “Нәрсә генә булмасын – барысы да хәерлегә”, дип яшим мин. Һәм бу, дөрестән дә, һәрвакыт шулай булып чыга.

Барысын да Аллаһы Тәгаләгә тапшырырга кирәк. Дөресендә, сиңа ни кирәген, ничек яхшырак булачагын Ул гына белә бит.

– Тормышта уңышларга ирешер өчен кеше нинди сыйфатларга ия булырга тиеш, дип санийсың?

– Максатка омтылышлы булырга тиеш. Ният куеп, шуңа бар көченнән омтылырга. Әмма кеше башын таптап түгел, намусыңны саклап калырга кирәк.

– Алсу, “бәхет” төшенчәсен һәркем үзенчә аңлый. Ә синең өчен бәхет нәрсәдә?

– Минем өчен бәхет – ул әти-әниең, туганнарың, якыннарыңның исән-сау, янында булуы.

– Хыялларың да бардыр?

– Университетны уңышлы тәмамлап, яхшы табиб булып чыгарга, кешеләргә ярдәм итеп, файда китереп яшәргә телим.

– Ниятләрең тормышка ашсын, Алсу. Максатларыңа ирешеп, зур уңышлар, яңа үрләр яуларга язсын үзеңә!

Эх, чибәр дә татар кызлары! Алсу (сулда) сеңелесе Әминә белән

ТАЛАНТЛЫ ГҮЗӘЛЛӘР БӘЙГЕСЕ

30 августта «Татар кызы - 2021» халыкара бәйгесенең ярымфиналы узды, ә финалы бу елның сентябрендә Үзбәкстанда узарга тиеш.

Эльмира СӘЙФУЛЛИНА

Әлеге бәйгегә нигез 2011 елда Чиләбе шәһәрендә салына. Аның авторы һәм илһамчысы – Чиләбе өлкәсе татар конгрессы рәисе **Лена Рәфыйк кызы Колесникова**. Беренче елда анда Чиләбе өлкәсе кызлары гына катнашкан булган. Ә 2012 елда бәйгенең ярымфиналы Казанда уза, проект Бөтендөнья татар конгрессы тарафыннан да хуплана һәм халыкара статуска ия була. Менә инде ун ел буе сайлап алу туры төрле шәһәрләрдә узып, ярымфинал Казанда үткәрелә. Ә менә финал инде алдагы ел бәйгесендә җиңүче кызның туган шәһәрендә оештырыла. Быел аны Татарстан мәдәният министрлыгы ярдәме белән Бөтендөнья татар конгрессы оештыра.

«Татар кызы» конкурсы матурлык һәм талантлар бәйгесе генә түгел, бәлки, илдә татар мәдәниятен үстерү юнәлешендә эшләүче иң уңышлы алымнарның берседер. Бу бәйге татар идеологиясенең, милли сәясәтебезнең бер өлеше дә булып тора. «Татар кызы» конкурсы – яшьләр өчен туган телне, гореф-гадәтләребезне, тарихыбызны һәм мәдәниятебезне өйрәнү һәм камилләштерү этәргече ул.

Быелгы ярымфиналга чыккан 13 кыз Мәскәү, Ленинград һәм Ростов өлкәләрен, Томск, Әстерхан, Мәскәү, Оренбург, Саратов, Пенза, Төмән шәһәрләрен, Татарстан һәм Башкортостан республикаларын тәкъдим итәләр. Ә Самарның данын бәйгедә Айгөл Минастинова яклады һәм финалга чыкты.

Айгөлгә 26 яшь, ул Челно–Вершины районында туган. Самарның дәүләт тимер юллары университетында укып, икътисадчы белгечлеге алганнан соң, «Пикта» сервис оешмасында ярдәм үзәге белгече булып эшли. Вокал, бию белән шөгыльләнә, китаплар укырга ярата. Әтисе – районның баш ветеринария табибы, хәзерге вакытта лаеклы ялда, әнисе балалар бакчасында завхоз булып эшли.

Әби–бабалары тумышлары белән өлкәнең төньяк өлешеннән һәм

Татарстаннан.

– Өйдә әти-әниләр, әби-бабайлар белән татарча гына сөйләшәбез. Балалар бакчасына йөри башлаганда, мин русча бөтенләй аңламый идем, – дип башлады сүзен Самар гүзәле Айгөл. – Кызганычка, балалар бакчасында һәм мәктәптә гел русча гына сөйләшергә туры килде. Моннан тыш, мин 7 ел музыка мәктәбендә укыдым. Анда да гел русча. Шуңа да карамастан, мин - татар халык җырларына, эстрадасына гашыйк кеше. Үзем дә татарча җырларга бик яратам, татарча китаплар укыйм. Күптән түгел генә Шамил Аляутдиновның «Күңел дөньясы» дигән китабын укып чыктым һәм шунда ук аның тормыш иптәше Зилә Аляутдинованың «Гаилә бәхете серләре» китабын укырга алындым.

Җырчылардан Ришат Төхвәтуллин, Элвин Грей, Әнвәр Нургалиев иҗатын яратам. Гүзәл Уразова бик ошый. Үзем дә аның җырларын җырлыйм. Бер ел элек кенә вокал буенча бик шәп педагог белән таныштым, аның дәресләренә теләп йөрим.

– Милли җыр-моң белән сине кем таныштырды? Гаиләгездә җырчылар булгандыр, мөгаен.

– Әнием ягыннан бабам оста гармунчы иде. Без бөтен бәйрәмнәрне, туган көннәрне һәрвакыт зур гаиләбез белән җыелышып уздыра идек. Бабай татар көйләрен уйный, ә без рәхәтләнеп халык җырларын җырлыйбыз. Бабамның бакыйлыкка күчүенә инде унбер ел тулды, әмма бу бәхетле мизгелләр минем күңелемдә якты хатирәләр булып мәңге сакла765начак. Туган нигездән аерылып, Самарда яши башлагач, мин татарча сөйләшүне, милли җыр-моңны бик сагындым. Очраклы рәвештә «Идел» ансамбле, аның җитәкчесе Мидхәт абый Әминов турында ишеттем, концертларына йөри башладым. Бераздан үзем дә ансамбльгә кушылып киттем, хәзер сәхнәдә җырлыйм. Шулай ук мин биергә дә бик яратам. Мәктәптә һәм университетта укыганда бию түгәрәгенә йөргән идем. Киләчәктә Латин Америкасы биюләре белән дә шөгыльләнергә уйлыйм, тик әлегә барысына да вакыт җитми, – дип сөйли әңгәмәдәшем.

– «Татар кызы»на ничек эләктең?

– Бу уйламаганда килеп чыкты.

Массакүләм чаралар оештыручы Әлфия Сөләйманова студиясенең интернет аккаутында конкурс турында игълан күргәч, бәйге турында мәгълүмат тупладым. Кыш күңелсез узмасын дип, катнашырга, бәхетемне сынап карарга булдым. Өстәвенә, сайлап алу туры Самарның Loft банкет залында югары дәрәҗәдә оештырылган иде. Бәйге шартлары шулкадәр катгый булыр һәм алга таба халыкара дәрәҗәдәге чарада катнашу өчен сайлану мөмкинлеге бирер, дип мин уйламаган да идем.

Бу хакта сайлап алу этабына әзерләнгән вакытта гына белдем.

2020 елда Самарда узган сайлап алу этабында 13 кыз катнашкан иде. Без иҗади һәм интеллектуаль биремнәр үтәдек. Кызганычка, пандемия аркасында финал булмый калды. Ярымфиналга жюри әгъзаларының гомуми карары буенча гына сайладылар.

– Ярымфиналга ничек әзерләндең? Нык дулкынландыңмы?

– Ярымфиналга көн саен әзерләндем. Татар халкы тарихын өйрәндем, иҗади номерымны шомарттым. Аллаһыга шөкер, бу эштә миңа Әлфия Сөләйманова, Лилия Мөхәррәмованың «Никах центр»ы, «Яктылык» мәктәбенең хореографы Алия Сурина нык ярдәм иттеләр. Конкурс өчен видеовизитка әзерләгәндә миңа «Дуслык» оешмасының талантлы операторы Азат Әмиров зур ярдәм күрсәтте. Аларның барысына да чиксез рәхмәтләремне җиткерәсем килә.

Дулкынлану бераз булды инде. Әмма үземне кулда тотарга тырыштым, чөнки дулкынлану уңышка ирешүдә ярдәмче түгел.

– Чит илләрдән килгән катнашучылар белән аралашуы авыр булдымы?

– Бәйгедә Бөек Британиядән, Германиядән, Төркиядән, Кыргызстаннан, Үзбәкстаннан һәм Казахстаннан килгән катнашучылар бар иде. Алар барысы да татар телен яхшы аңлыйлар, әмма сөйләшә белүчеләре аз. Үзара без татар телендә аралашырга тырыштык, тел байлыгын арттырырга, сөйләм осталыгын үстерергә омтылдык.

– Катнашучылар өчен нинди сынаулар әзерләнгән иде?

– Без дүрт төрле сынау уздык. Беренче көнне интеллектуаль этап булды, ул Милли китапханәдә узды. Башта безнең өчен аның буенча экскурсия оештырылды. Китапханәнең барлыкка килү тарихы һәм эш схемасы турында сөйләделәр. Анда искиткеч матур һәм уңайлы. Казанда яшәсәм, һичшиксез, мин анда бик күп вакыт уздырыр идем. Экскурсиядән соң конкурс башланды, ул ике этапта узды. Башта без шоба буенча эләккән темага үз фикеребезне сөйләргә тиеш идек, ә икенче этапта 10 сораудан торган тест уздык. Биредә татарлар тарихы,

бөек татар хатын-кызлары турында, татар язучылары, композиторлары, шагыйрьләре, татар халкының гореф-гадәтләре, милли хатын-кызлар бизәнү әйберләре һәм киемсалымнары турында белемнәр кирәк булды.

Икенче көнне без Салих Сәйдәш исемендәге мәдәният үзәгендә җыелдык. Һәр катнашучы үз талантларын күрсәтү өчен номер әзерләп килгән иде. Үзләрен кыскача тәкъдир иткәннән соң, кызлар жюри әгъзаларына үзләренең иҗади номерларын күрсәттеләр. Жюри составында Татарстан Республикасының атказанган артистлары, Лена Рәфыйковна Колесникова, «Татар кызы» халыкара конкурсы президенты Гүзәлия Гыйниятуллина бар иде.

Өченче көнне без барыбыз бергә «Туган авылым» ресторанында токмач әзерләдек. Жюри камыр белән эш итү, токмач кисү осталыгын бәяләде. Бу көнне кызларның уңганлыгын «Ак калфак» татар хатын-кызлары республика иҗтимагый оешмасы рәисе Кадрия Идрисова бәяләде. Көннең икенче яртысында мастер-класс форматында кул эшләре этабы булды. Без тамбур җөе белән чигү чиктек. Мастер-классны «Чәкчәк» музеена нигез салучы Раушания Полосина үткәрде. Конкурс тәмамланганнан соң барыбызга да чигү өчен җыелмалар бүләк иттеләр.

– Айгөл, бу бәйге синең күңелеңдә нинди кичерешләр, хистойгылар калдырды?

– Бу 6 көнгә катнашучылар өчен гаять бай программа әзерләнгән иде. Без Болгар шәһәрендә, «Чәкчәк» музеенда, Милли китапханәдә, Галиәсгар Камал исемендәге театрда экскурсиядә, «Әйдә шаяРТ» КВН төбәкара татар лигасы финалында, «Печән базары» фестивалендә булдык. Анда мин татар киемнәре дизайнерлары белән очраштым. Аларның эшчәнлеген мин элек социаль челтәрләр аша гына күзәтеп бара идем. Финалга чыгучылар өчен Кама Тамагында махсус фотосессия оештырылды. Андагы искиткеч табигатьнең гүзәллеге мине таң калдырды. Мин кызыклы һәм талантлы кешеләр белән таныштым. Кызганычка, чикләнгән вакыт аркасында барлык катнашучылар белән дә аралашырга өлгермәдем.

менә Төркиядән килгән Адель, Германиядән килгән Назлыгөл, Казаннан Айгөл һәм Санкт-Петербург кызы Азалия белән дуслаштык. Без бергә «Hayal» кунакханәсенең иң матур бер номерында яшәдек, ә төшке һәм кичке ашны «Әкият» курчак театрында урнашкан «ХӨРРИЯТ» кафесында ашадык. Кыскасы, барысы да бик югары дәрәҗәдә оештырылган иде. Бәйге азагында безгә истәлекле бүләкләр тапшырдылар.

Бу бәйге минем күңелемдә онытылмаслык тәэсирләр калдырды. Бу бер атнада мин тулысынча татар мәдәниятендә «йөздем». Минем өчен бу аеруча кыйммәтле, чөнки Самарда туган телне миңа гаиләдә генә ишетергә туры килә. Мин башка илдә булып кайттым сыман. Шундый татар мәдәниятен саклап калу юнәлешендә эшләүче проектларны оештыручыларга олы рәхмәтемне җиткерәм. Мине Россиянең төрле төбәкләрендә безнең киләчәгебезгә битараф булмаган уяңлы яшьләр яшәве бик куандыра. Безнең көчкуәт – бердәмлектә! – ди Самар гүзәле Айгөл Минастинова.

Айгөлгә финалда да уңышлар телибез.

РАСТИТЕЛЬНЫЙ ОБРАЗ В ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЕ

Растения играют важную роль в традиционных обрядах и фольклоре самых разных народов. Деревья, кусты, травы – всё окружено вниманием. В данной статье рассказывается о некоторых башкирских и татарских традициях, связанных с растительностью.

Михаил КРЖИЖЕВСКИЙ

Вот и закончилось жаркое лето – время, когда кругом царила пышная зелень разных оттенков от изумрудного до малахитового. Теперь к зеленому буйству все больше примешиваются другие цвета – золотистый, багряный, рыжий… Кажется, что деревья надели разноцветные костюмы или, по меткому выражению любознательного ребенка, сделали себе яркие прически.

О мировом древе в мифологии написано немало. О культе деревьев писали разные этнографы, в том числе Д. Фрэзер – в его многочисленных примерах есть и упоминание о культовых рощах финно-угорских народов Поволжья. Обратимся к их соседям – башкирам и татарам.

При появлении первой весенней растительности башкиры проводили коллективный обряд выхода на первую зелень. Собирали щавель, кислицу и другие растения, сопровождая сбор играми, плясками и другими увеселительными мероприятиями.

В дни летнего солнцестояния проводился сбор летних целебных трав. Считалось, что в эти самые длинные дни в году на землю и, следовательно, на растения привлекаются лучшие целительные силы Солнца, воплощенные в лучах.

В обрядовой культуре и фольклоре башкир и татар присутствуют и деревья. Известный исследователь башкир С.И. Руденко писал, что во время путешествия по Уральским горам вблизи башкирских кочевок он встречал деревца, завешанные большим коли-

чеством лоскутков материи. При проводах новобрачной или при приезде в гости к женщине, вышедшей замуж в другой род или другое поселение, женщины и девушки устраивали игры и пляски на ближайшей горной поляне. Перед уходом с горы девушки привязывали к дереву тряпочки, что служило своеобразным гаданием: если лоскуток провисит до будущего лета, то девушка в следующем году непременно выйдет замуж. Женщины также вешали тряпочки, но делали это просто в память о посещении данного места.

Подобные традиции существовали и у других народов, а их реликты мы можем увидеть и сегодня, глядя на старые одинокие деревья, увешанные лоскутками материи.

Автор побывал во всех башкирских и во многих татарских селах нашей области, и везде слышал рассказы о том, что береза – дерево печали, и ее нельзя сажать около дома. Это поверье отражено во многих публикациях. В том числе на страницах нашего журнала. Вместе с тем это дерево часто упоминается для выражения женской красоты: девичий стан сравнивается со стройной березой. Как здесь не упомянуть знаменитый татарский ансамбль «Ак каен» («Белая береза») из села Старое Ермаково Камышлинского района, слава о котором давно распространилась за пределы области?!

У кряшен во время Троицы проводится праздник березы: девушки идут в лес «завивать березу»: дерево это украшается лентами, платками, полотенцами. Люди приносят из леса ветки березы и развешивают их на воротах и в домах. Пожилые люди срубают березку, украшают ее и носят по всему поселению, сопровождая это песнями, а затем опускают дерево в воду.

Стройность и красота девушки также часто сравнивается с яблоней. Символами женской красоты также служат различные цветы, камыш, тальник, спелые ягоды. В башкирских песнях весьма распространен образ черемухи. Непродолжительный период цветения этого дерева сравнивается с быстротечностью времени, а обилие плодов ассоциируется с многочисленными повседневными проблемами.

Сосна – стройное хвойное дерево, в любое время года носящее зеленый камзол и достигающее подчас большой высоты (раньше такие деревья, высокие и прямые, называли корабельными или мачтовыми, потому что они использовались для строительства корабельных мачт). В башкирском фольклоре сосна служит образом силы и могущества, обычно применяется по отношению к мужчинам.

Большое место в фольклоре занимает также курай – растение, из которого изготавливается одноименный музыкальный инструмент, о котором уже писалось в нашем журнале.

МИН БУЛДЫРАМ!

(хикәя)

Фирдәвес ГАЛИЕВА

– Ал-ло... Энҗе, сәлам! Ничек анда синең хәлләр?

– Әлфия, бу син?! Сәлам-сәлам! Белсәң, ничек шатмын тавышыңны ишетергә!

– Мин дә сине сагындым. Барып күрергә вакыт юк, үзең килмисең...

– Кая монда кунакка йөрү?! Уку елы башланды гына, бер кочак эш йөкләделәр!

Дустымның тавышында арыганлык, ачыну билгеләре сизелде.

– Кара әле, Энҗе, мәктәп эшен әлегә кадәр яратып сөйли идең, ни булды соң?

– Мәктәп эше бер укытуга гына кайтып калса, ник яратмаска? Бу уку елына, сыйныф җитәкчесе буларак, өстәмә вазифа йөкләделәр.

– Соң нинди вазифа?

– Әй... Шул ата-аналардан акча җыю инде. Әлфия, озакламый дәресем башлана, әйдә кичен шалтыратышыйк?

– Ярый, сау булып тор...

Мин тынып калган кесә телефонымны өстәлдә өелгән китаплар арасына шудердем һәм алдымдагы кәгазь битенә рәт-рәт итеп язган саннарны баганалап кушып, терки башладым. Энҗе минем тынычлыкны алды. Алдагы очрашуларда дустым эшен яратып сөйли иде, балалар укытуга алынуына үкенә үк башламадымы икән? Мин үзем балаларны ничаклы яратсам да, аларны туктаусыз укытып-тәрбияләп торырга түземлек җитмәс иде. Укытучы шыпырт сөйли алмый, ә минем кайчак үз тавышым үз башыма каба, колак шауный башлый. Аллаһы ярдәм бирсен укытучыларга, аларда, мөгаен, үзеннән-үзе бала-чага тавышы кушылып барлыкка килгән гөжнәүне басу теләге туа, ахырда, укытучы кайда булуына карамастан, кычкырып сөйләүче кешегә әверелә. Һөнәри авыруның бер төре, ягъни мәсәлән.

Энҗе белән без бер сыйныфта укымасак та, гел бергә идек. Ул бик тырышып, яхшы билгеләргә укыды, һәммә эшне җиренә җиткереп эшләргә яратты, әйбәт гаиләдә үсте. Әнисе Мәрьям апа кәгазь эшләрен өендә башкара, милициядә эшләүче әтисе Хәбир абый хатынына искерәк компьютер алып, кәгазь эшләрен хәйран җиңеләйтүче махсус програм язып биргән, хатынын шуңарда эшләргә өйрәткән. Энҗе әнисен хәйләкәр, ди. Мәрьям апа бернигә оешмага хисапчы хезмәте күрсәтеп, акчаны, иренә караганда, ике-өч тапкыр күбрәк ала икән, әмма Хәбир абыйга, дәрәҗәсен төшермәс өчен, бу турыда ләм-мим. Өс киеме яисә аяк киеме алгач та, Мәрьям апа аның бәясен бик аз итеп күрсәтә икән, янәсе, акчаны бик саклап тотуны хуплый (ә кайсы ир акча туздыручы хатынны сөя?)

Кыскасы, Энҗе янына килгән мәлләрдә аларның гаиләсендә (аның әле үсеп килүче энесе дә бар иде) һәрвакыт диярлек бер-беренә җылылык, кайгырту сизелде. Мин аларга килгәч, рәхәтләнеп ял итәм: Мәрьям апа, гадәттә, берәр тәмле нәрсә пешереп, безне хуш исле чәй белән сыйлый. Хәбир абый өйдә булса, аларның үзара бер-берсе белән шаяртып сөйләшүләре бу өйдә бәхетле кешеләр яшәгәнен сиздерә иде.

Без Энҗе белән аның бүлмәсендә дәрес әзерлибез, туйсак, музыка тыңлыйбыз яисә егетләрне сөйлибез. Мәктәпнең югары сыйныфларында укучылар төркемнәргә оеша башлый: безнең дә аралашу өчен үз иптәшләребез бар. Алда газиз мәктәбебез, сөекле укытучыларыбыз белән хушлашу торганын, һәрберебезнең үз сукмагы салынасын чамаласак та, күңел моңа ышанмый: ваемсыз яшьлекнең һәрвакыт дәвамы булыр, безнең дуслык та

мәңгелек булып калыр төсле...

Арада егетләрнең берсе - Әнвәр күптәннән Энҗегә гашыйк. Ул аны яшерми дә, дустыма коңгырт күзләре белән сокланып-гаҗәпләнеп карап торганын әллә ничә кат күргәнем бар. Әмма Энҗе аның күз карашын сизмәмешкә салыша, егетнең хисләренә каршы битарафлыгын яшерми. Безнең Энҗе Барби курчагы сыман: аңарда озын нәзек буй, ап-ак чибәр йөз, кыска итеп кистергән бөдрә чәч, кабарынкы иреннәр, ел-майганда битендә чокыр... Болар бары бергә дустымны бик тә мөлаем итә. Әнвәр тәбәнәк буйлы, коеп куйган артист Леонтьев. Ул бездән ике сыйныф алдан укыды, мәктәпне тәмамлауга, хәрби уку йортын сайлап, шунда укырга китте.

Энҗе, урта мәктәпне тәмамлагач, артык зур көч түкми генә, Бауман институтына җитештерүне автоматлаштыру белгечлегенә укырга керде, анда бер ел укыгач, ошатмыйча, Плеханов институтына икътисад белгечлегенә, яңабаштан имтиханнар тапшырып, күчте. Ләкин, аны тәмамлап, Энҗе бер ай булса да, үз белгечлеге буенча эшләде микән?

Көзгә ул педуниверситетка читтән торып укучы иде инде, бер үк вакытта үзе яшәгән райондагы бер мәктәпкә инглиз теленнән укытучы булып урнашты. Инглиз телен Энҗе "су" урынына эчә иде, мәктәптә укыганда ук бу телдә китаплар укыштырганын беләм. Әнисе Мәрьям апа да үз заманында инглиз телен яхшы үзләштергән: кайчакларда ул кызы белән инглиз теленә күчә иде.

Безнең заманда югары уку йортлары, яңгырдан соң чыккан гөмбәләр кебек, төрлесеннән һәм күпләп ачыла башлады, ачылган беренә яктан укытучылар чакыртып, кул астында ни бар – шуны укытырга керештеләр.

Мин үз өемнән ерак булмаган бер институтка читтән торып укырга кердем, белгечлек шул ук икътисад өлкәсеннән иде. Төп белгечлектән тыш, әллә ниткән фәннәр керә башлады: мөмкинлек теориясе, җисемнәр каршылыгы... Миңа, булачак хисапчыга, бу фәннәрне өйрәнү ник кирәк булгандыр – һич аңламадым. Әмма укырга кирәк, белгечлек алмый ярамый, гәрчә мин әлеге эшемне дә яратам: хатын-кызның йөзен матурлаучы, сәламәт рухлы яшәү күрсәткече булырлык кыйммәтле хушбуйлар, ислемайлар, тырнак буягычлар, тагын әллә ниләр сатам.

Безнең илнең базар капкасын төбенә кадәр киң итеп ачтылар: чит илләрдән ниләр генә сатуга килми, матурлык хакына адәм баласы нинди генә ысуллар уйлап тапмый?! Каш ясарга кирәкме, җыерчыкларны бетерергәме - барысы да безнең кибеттә бар! Гомер буе аяк өсте басып эшләп булмас дип, эштән бушаган көннәрдә үземне мәҗбүр итеп диярлек укуга "ябышам": контроль эшләр язам, китапханәләрдә казынам. Бүген минем "буш" көн: эштән соң укуга барасы юк. Андый көннәрдә эштән кайтып, бераз капкалап алгач, уку буенча өй эшләрен үтәргә тырышам.

Әле дә, икътисад фәне буенча катлаулы мәсьәләне чишәргә азапланып утырганда "кылт" итеп дустымның мәктәп проблемнары искә төште. Тагын нинди акча җыюлар инде анда? Ата-аналардан мәктәп кирәгенә акча җыю без укып йөргән заманнарда да бар иде анысы: сыйныф җитәкчебез җәйге каникулга чыкканда фәлән савыт зәңгәр буяу, фәлән савыт ак буяу, фәлән санда пумала, чиләк, башкасын тактага язып, бәясен исәпләп-чутлап, бала санына бүлеп, шул рәвешле безнең аңыбызга алдагы көннәрдә ничаклы җитди эшләр торганын сеңдереп куя иде. Без дә, өйгә кайткач, укытучының гозерен түкмичәчми эти-әниләргә җиткерә идек, алар әлләни каршылык күрсәтми, мәктәп кирәгенә дип, акчаны чыгарып сала торган иделәр. Акча җыю буенча һичкайчан тавыш-фәлән купканын хәтерләмим. Энҗе дә, мөгаен, сыйныф җитәкчесе буларак, яңа уку елына әзерлеккә акча җыядыр. Мин дустымның хәленә керергә теләп, шалтыратып ачыкларга булдым.

– Алло, алло...

– Әйе, Әлфия, тагын бер кат сәлам!

– Сәлам! Ни дип шалтыратам... Ачыклап сөйлә, нинди хәл ителә алмаучы мәсьәлә килеп чыкты синең?

– Соң, шул акча җыюны әйтәм инде.

– Акча җыюның мәктәп кирәгенә икәнен аңламаучы ата-аналар да бармени?

– И-и-и...күп зарланулар булгач, акча җыюлар тыела бит хәзер.

– Соң, тыйгач, ник җыясың ата-аналардан ул акчаны?

– Ник җыясың... Экскурсия оештырам, Байтамак музеена. Сыйныф җитәкчесе буларак, укучыларны әледән-әле музейларга, күргәзмәләргә алып барырга тиеш мин. Андый чараларны бушка үткәреп булмый. Мәсәлән, музейга бару өчен автобус чакыртырга, аңа алдан акчасын түләргә кирәк. Үз кесәмнән түли алмыйм бит инде...

– Анысы билгеле. Ә ата-аналар ни дип карыша тагын? Нәрсә диләр?

– "Кирәге юк ул экскурсиянең, болай да тормыш кыйммәт, акча җиткерер хәл юк", - диләр. Кайсының акчасы аз, кайсы үзе сарандыр инде. Әйтмәсәң дә, бер автобусына гына

да бала башына дүртәр йөз сум акча түләргә кирәк була бит әле ул. Музейга да акча түләп керергә: кеше башына - 200 сум.

– Алай булгач, җәфаланып йөрмә син алар белән!

– Йөрмәс идем дә бит, балалар киң карашлы булып үссеннәр, дим. Ата-аналарына ышансаң, алар кайчан әле балаларын музейларда йөртер? Бар шундый гаиләләр, гомер буе шушы шәһәрдә яшәп, музейларны бар дип тә белмиләр! Аннан соң, без бит - тәрбияче дә әле, шундыйрак эшләргә хисап бирәбез. Заманадан артта каласы килми: үзем дә әледән-әле музейларда булырга яратам. Ниндидер яңалык аласың, тәэсирләнәсең, теге яисә бу вакыйгага карашың үзгәрә... Укучы балаларда да үткәннәргә кызыксыну тәрбияләргә тырышам.

– Ярый, кайгырма, берәр нәрсә уйлашырбыз. Уйлап бетерсәм, хәбәр итәрмен.

– Әлфия, күңелеңә якын алуыңа рәхмәт, тик барча ният ата-аналар ихтыярына килеп төртелә шул!

– Ярый, аңладым. Хәзергә сау булып тор...

– Хуш...

Мин кич буе үземне Энҗе урынына куеп карадым. Менә утыз-кырык кеше сыешлы автобус мин укыткан мәктәп янына килеп туктый. Автобуска мәктәп ишегеннән нибары биш-алты бала чыгып утыра. Юк... Биш-алты бала өчен генә автобус бирмәсләр. Ә ни өчен биш-алты бала гына килгән? Калганнары кая? “Калганнарының акчасы юк...” Энҗе шулай ди. Кесә телефонына акча бар, музейга барырга акча юк.

Кинәт миңа җиңел булып китте. Әйе-әйе... Мин үземчә ачыш ясадым: әгәр калган ата-аналарны музейга баруның арада бер мөһим эш икәненә ышандырсам?

Ул вакытта алар, мөгаен, икеләнми тиешле акчаны чыгарып салыр... Кинәт уйга килгән ошбу фикердән канатланып, мин озынозакка сузмыйча, бер бит кәгазь алып, ата-аналарга мөрәҗәгать язарга керештем.

Хөрмәтле ата-аналар!

Быелның 1 нче октябрендә укучы балалар өчен тирән эчтәлекле экспонатлары белән тирә-юньгә даны таралган Байтамак музеена экскурсия оештырабыз. Бу сәяхәт, һичшиксез, балаларны туган җиребезнең тарихын ачыкларга, каһарман шәхесләребезне барлап, яшәгән җиребезнең кадерен тагын да тирәнрәк тоемларга өйрәтер. Безнең уртак бурыч, хөрмәтле ата-аналар, сыйныфыбызда укучы балаларга үзара туганнарча мөнәсәбәтләр урнаштыру өчен мөмкинлекләр тудыру да бит әле. Нәкъ шундый сәяхәттә балалар, бутерброд-кәнфитләрен бүлешеп, ныграк дуслаша, берберсенә кирәк вакытта ярдәмгә килергә өйрәнә. Сезнең дә мәктәп еллары булгандыр, сез дә сыйныфташларыгызны сагынасыздыр. Бары тик үзара дуслык, татулык мөнәсәбәтләре генә, беренче карауга, гади күренгән сыйныфта берберсе өчен өзелеп торган кешеләр тәрбияли.

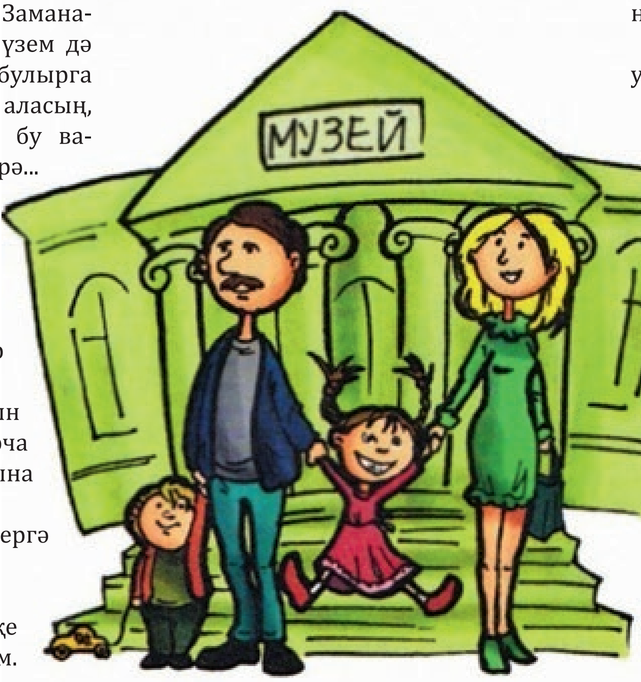

Менә шундый сәяхәтнең мөһимлеген аңлап, балагызны безнең белән шимбә көнгә билгеләнгән сәяхәткә җибәрергә тәкъдим итәбез.

Автобуска бару-кайту өчен бер укучыга билет бәясе - 400 сум, музейны кереп карау 200 сум тора. Шушы сумманы укучы балагыз аша миңа җибәрсәгез иде.

Ихтирам белән сыйныф җитәкчесе Шәмсуллина Энҗе.

Тагын бер кат язганнарны укып чыгып, мөрәҗәгатьтә иң төп шарт - сәяхәтнең максаты ачыкланугa инангач, мин дустыма шалтыраттым.

– Алло, Энҗе, менә, ата-аналарга “хат” әзерләдем, тыңла!

Мин, кесә телефонын колакка терәп, аерым рухлану белән, бер тында “мөрәҗәгать”не укып чыктым.

– Йә, ни диярсең?

– Шә-ә-п, малай! Җибәр минем электрон әдрискә, бүген үк сыйныф сайтына “элеп куям”!

– Алай да, ничәнче сыйныфта укый синең балалар?

– Дүртенче...

Мин көлеп җибәрүдән чак тыелып калдым. Ни өчендер сәяхәткә җыенган сабыйлар җиденче сыйныфларда укыйлар төсле иде. Бу сабыйлардан артык күпне өметләнеп яздым түгелме соң?

Хәер, укытучы апалары хатны “бик шәп”, ди, ә ул укучыларын миннән яхшырак белә булыр. Ахырда мин, зур бер эш башкаргандай, иҗат җимешемне Энҗегә юлладым.

Иртәгә шимбә диган кичне кабат дустыма шалтыраттым.

– Алло, Энҗе, сәлам! Ничек синең хәлләр? Теге хатның ярдәме тидеме?

– Сәлам-сәлам! Тиде генәме соң?! Синнән хат килүгә, аны сыйныф сайтына урнаштырдым. Икенче көнне иртүк балалар акча китерә башладылар. Ике-өч көн дигәндә, бөтен сыйныф сәяхәткә барырга акча тапшырды!

Иң кызыгы: параллель сыйныфтан да биш-алты бала килеп, “апа, безне дә алыгыз әле, әти-әниләрдән рөхсәт бар”, дип торалар. Ничек каршы килим?

Иртәгә шушы сәяхәткә чыгып китәбез! Сиңа нинди рәхмәтләр дә аз булыр төсле!

– Мин бик шат, Энҗе, синең өчен! Менә хәзер аңладың инде: ниндидер максат куйсаң, иң элек, үзең уңышка ышанырга тиешсең, аннан башкаларны ышандыру кирәк.

“Мин булдырам!” дияргә...

ӨЛКӘННӘРЕБЕЗ – БЕЗНЕҢ КАДЕРЛЕ, ГАЗИЗ КЕШЕЛӘРЕБЕЗ

Октябрь башында Өлкәннәр көне уздырыла. Бу көнне без өлкән кешеләрне – әби-бабайларыбызны, туганнарыбызны, күршеләребезне котлыйбыз.

Гөлназ ТАИПОВА

Бүгенге сәхифәбезне без кадерледән кадерле, газиз кешеләрәбез – әби-бабайларыбызга багышлыйбыз. Алар – тормыш сынауларын үткән, дөньяның ачысын-төчесен татыган кешеләр. Нинди генә авырлыклар кичерсәләр дә, ягымлы, сабыр, назлы булып кала белгәннәр. Өлкәннәр белән дөньядагы бар нәрсә турында да сөйләшергә була. Алар тыңлый, аңлый һәм гафу итә белә, безне ялгыш адымнардан кисәтә.

Әйдәгез, без дә булдыра алган кадәр әби-бабайларыбызны, өлкән яшьтәге барлык кешеләрне кадерлик, хөрмәтлик, аларга ярдәм итик, тормышларын җиңеләйтергә булышыйк. Бер җылы сүз дә җитә бит аларның нечкә күңелләренә.

Габдулла Тукай

БАБАЙ

Бабай бик күп яшь яшәгән, карт ул үзе,
Ләкин һаман сәламәт ул, матур йөзе.
Яңак, маңлай җыйрылмаган, тешләр дә сау,
Яшьләрчә саф, ачык чыга аның сүзе.
Җитеп килә инде аның җитмеш яше,
Җем-җем итә җитен сакал, көмеш чәче.
Бабай, мискин, бу дөньяда күпне күргән,
Үлеп беткән инде аның күп яшьтәше.

Галимҗан Латыйп

МИНЕМ ӘБИЕМ

Әбием күзлек кия,
Чәчләренә ак кунган.
Бер көн дә соңга калмый,
Иртүк тора йокыдан.
Әбекәй, алтыным,
Минем иң якыным.
Яратам, яратам мин аны!

Шәүкәт Галиев

ДӘҮ ӘНИГӘ КҮЧТӘНӘЧ

Тутырдык без тартмага
Өрек, йөзем, алманы,
Салдык чәй дә, конфет та –
Буш урыннар калмады.
Әй, сөенер дәү әни,
Килеп төшкәч күчтәнәч.
Кызык булыр ул аңа
Алдан белеп китмәгәч.

Салават Рәхмәтуллин

БАСУДА

Дәү эти буразна яра,
Әтием ашлык ура.
Әтием урган ашлыкны
Абыем ташып тора.
...Дүртәүләп кайтабыз кичен –
Сузыла күләгәләр.
Арыганнар, ахры... мине
Алмашлап күтәрәләр...

Шәүкәт Галиев

БОРАУ

Сорамадым соравын,
Алдым бабай боравын.
Нинди файда эшлисе,
Кайда, нәрсә тишәсе?
Борауны борам, борам,
Борам, остара барам!
Боравымны кулдан алып,
Колакны борды бабам...

Әминә Бикчәнтәева

ДӘҮ ӘНИЕМ

Әниемнең әнисе
Әбием була минем.
Әби генә түгел ул,
Ул - минем дәү әнием.

Ак ефәктәй чәчләрен
Ул тарап куя үреп,
Чисталыкка өйрәнәм,
Мин дә аңардан күреп.

Мин бакчага киткәндә
Озатып кала мине.

Кайтканда каршы ала,
Бигерәк тә әйбәт инде.

Кызыклы әкиятләр
Сөйли кичләрен безгә,
«Бәбкәм», – диеп иркәләп
Эндәшә үзебезгә.

Күзлексез күрмәсә дә,
Таяксыз йөрмәсә дә,
Җитмеш яше тулса да,
Бик картайган булса да,

Тәмле ашлар пешерә,
Матур гөләр үстерә,
Өебезнең нуры ул,
Барыбыздан олы ул.

Җылы оек-бияләй
Бәйли безгә көз җиткәч.
Мин дә аңа бүләкләр
Алырмын үсеп җиткәч.

Өйдә аны һәммәбез
Яратабыз, сөябез:
– Син, бик кадерлебезгә,
Озак яшә, – диябез.

Мәҗит Гафури

ӘБИ БЕЛӘН ОНЫК

Бер әбинең оныгы булган. Кечкенә кызчык йоклаган да йоклаган. Әбисе бөтен эшне үзе эшләгән: кызчык өчен икмәк пешергән, өй җыештырган, юган, теккән.

Тора-бара әбисе картайган. Ул мич башына менеп яткан. Инде хәзер әби йоклаган да йоклаган. Ул арада оныгы үсеп җиткән. Әбисенә ул икмәк пешергән, өй җыештырган, юган, теккән.

Абдулла Алиш

ӘБИЛӘРДӘ КУНАКТА

Беркөнне әни миңа:

– Кызым, Гөлгенә, ятратканым син генә, кил, әйдә, киен, әйдә, әбиләреңә барабыз, бүләк илтеп кайтабыз, – диде.

Мин бик шатландым. Шатлыгымнан җырлый да башладым.

– Барабыз, барабыз, әбиләргә кунакка!

Әни дә мин, без икәү, киттек әбиләргә, әбиләр бездән еракта торалар. Безнең капканы чыгасың – бер, Маратлар капкасы – ике, Хәлимнәрнеке – өч, Гарифларныкы – дүрт, Асияләрнеке – биш. Ә аннан соң бик күп, бик күп капкалар бар.

Безнең урам белән туп-туры барасың, барасың да сулга борыласың. Аннары тагын барасың-барасың да уңга борыласың. Аннары бер урамга борылып керәсең дә, кырыйдан бер йорт кала, икенчесен дә үтәсең, өченчесенә дә кермисең, дүртенчесен дә узып китәсең, ә бишенче йорт – әбиләрнеке.

Беркөнне мин бик яхшы билгеләп кайттым. Аларның йорты каршында гына трамвай туктый. Бик билгеле урында безнең әбиләр йорты!

Әбиләр тора торган йорт бик зур. Түбәндә бер тәрәзә бар, аның өстендә тагын бер, аның өстендә тагын. Кул бармакларының барысын да берәм-берәм бөгеп бетерәсең: берәү, икәү, өчәү, дүртәү, бишәү... тәрәзәләрнең очына чыга алмассың.

Әни әйтә:

– Әбиләрең бишенче катта торалар, – ди.

Без баскычлар буйлап шул бишенче катка атлыйбыз.

Берне менәбез, икене, өчне менәбез, дүртне, бишне. Бик күп баскычлар менсәк тә, әле без беренче катта гына. Ә безнең әбиләр бишенче катта торалар.

Ял итәбез дә тагын менәбез: берәү, икәү, өчәү, дүртәү, бишәү... тагын бик күп баскычлар менәбез. Бу әле бары икенче кат кына. Ә безнең әбиләр бишенче катта торалар. Тагын баскычның бер басмасы артта кала, ике басмасы, өч басмасы, дүрт, биш басмасы. Без әле бары өченче катта гына. Ә безнең әбиләр бишенче катта торалар.

Без тагын менәбез, тагын менәбез. Беренче катны менгәч, ял итәбез, икенчене, өченчене, дүртенчене менгәч, ял итәбез дә бишенче катка менеп җитәбез. Безнең әбиләр менә шушы бишенче катта торалар.

Анда ишекләр бик күп: берәү, икәү, өчәү, дүртәү, бишәү...

Ә ишек яңагында бер түм-түгәрәк әйбер бар, аның уртасында бер төймә дә бар, әни шул төймәне бармагы белән басарга тотынды. Бер мәртәбә басты, эчтә «чылтыр!» итте.

Икенче мәртәбә басты – тагын «чылтыр!» итте, өченче мәртәбә баскан иде, берәү:

– Кем бар? – дип сорады.

Әни әйтте:

– Кызым Гөлгенә дә мин генә.

Ишек ачылды. Аннан әби килеп чыкты, ул көлә иде. Ул мине күтәреп алды.

– Ай, кызым Гөлгенәм килгән, бик сагындырдың, бер атна бит инде сине күргәнем юк, – диде.

Без өйгә кердек. Мин әнидән әкрен генә сорадым:

– Әни, атна нәрсә соң ул? – дидем.

Әни әйтте:

– Җиде көн, – диде. – Дүрткә берне кушсаң, биш була бит. Бишкә берне кушкач, алты көн була, алты көнгә тагын берне кушсаң, җиде көн була. Менә шул бер атна инде.

Әби безгә чәй эчертте. Безне коймак белән сыйлады. Мин биш коймак ашадым. Әни биштән дә күбрәкне ашады.

Мин бер чынаяк чәй эчтем, әни өчне эчте, ә әби биштән дә күбрәк, җидедән дә күбрәкне эчте.

Без әбигә бүләгебезне бирдек. Алар кып-кызыл алмалар иде. Әби ике кулына икешәр алма токач та, өстәлдә әле тагын биш алма калды. Барысы күпме булгандыр, мин белмәдем. Биштән дә күп, җидедән дә күбрәк.

Аннары без өебезгә кайтып киттек, әби безне озатып калды.

Хәкимҗан Халиков

ВИТАМИНЛЫ АШ

Мәктәптән кайтып керүгә:

– Нәрсә пешердең, дәү әни? Өйгә тәмле ис чыккан, – диде Тәнзилә.

– Витаминлы аш пешердем, кызым. Яз көне витаминнар җитми безгә, – диде дәү әнисе Сәхипкамал әби.

– Витаминны кайдан алдың соң? Даруханәгә бармагансыңдыр ич?

– Бакча рәшәткәсе буенда мине үзе көтеп торган.

– Кызык, мин аны даруханәдә генә була, дип уйлаган идем.

Тәнзилә кулын тиз генә сабынлап юды да өстәл янына килеп утырды. Дәү әнисе тәлинкәгә аш салып бирде. Аңа бер кашык каймак өстәп болгатты да:

– Йә, ашап кара инде, – диде.

Тәнзилә тәлинкәне бик тиз ялт иттерде:

– Рәхмәт, дәү әни, тәмле аш пешергәнсең. Тагын пешер, яме.

– Пешерермен, кызым, пешерермен. Кычыткан җитәрлек, – диде Сәхипкамал әби, кет-кет көлеп.

Тәнзилә шаккаты:

– Кычыткан чага бит ул! Ә мин сизмәдем дә.

– Пешергәч, юашлана ул шулай.

Сәхипкамал әби андый витаминлы ашларны кузгалак, сәрдә, балтырган кебек үләннәрдән дә пешерде. Тузганак яфрагыннан салат та ясаштыргалады. Тәнзилә аларның һәркайсын бик яратып ашады. Тузганак тамырыннан әзерләнгән төнәтмәне дә мактый-мактый эчте. Сөтле кофе, дип уйлады. Сулышы кысыла башласа, дәү әнисе шуны гына эчә.

Менә ямьле җәй дә җитте. Су буйлары, болыннар шау чәчәккә төренде. Дәү әнисе кебек, Тәнзилә дә аларны бик ярата. Шулай беркөнне йөгереп кайтып керде дә:

– Дәү әни, хуш исле ромашка да чәчәк аткан! Инешкә төшә торган сукмак буенда бик күп икән ул, – диде.

– Алайса, аны да җыяр вакыт җиткән, – диде Сәхипкамал әби. – Әйдә, мал-туар таптаганчы җыеп керик, кызым.

Алар бер кулларына - кайчы, икенче кулларына кәрзин күтәреп чыктылар да ромашка чәчәкләрен кисә башладылар. Ул арада Тәнзиләнең иптәш кызлары да килеп җитте. Әй, китте эш, китте кызып, кызларның куллары кулга йокмый. Һәркемнең күбрәк җыясы, күршесеннән уздырасы килә. Тырышлык бушка китәме соң! Төш җиткәндә, барысының да кәрзиннәре хуш исле ромашка чәчәкләре белән тулган иде инде.

Сәхипкамал әби икенче көнне Тәнзиләне елга буена алып төште. Яр буендагы дымлы урыннарны эт тигәнәге үләне каплап алган иде. Чәчәккә бөреләнгән генә вакытлары. Аларның очларын нәкъ шундый чакта җыярга кирәк.

Дымлы урыннарда песи үләне дә шактый күп иде. Әмма Сәхипкамал әби аларга кагылмады.

– Орлыклары өлгереп коелсын әле, – диде. – Тамырларын көз көне казып алырбыз. Йөрәк авыртканда эчә торган валериан тамчыларын шулардан ясыйлар инде.

– Аны ни өчен песи үләне диләр соң?

– Тамырын песиләр яратканга.

Эт тигәнәге белән тулган кәрзиннәрен күтәреп кайтырга гына чыкканнар иде, Тәнзилә тышкы күренеше белән курайга охшаган үсемлек күреп алды.

– Дәү әни, әнә балтырган да бар икән монда.

– Без аш пешерә торган балтырган түгел ул, кызым, су балтырганы. Аның агуы шулкадәр зәһәр, хәтта кешене дә үтерә, – диде Сәхипкамал әби. – Исеңдә тот: әнә вак кына ак чәчәкләре бергә җыелып, зонт сыман булып тора. Яфраклары саплы, өч-дүрт өлешкә телгәләнгән. Әгәр аны, уч төбенә салып, бармак белән изсәң, тәмсез ис чыга.

Чүплектә үскән миңгерәткеч белән тилебәрән орлыгын күргәч, оныгын тагын кисәтте Сәхипкамал әби:

– Бу үләннәрнең дә тартмачыктагы орлыклары бик агулы. Мәк дип, аларны ашаган кайбер балаларның үлү очраклары да бар.

Ә менә шунда ук үскән сукыр кычыткан чәчәкләрен күпләп җыйдылар алар. Бу чәчәктән аптекада йөрәк даруы ясыйлар. Сәхипкамал әби исә аннан төнәтмә әзерли.

Тәнзилә дәү әнисе белән урманда да еш була. Алар анда җиләк тә, көрән мәтрүшкә дә җыялар. Аны да кайчы белән генә кисеп алалар. Иң зурларын орлыкка калдыралар.

Шулай бервакыт Тәнзилә, кечкенә генә куак күреп, кинәт туктап калды. Аның кып-кызыл җиләкләре сабак буйлап тезелеп төшкән иде. Берсен алып кабыйм гына дигәндә, бәхетенә, дәү әнисе күреп алды:

– Чү, нишлисең, кызым?! Бүре җиләге бит ул. Аның хәтта кабыгы да агулы.

– Ә монысы нинди җиләк? – диде Тәнзилә.

– Дүрт яфрак уртасыннан үсеп чыккан сабак очында кара җимеше дә бар. Кош күзе сыман ялтырап тора. Шуңа күрә дә карга күзе, дип атала. Ул да бик агулы.

Тау битләрендә үскән сары мәтрүшкәне дә, сап-сары гөлбадран чәчәген дә шактый күп җыйдылар алар. Көчкә күтәреп кайттылар. Һәр үләнне күләгәдә аерым-аерым яхшылап киптерделәр. Сәхипкамал әби аларның һәркайсын кечкенә янчыкка яки кәгазь капчыкка салып куйды. Үзләреннән артканын Тәнзилә даруханәгә илтеп тапшырды.

Әминә Бикчәнтәева

ТӘМЛЕ СҮЗ

Минем әбиемнең һаман әйтә торган сүзе бар. Ул безгә һәрвакыт:

– Балакайларым, тәмле телле, тәмле сүзле булмасагыз, үзегезне беркем дә яратмас, – ди. Тик мин башта бу сүзне бер дә аңлап җиткерми идем. Ничек инде сүз тәмле була ала икән?.. Ул бит конфет та, прәннек тә түгел. Аны ашап карап булмый ич.

Мин үзем белгән сүзләрне әйтеп карыйм: «Әти, әни, күмәч, ипи, бир, кил, кит, матур, кечкенә, зур, акыллы, ал, кызыл, зәңгәр, ат, сыер, кәҗә...» Сүзләр бик күп инде ул. Зур үскән саен, сүзләрне дә күбрәк беләсең. Тик менә әбием әйткән сүз нинди була икән соң?

Менә беркөнне безгә кунак апа килде. Ул миңа бик матур курчак алып килгән. Мин, курчакны алгач: «Рәхмәт, апа», — дидем. Ул миңа: «Дәү үс», — диде. Шул арада минем янга иптәш кызым Рәйсә килеп керде. Минем кулымдагы курчакның матурлыгын күреп, Рәйсәнең исе китте. Чыннан да, курчагым бик матур. Күзләре зәп-зәңгәр, үзләре миңа карап торган шикелле! Чәчләрен, укучы кызлар кебек, артка бәйләп куйган. Зәңгәр ефәк күлмәк кигән!

– Абау, Гөлкәй, курчагың бигрәк матур икән, – ди Рәйсә. Ә мин аңа:

– Матур шул, кунак апа китерде, әйдә, бергә уйныйбыз, – дидем. Шуннан соң без минем уенчыкларым торган почмакка бардык та уйный башладык. Ә бездән ерак түгел диванда әни белән кунак апа сөйләшеп утыралар. Үзләре, сокланып, безнең уйнаганны карыйлар.

– Кызың нинди үскән инде, – ди кунак апа. Әнием дә миңа елмаеп карый.

– Әйе, зур үсте. Бакчада өлкән группага йөри хәзер, – ди. Иптәш кызым Рәйсә минем курчакны алды да кечкенә урындыкка утыртты.

– Кит әле, шулай утырталармыни, юләр. Бир үзем утыртам, – дип, мин курчакны тартып алдым. Кунак апа да, әни дә ялт итеп безгә карадылар. Әйтерсең лә берәү матур чынаякны төшереп ватты. Аларның йөзләре шундый күңелсез булып китте. Кояш батып, болыт каплаган шикелле, йөзләрендәге елмаю бөтенләй юкка чыкты.

– Абау, нинди сөйләшү бу?! Иптәш кызларың белән шулай тупас сөйләшергә ярыймыни? Кит әле, юләр, имеш. Ә син миңа курчак өчен рәхмәт әйткәч, мин сине тәмле телле дип уйлаган идем, – ди кунак апа. – Ә син шундый тәмсез телле дә буласың икән.

Әнием дә минем өчен оялды, ахры. Ул тиз генә минем ике кулымнан тотып алды да:

– Хәзер үк дустыңнан гафу үтен, – диде. Мин иптәш кызымнан:

– Гафу ит, Рәйсә! – дип гафу үтендем. Хәзер инде мин тәмле телнең нәрсә икәнен беләм. Моннан соң беркем белән дә болай тупас сөйләшмәм.

Резеда Вәлиева

ТУГАН КӨНДӘ

Бүген Фәридәнең туган көне. Әнисе, иртүк торып, бик матур торт пешерде. Өстәлгә төрле-төрле тәмле-татлы сый тезде.

Өстендәге күлмәге дә бик матур бүген Фәридәнең. Анысын да әнисе тегеп кидерде аңа. Чәчләренә, күлмәге төсле үк, тасмадан күбәләкләр такты.

Өйләре дә искиткеч матур бүген аларның. Бөтен нәрсә ялт иткән! Бар да чиста, бар да пөхтә, бар да матур, бар да елмаеп-көлеп кенә торгандай күренә.

Фәридә, куана-куана, тирә-якка күз йөртеп чыкты. Күр инде, хәтта өстәлдәге чәчәкләргә кадәр елмая. Әле бүген генә алып кайткан, күрәсең, аларны әнисе!

Бар да шундый матур, шундый күңелле! Тиздән аның дус кызлары да килеп җитәр...

Фәридә әнисе янына аш бүлмәсенә керде.

– Әни, әни, дим, әйдә, әби бүгенгә генә залга, минем кунакларым янына чыкмасын, ә? Югыйсә, бүген анда бөтен нәрсә шундый матур, шундый яңа, ә әби шундый иске, әйем лә, шундый карт... бер дә килешми.

Әнисе башта аңламыйча торды. Аннары, кинәт кенә хәлсезләнеп киткәндәй, кулларын салындырып, урындыкка сеңде. Кулларын тезләренә куйган килеш, байтак вакыт шулай сүзсез утырды ул. Аның йөзе бөтенләй үзгәргән, зур күзләре тирәнәеп, каралып киткәндәй булган иде.

– Менә нәрсә, Фәридә, дусларыңа шалтыратып әйт: бүген туган көнеңне уздырмыйбыз. Менә шулай, уздырмыйбыз... – диде ул.

информационный медиапортал

Самарские татары
Самар татарлары

samtatnews.ru

Самарские татарские новости

ЖДЕМ ВАШИХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ ПО СОЗДАНИЮ САМАРСКОГО ТАТАРСКОГО ИНТЕРНЕТ-ТЕЛЕВИДЕНИЯ.

ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ О ЖИЗНИ САМАРСКИХ ТАТАР

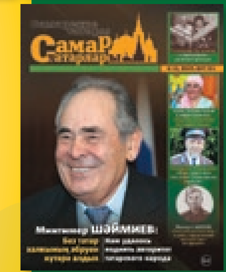

Телефон для связи 8-917-104-44-45 – **Сайфиев Данияр Урекович**
Адреса электронной почты – **Samartatarlary@bk.ru, ilyas65@mail.ru**

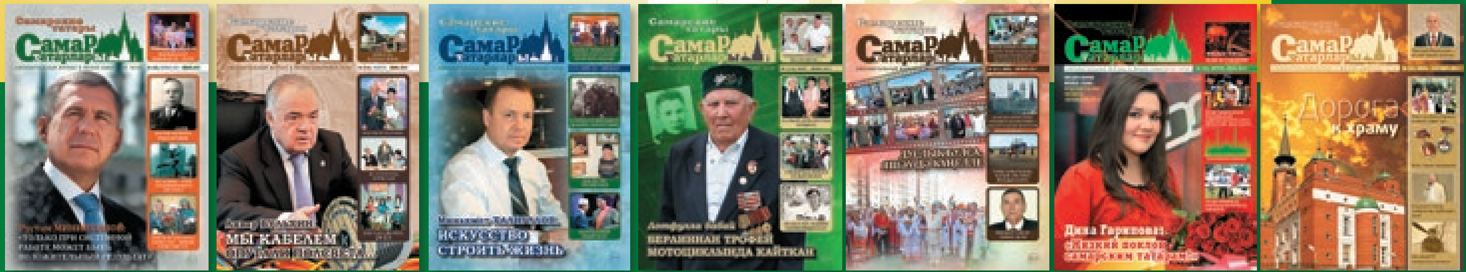

ПРИОБРЕСТИ НОМЕРА ЖУРНАЛА «САМАР ТАТАРЛАРЫ» МОЖНО ПО СЛЕДУЮЩИМ АДРЕСАМ:
Самара, ул. Революционная, д. 142 (магазин «Кулинария на Революционной»), пр. Кирова, 206 (бывшее здание «ИПОЗЕМбанк»), магазин «Булгар» (бывший «Итле-сетле») на территории Соборной мечети Самары.

ООО «АКТАШ» предлагает услуги по правовой защите граждан и организаций

ОКАЗЫВАЕМЫЕ УСЛУГИ:

- Юридическая помощь физическим лицам
- Юридическое абонентское обслуживание компаний
- Представительство в арбитражных судах и судах общей юрисдикции
- Услуги в области взыскания задолженности

За дополнительной информацией обращаться по телефону

8 (927) 797-82-80

либо по адресу: г. Самара, проспект Кирова, д. 206.